

Keress! Láss! Szólj! Remélj!

EVANGÉLIKUS HITTANKÖNYV
12. osztály

REMÉLJ!

REMÉLJ!

12. osztály

Evangelikus hittan

Béres Tamás
Csepregi András
Kodácsy-Simon Eszter
Réz-Nagy Zoltán
Simon Z. Attila

Budapest, 2018

A könyv a Magyarországi Evangélikus Egyház támogatásával készült.

Lektorálta
Birkás-Sztrókey Edit
Novotny Dániel

A hittankönyvsorozatot szerkeszti:
A Magyarországi Evangélikus Egyház
Katechetikai Munkacsoportja
Vezető: *Kodácsy-Simon Eszter*

2., javított kiadás

Minden jog fenntartva. Bármely másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

© A Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója, 2018
© Béres Tamás, 2018
© Csepregi András, 2018
© Kodácsy-Simon Eszter, 2018
© Réz-Nagy Zoltán, 2018
© Simon Z. Attila, 2018

Illusztrációk © Bódi Katalin, 2018

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
Budapest, 2018
www.lutherkiado.hu
Felelős kiadó: Kendeh-Kirchknopf Péter
Olvasószerkesztő: Petri Gábor
Szöveggondozó: Miklósné Székács Judit
Műszaki szerkesztő: Török Andrea
Illusztrációk: Bódi Katalin (27. o., 52–53. o., 98–107. o.)

Nyomdai kivitelezés: Mondat Kft.
www.mondat.hu
Felelős vezető: Nagy László

ISBN 978-963-380-130-7

TARTALOM

ISTEN–ÉN – Kinyilatkoztatás	9
1. Isten megismerése a kinyilatkoztatás ösvényein	10
2. Egyetemes kinyilatkoztatás – útjelző táblák a teremtésben	12
3. Igei kinyilatkoztatás	14
Összefoglalás	16
EGYHÁZ – Az egyház története a reformációtól a 20. századig	17
4. Felekezetek – a reformáció szárnyain	18
5. Ortodoxiak és pietizmusok – lehet-e a jót még jobban?	22
6. Vallásháborúk, vallásbéke és vallásszabadság Európában	26
7. Reformáció és ellenreformáció Magyarországon – az egyházépítés nehézségei	30
8. Evangélikusok Magyarországon a török hódoltság után – újrakezdés	34
9. Evangélikus iskolák Magyarországon – a közösség ereje	40
10. Új protestáns közösségek az Óvilágban és az Újvilágban	44
11. A két vatikáni zsinat és a protestáns világszervezetek – szembesülés a modern világgal	48
Melléklet: Egyháztörténeti idővonal	52
Összefoglalás	54
TEREMTETT VILÁG – Végso kérdések	55
12. Eszkatológia – mi vár ránk hosszú távon?	56
13. Apokaliptika – Ószövetség	58
14. Apokaliptika – Újszövetség	60
15. Üdvösség – Mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?	62
16. Teodícea – Isten velünk az úton	64
17. Innen és túl – a határ két oldalán	66
18. A Lélek a lélek forrása	68
19. Feltámadás	70
Összefoglalás	72

ÉN – Emberek János evangéliumából	73
20. Keresztelő János – a változtatás mártírja	74
21. A vakon született ember – az első látó	76
22. A samáriai asszony – találkozás a kút és az élet peremén	78
23. A magdalai Mária – az ismeretlenné vált apostolnő	80
24. Nikodémus – Ami időskorban is lehetséges	82
25. Júdás – a szükséges rossz?	84
26. Tamás – a kétely jelképes alakja	86
Összefoglalás	88
VILÁGVALLÁSOK – Világvallások tanításai	
a fő kérdésekről	89
27. Isten	90
28. A világ és az ember	92
29. A rossz eredete	94
30. Az élet célja, a halál és ami utána jön	96
Mellékletek	
+ Hinduizmus	98
+ Buddhizmus	100
+ Zsidó vallás	102
+ Kereszténység	104
+ Iszlám	106
Összefoglalás	108
TÁRSADALOM – Az egyház a 20. században	109
31. Zsidóüldözés, holokauszt és az egyházak Magyarországon	110
32. A magyarországi egyházak a pártállam szorításában	114
33. Sztéhlo Gábor, az embermentő	118
34. Bibó István, a gondolkodó	120
35. Dietrich Bonhoeffer, a testvér	122
Összefoglalás	124
KÖZÖSSÉGEIM – Egyházi élet	125
36. Templom – a találkozóhely	126
37. Szentségek és megerősítés – az Istenhez tartozás nyomai	128
38. Istentisztelet – közelebb a forráshoz	130
39. Egyházzene – Isteni muzsika	132
40. Ifjúsági munka – Hídverés a jövőbe	134
Összefoglalás	136

Kedves Diákok!

Van közöttetek olyan, aki soha az életben nem játszott még kirakós játékkal? A kirakós azon túl, hogy az egyik legnépszerűbb játék a világon, azon kevesek egyike, amelyekkel a félévesek és a hetvenhét és fél évesek is ugyanazzal az örömmel játszanak. Ez a siker a mi fejünkben dőlt el: az emberi agy szeret rendezkedni, egész életünkben valamilyen rendre, értelemre törekszünk. Igyekszünk például „apró részletekben nem elveszni”, „helyére tenni a dolgokat”, és szeretnénk, hogy „végül összeálljon az egész”, bármi is legyen az.

A puzzle egyszersmind a remény játéka. Végig egy előre megjósolt cél felé haladunk, és a játékban éppen az jelent különös örömet, hogy egyre közelebb kerülünk hozzá. Persze időnként reménytelen a kihívás, sőt kifejezetten dühítő is lehet (10 000 darabos kirakó egy alpesi havas tájról – ismerős?), és sokszor úgy alakul, hogy fel kell állni, lehiggadni, otthagyni egy kicsit, új szempontokat, új stratégiát keresni. De a remény valahogy megmarad. Még amikor mérgelődsz, akkor is újra és újra visszaülsz, újabb darabokat keresel, és még nagyobb örömmel tölt el, amikor annyi toporzékolás után újabb részlet bontakozik ki az asztalon.

Aki követte a *Keress! – Láss! – Szólj!* sorozatot, annak már most nagyon sok puzzledarabja lesz az asztalán. Talán éppen annyi, amennyiből végre kirajzolódhat valami. Ez nem azt jelenti, hogy ha még ezt a könyvet is elolvasod, akkor ez a kirakós kész lesz! Ez a kirakós még egy jó darabig nem lesz tökéletes, és lehet, hogy legközelebb akkor kapsz majd hozzá új darabokat, amikor elér az első szerelmi csalódás, esetleg amikor gyermeked születik, vagy éppen rád köszönt életed utolsó órájának utolsó perce. És bár a kép lehet végtelen és határtalan, közben mégis láthatod kibontakozni a célt.

Az emberi agy – így a tiéd is – kényszeredetten rendezkedik, és ennek a nagy munkának a remény ad időről időre új lendületet. Fontos dolog ez. Ha ugyanis a kereszténység „hogyan?” kérdésére a szeretetet és a „kivel?” kérdésére a hit a válasz, akkor a „miért?”-re a válasz egyértelműen a remény. A remény ugyanis az, ami értelmet adhat a létezésednek, az ittlétednek vagy akár a szenvedésnek is. Ráadásul nem veheti el tőled senki sem. Legendásan sötét helyeken, földi poklokban emberek tudtak maradni az emberek, megbocsáthatóvá lett a megbocsáthatatlan, sőt szeretet, hála és mosoly törhette meg a legdermesztőbb órákat is – de csak ha volt remény.

Remélj, és ne add fel! Sok munkába telik majd, de egészen biztos lehetsz benne, hogy megéri a fáradságot, és a végső nagy rajzban ott leszel te is és Isten is. Hogy a munkád könnyebb legyen, egy újabb marék kirakósdarabot kínálunk neked. Reméljük, hogy így közelebb kerülsz a te saját nagy végső rajzodhoz, és ezáltal – egészen biztosak vagyunk benne – a nagy rajzolóhoz is.

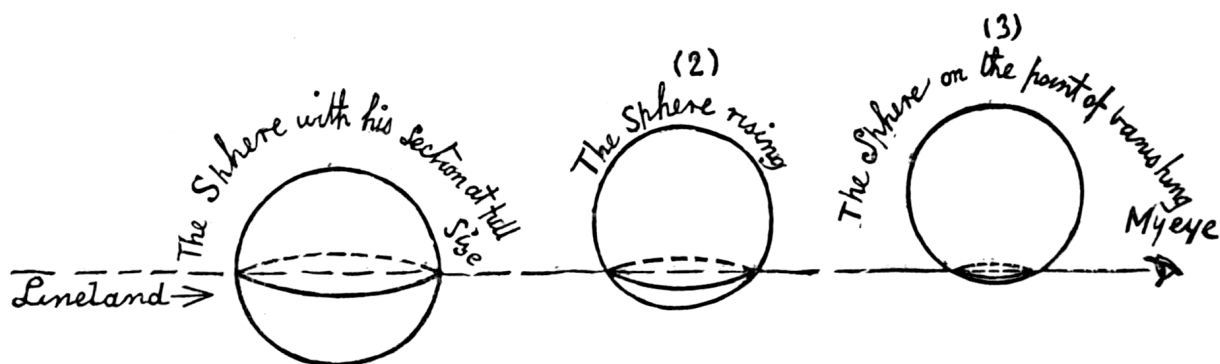
A szerzők

ISTEN-ÉN – Kinyilatkoztatás

Edwin Abbott Shakespeare-kutató *Síkország* címmel írt egy kisregényt. Ebben a gömb próbálja meggyőzni a négyzetet arról, hogy létezik kiterjedés felfelé is. Persze a kétdimenziós négyzet nem érti, hogy is értené, hogy mi az a magasság. A gömb próbálja különböző módon meggyőzni, ám mindhiába; végül belenyúl Síkországba, és átlendíti a négyzetet Térországba, ahol az kockává alakul, de persze idővel vissza kell térnie Síkországba. Itt azonban rács mögé dugják, mert megpróbálja elmesélni síkországbeli társainak, hogy a háromdimenziós világban milyen élményeket élt át. A börtönben pedig csak a négyzet panaszos kiáltása hallatszik, ahol magát Prométheuszhoz hasonlítva be kell látnia, hogy üres kezei nem túl meggyőzőek. A négyzet, aki átélte, hogy kockává változott, és még ki tudja, mivé alakulhatna, végül mégis Síkországban találja magát, de legalább ő maga tudja, hogy több a világ, mint azt Síkország lakói képzelik.

Volt a tudománytörténetnek egy különös esete, amely megalapozhatja közös gondolkodásunkat a kinyilatkoztatásról.

Godfrey H. Hardy cambridge-i matematikust különös kapcsolat fűzte az indiai matematikus Ramanudzsához, tulajdonképpen az ő felfedezettje volt. Indiából Angliába hívta, ösztöndíjat szerzett a számára, és biztosította a szükséges körülményeket, hogy Ramanudzsán matematikai felfedezésein dolgozhasson. Ennek a korszaknak – az első világháború éveit ezek – igen határozott ateizmus volt a jellemzője az elit angliai értelmiség körében. Bertrand Russell filozófus tanártársa volt Hardynak, és számos tanártársukkal együtt osztoztak a materialista meggyőződésben. Ramanudzsán viszont vallásos volt, és megbotránkoztatta a cambridge-i tanárok ateizmusa. Mint hívő hindu gyakorolta a házi ájtatosságot nap mint nap, és meditációi során ismerte fel azokat a képleteket, amelyek új felfedezések voltak az akkori matematika számára. Ramanudzsán ezek által olyan problémákra talált megoldást, amelyekről korábban úgy gondolták, hogy megoldhatatlanok. Mentorának, Hardynak elfogadhatatlan volt ugyan a hindu hívő állítása – hogy a képletek isteni eredetűek, s hogy azokat privát kinyilatkoztatásként kapta az istenétől, akihez imádkozott –, ám miután a képletek bizonyítást nyertek, világossá vált, hogy Ramanudzsán a zsenialitásnak olyan fokán áll, amely materialista módon nem magyarázható meg.

Mi a kinyilatkoztatás? Talán ezzel az abbotti hasonlattal élhetünk, amely kísérletet tesz Térország bemutatására Síkország lakóinak.

Az a valóság, amely bennünket körbevesz, nem börtön, amelynek keretei, falai közül nem lehet kitörni, hanem éppen fordítva: a valóság Teremtője folyamatosan újabb és újabb kihívásokkal igyekszik bennünket mind tágabb és tágabb látásmódra ösztönözni. Erre hívják fel figyelmünket a kinyilatkoztatások is.

1. Isten megismerése a kinyilatkoztatás ösvényein

„Azután elveszem a kezemet, és megláthatsz hátulról. Az arcomat azonban senki sem láthatja.”
(2Móz 33,23)

„Az ember él, s csak annyit tud Istenről, mint egy távoli, nagyon hatalmas uralkodóról, akit tisztelni tartozik ugyan, de nincsen hozzá személyes köze. Egy napon megismerkedik Vele. A mi civilizációnkban ez a találkozás néha útszéli körülmények között is történhet, egy kávéházban vagy a földalatti vasúton, mert Isten a profán helyeken talán gyakrabban jelenik meg, mint a templomban.” (Márai Sándor)

Szerinted?

1

Szerinted milyen Isten?
Mit gondolsz, hogyan lehet megismerni Istent?

Mozdulj!

1

Olvassátok el Mózes és az Úr beszélgetését 2Móz 33,12–23-ból!
Mit jelenthetett „az Úr arca” kifejezés Mózes és Izrael számára a negyvenéves pusztai vándorlás alatt? Mit jelenthetett Illés számára (1Kir 19) az Úr hangja?

A legtöbb vallásban találkozunk olyan útmutatósokkal, amelyek a rájuk vonatkozó tanítás szerint közelebb visznek Istenhez. A természeti népek életében ebben nagy szerepet játszik a fák, sziklák, folyók, mezők és élőlények mögötti világ erőinek megsejtése. Ókori emberek sokasága látogatta meg a delphoi jóda papnőjét különleges isteni útmutatásért, a római jósok pedig madarak és birkák belső szerveiből következtettek az istenek akaratára. A zsidó pap köntösének kellékei közt ott volt az *úrím* és *tummim*, amellyel bizonyos kérdésekben Istenhez lehetett fordulni útbaigazításért (pl. Ezsd 2,63).

A Jézusról szóló újszövetségi történetek azt mutatják be, sőt a teljes Újszövetség is arról szól, hogy Jézus megnyitja az utat ember és Isten között. Akik Jézussal találkoznak, nem vallási bölcsességeket hallhatnak tőle, hanem abban a felismerésben

lehet részüik, hogy értékesek, fontosak Isten számára. Az üdvösség nem az emberek és intézmények szokásaitól és meggyőződésétől vezet egyenes úton Isten felé, hanem pont fordítva. Mindannyiunknak szüksége van arra, hogy ismereteink, vágyaink, életünk, még a legszentebbnek vélt érzéseink is a „másik oldalról”, Isten szeretete felől nyerjenek megalapozást. A mindenható és szerető Isten úgy mutatkozik be az embereknek Jézus Krisztus személyén keresztül, mint aki *mindenek előtt* tart igényt az ember szívére. A kinyilatkoztatás lényegét János evangéliumának szavai foglalják össze talán legszebben azzal, hogy Isten szeretetből küldte el egyszülött Fiát, hogy a benne bízó ember el ne vesszen (Jn 3,16). *Molestrei silicæ ex se con*

Mit jelent?

Kinyilatkoztatás: *revelatio*, *apokalüpszis*, magyarul: 'a fátyol (*velum*) eltávolítása', 'leleplezés'. Így nevezi a teológiai nyelv Isten önközlésének, bemutatkozásának, megnyilvánulásának eseményét, illetve a természetes megismerés elől elzárt ismeretek felfedését.

Szerinted?

2

A kinyilatkoztatást kijelentésnek is nevezhetjük. A két hasonló kifejezés között árnyalatnyi különbség van csupán. Meg tudod fogalmazni, mi az? Vajon az evangélikus szóhasználatban miért a kinyilatkoztatás lett a bevett változat?

A természet, a lelkiismeret és a történelem az **egyetemes (más néven általános vagy természetes) kinyilatkoztatás** eszközei, mert mindegyikben megsejthető a Teremtő nagysága, dicsősége és szépsége. Ezek értelmezéséhez azonban szükség van Jézus Krisztusra, Isten emberré lett szavára, Igéjére. Őt a rá vonatkozó bibliai útmutatással és a róla szóló beszéddel együtt **igei kinyilatkoztatásnak** nevezzük.

Amikor egy ember elkezd odafigyelni azokra a szavakra, amelyeket a Biblia megőrzött Jézus életéből, a megértés első lépése az lesz, hogy túllásson saját kezdeményező szerepén. Mivel ehhez sokszor egész addigi életével és ismereteivel is szembe kell fordulnia, a kinyilatkoztatás elfogadása kevesek által járt ösvényhez hasonlítható.

Az egyetemes kinyilatkoztatás vágyat kelt Isten megismerésére. Az igei kinyilatkoztatás bemutatja Isten útját az emberhez.

Az egyetemes és igei kinyilatkoztatás egyaránt szükséges ahhoz, hogy Istent megismerhessük az önmagáról adott kinyilatkoztatás szerint. **A hitben való ismeret-szerzés folyamatszerű.** Ezért nem áll meg a kinyilatkoztatás meghallásánál, hanem folytatódik az emberek életében. Mindenki a maga eszközeivel, tapasztalataival, élményeivel és személyes hangsúlyaival fejezi ki és adja tovább a kinyilatkoztatás szavait és eseményeit.

Szerinted?

3

Miért van szükségünk mindkét kinyilatkoztatási területre? El tudod képzelni, hogy valaki kizárólag az igei kinyilatkoztatáson keresztül szerezzen ismeretet Istenről? Keress példákat állításod alátámasztására!

Mozdulj!

2

Az alábbi idézet alapján fogalmazzatok meg, mi lehet az ember szerepe a kinyilatkoztatásban!

(Anthony de Mello: *Virrasztás*)

- Van valami, amit én magam tehetnék azért, hogy elnyerjem a megvilágosodást? – kérdezte a tanítvány.
- Körülbelül annyit, amennyit azért tehetsz, hogy a nap reggel felkeljen – mondta a Mester.
- De akkor mi haszna van a lelki gyakorlatoknak, amelyeket kötelezővé teszel a számomra?
- Hogy biztosan ébren légy, amikor a nap kezd felkelni.

Hallottál róla?

2

A '70-es években John Robinson, Woolwich anglikán püspöke ezzel a címmel adott ki könyvet: *De én ezt nem hiszem*. E könyv bevezetőjében Robinson püspök azt írja, hogy az emberek közfelfogása az, hogy kereszténynek lenni annyit tesz, mint bevenni bizonyos állításokat, azok egész csokrát: „Mikor például azt kérdezik tőlem, hogy hiszel-e a szűztől születésben, akkor tisztában vagyok azzal, hogy az igen válasz számára azt jelenti, hogy elfogadom ezt a kijelentést szó szerint. A nemleges választ pedig úgy fogja érteni, hogy nem vagyok keresztény. Sokan gondolják azt, hogy hinni azt jelenti, mint bevenni bizonyos kijelentéseket, mint a keserű pirulát.”

Robinson szerint sokan mindmáig meg vannak győződve arról, hogy hinni azonos azzal, hogy a józan eszüket a sutba vagy a szemétkosárba kell dobniuk a hit érdekében. Ott él az emberekben az a meggyőződés, hogy hinni valamiféle intellektuális becsstelenséget, valamiről való lemondást jelent. Mint-ha hívőként arra lenne az ember felszólítva, hogy a képtelenségeket válassza a valószínűségek helyett.

Mozdulj!

3

Milyen példákat tudtok említeni az embereknek a kereszténységről kialakított téves közfelfogására?

Mindenki írja fel egy papírra a „De én ezt nem hiszem” típusú állításait! Dobjátok be egy kalapba ezeket a papírokat, s próbáljátok közösen megkeresni az alábbi kérdésekre a válaszokat:

Mi akadályoz abban, hogy elhiggyem ezt az állítást?

Miért nem – vagy csak nehezen – hihető az állítás?

Hogyan kellene változtatni az állításon, hogy elfogadható legyen számotokra?

Vajon mi miatt jött létre ez az állítás, mennyire népszerű, és miért?

2. Egyetemes kinyilatkoztatás – útjelző táblák a teremtésben

Az Úr Círuszt küldi szabadítóul (Ézs 44,24–45,8)

„A művészet az ember természete. A természet Isten művészete.” (Philip James Bailey)

Az **általános kinyilatkoztatás** területéhez soroljuk a **történelem** példáit, a **természet**-ben megtapasztható jeleket és a **lelkiismeret** jelenségét és szavát. Ezek sokszor önmagukban is jól érzékelhető jelek, amelyek ugyanakkor önmagukon túlmutatva a teremtő és a világot kormányzó Istenre utalhatnak. Az általános kinyilatkoztatásból nyerhető útmutatás mindaddig homályos utalás marad, amíg az igei kinyilatkoztatás segítségével világossá nem válik az a konkrét tartalom, amit jelei kifejeznek vagy amire vonatkoznak.

Szerinted?

1

Vajon létezhetne további formája is a kinyilatkoztatásnak? Lehet például a kinyilatkoztatás területe a matematika, az ének vagy a pszichológia? Hogyan?

A **történelem** a múltbeli eseményeket írja le összefüggéseiben. Amikor megpróbáljuk értelmezni az eseményeket, általában okokat és hatásokat, jó magyarázatokat keresünk rájuk. Ha a jelenből rátekintünk a megtörtént eseményekre, és hozzákezdünk alaposabban értékelni őket, hatalmába keríthet az érzés, hogy **valaki mintha kezében tartaná az események szálait**. Mindennek meglehet a magyarázata szűkebb értelemben, de minél nagyobb egységekre tekintünk, a történetek is annál jobban összerendeződnek, és egyre fontosabb jelentést hordozhatnak. Ehhez hasonlóan értékeli saját életünk eseményeit is, amely „történelem a történelemben”.

Hallottál róla?

Círusz, azaz Kürosz király a történelem egyik leghíresebb, legdicsőösebb uralkodója volt a Kr. e. 6. században. Egy kevésbé jelentős országból, a perzsák egyik államából (Ansan) származott. Amikor innen elindult, megállíthatatlanul foglalta el az ókori világ legjelentősebb területeit: a perzsa területeket, a médek földjét, Lídiát, Föníciát és más országokat. Miután az Újbabloni Birodalmat is meghódította, felvette a „négy világtáj királya” nevet. A rettenthetetlen uralkodó nemcsak bátor volt, hanem megértő is: fel tudta mérni Izrael népének fájdalmát a nemzedékeken át tartó babloni fogság miatt, és hazaengedte őket Kr. e. 538-ban. Így lett egy világhódító uralkodóból Isten eszköze, akit népe sorsának alakításában használt fel. Ézsaiás próféta *Messiasznak* és az *Úr pásztora*nak nevezi emiatt. Ha Nagy Círusz hódításaira és az ő idejében bekövetkezett történelmi változásokra gondolunk, azt is meg kell látnunk, hogy törekvései, sikerei és hódításai nemcsak az ókortudósok számára jelentősek. Círusz tetteinek minden olyan ember számára jelentősége van, aki még egy uralkodó tettei mögött is meg tudja látni Isten akaratát.

Szerinted?

2

Olvassátok el, hogy mit mond Ézsaiás próféta szerint (Ézs 44,24–45,8) az Úr Círusznak!
Vajon Isten eszközöként tekintett-e Círusz a saját politikai döntéseire?

Mozdulj!

1

Beszélgess el családod idősebb tagjaival arról, hogy milyen szerepet játszott életükben a véletlen! Keressetek a ti csoportotokból is példákat!
Vajon számukra az adott események bekövetkezése a véletlenek szerencsés találkozása, az Úr akarat, vagy valami más?

Az általános kinyilatkoztatás következő nagy területe a **természet**. Természetes vagy természeti kinyilatkoztatásnak nevezzük ezt aszerint, hogy inkább az ember veleszületett képességeinek felhasználására vagy a természet egészének befogadására gondolunk. **Az ember természetes képességei közé értjük a gondolkodást, az érzékelést, az akaratot és az érzéseket.** Ezekhez kapcsolódnak az ún. istenélmények.

Sok ember a természeti kinyilatkoztatás révén jut istenélményhez, amelyet a **természet szépsége és harmóniája, rendje és ritmusa vagy épp esetlegessége** idéz elő benne. Az ezekre való rácsodálkozást tanulni és tanítani is lehet. A természeti kinyilatkoztatás ismeretében megtanulhatjuk, hogy az élettelen dolgok és az élővilág, az ember csodálatos képességei és az egész világegyetem Teremtője keze munkájának dicsőségét és szeretetét hirdetik. Ahol pedig káoszt, rendetlenséget, gyűlöletet vagy a szenvedőkkel szembeni közömbösséget látunk, ott meg kell látnunk és el kell végeznünk saját feladatainkat.

Mozdulj!

2

Olvasd el a 19. zsoltár első hét versét! Mi lehet a jelentése az itt többször is szereplő, rejtélyes „hang” szónak?

Mit tudsz meg a természeti kinyilatkoztatásról a Jób könyvében olvasható leírás alapján (Jób 38–39)?

Mozdulj!

3

Milyen természeti csodákat láttatok vagy éltetek át? Hogyan hatottak rátok? Mitől függ, hogy ezt csodának éltétek-e meg?

Ha van olyan saját készítésű képed, amelyet egy természeti csodáról készítettél, mutasd meg a többieknek!

Az általános kinyilatkoztatás következő területe a **lelkiismeret**. A lelkiismeret görög és latin szava (angolul *conscience*) **együtt-tudást, „ismeretköteléket” jelent**. Olyan kísértőtársról van szó, amely csendben van, ha meggyőződésünkkel megegyezően cselekszünk, de képes hevesen tiltakozni, amikor letérni készülünk az erkölcsi normáinkkal megegyező döntések útjáról. A lelkiismeret azonban nem a bennünk élő vagy vállunkon figyelő jóindulatú kisangyal. Ha hosszabb ideig figyelmen kívül hagyjuk jelzéseit, egy idő után ellustul és elnémul. Megszokja az újabb állapotot, idomul az újabb normákhoz. **Jelentős döntéseket csak mi magunk hozhatunk tiszta tudattal, de a Teremtő ajándékaként segítségünkre van.** Mint az erkölcsi döntéseink közvetlen közege, meg tud óvni elhamarkodottan hozott rossz döntésektől. Ezzel útítársunk morális meggyőződésünk megtartása útján.

A lelkiismeret nyugalmát több keresztény teológus is a legfontosabb elérhető célok közé sorolta. Közéjük tartozott Luther is, aki 1521-ben a wormszi birodalmi gyűlésen V. Károly császárnak mondott híres válaszában is lelkiismeretére hivatkozik: „Nem tudok és nem is akarok semmit visszavonni, mert a lelkiismeret ellen tenni nem biztonságos és nem is üdvös dolog. Isten engem úgy segítsen! Ámen.”

Szerinted?

3

Próbáljátok definiálni a lelkiismeretet!

Milyen hasonlóságokat és különbségeket találsz önmagad ismerete (önismeret) és a lelkiismeret között? Miért fakadt „keserves sírásra” Péter apostol Jézus elárulása után (Mt 26,69–75)? Milyen gondolatai és érzései lehettek?

Mozdulj!

4

Idézz emlékezetedbe olyan eseteket, amikor valamiért hálás voltál a lelkiismeretednek! Mi történhetett volna legrosszabb esetben, ha nem szól hozzád időben?

3. Igei kinyilatkoztatás

Isten tökéletes kijelentése Fia által (Zsid 1,1–4)

„...hogy ki vagy te magad és mi a célod, Jézus Krisztuson keresztül fedezheted fel.” (Rick Warren)

Mozdulj!

1

Előfordult, hogy egy bibliai olvasmány vagy egy igehirdetés különösen megszólított? Miben, hogyan? Mit tudtál meg belőle Jézusról és magadról?

Az **igei kinyilatkoztatás** hiányában a természetes kinyilatkoztatás is csak üres szó lehetne. Ismerhetnénk a történelmet, de nem ismernénk fel, hogy a véletlen a Gondviselés eszköze. Nézhetnénk a természetet, de nem láthatnánk meg benne Isten jelenlétének nyomait. Tudhatnánk a lelkiismeretről, de nem értenénk meg különös jelentőségét. Az igei kinyilatkoztatás olyan, mint egy **kód, amelynek segítségével megfejthetjük a teremtés mintáinak üzenetét.**

Mit jelent?

Ige: ahogy a nyelvtanban cselekvést, történést, állapotváltozást kifejező szófaj, úgy a teológiai nyelvben is teremtő erőt, dinamizmust, élet- és világfenntartó eszközt jelent Isten kezében. A Teremtő szavával – igéjével – teremti meg a világ-mindenséget és a teremtményeket. János evangéliumában sokszor találkozunk az Ige görög szavával: a Logosszal. A Logosz itt Jézus Krisztusra vonatkozik, aki részt vett a teremtésben, „*általa lett minden*” (Jn 1,3).

Szerinted?

1

A Zsidókhoz írt levélben olvashatjuk, hogy Jézus Krisztus az alapja a végső és teljes igei kinyilatkoztatásnak. Ha egyetértesz a szerzővel, akkor te miért gondold így?

Jézus emberként személyesen tudott szólni az emberiséghez. Jézus Isten Fiaként a lehető leghitelesebb módon tudott Isten dolgairól beszélni.

Jézus az Isten szeretetének megélésével a lehető legközelebb kerül a tanítványaihoz.

Jézus a feltámadásával minden, emberek által megismerhető törvényszerűséget felülír.

Egyéb:

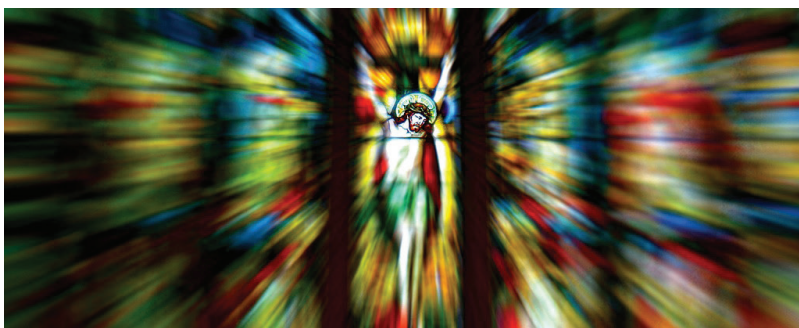
Igei kinyilatkoztatás nélkül csak sötétben tapogatózhatnánk az ilyen kérdéseink megválaszolásakor: Van-e végső értelme és célja az életnek és a világnak? Hogy értsük helyesen a történelemben létrejött számos vallás célját? Vannak-e az emberi életnek önmagán túlra mutató részletei? **Hogyan köti össze a szeretet az embereket Jézus történetén keresztül Istennel?** Az emberi élet végső kérdéseire nem csak szavakkal elmondható válaszok léteznek. Azokat az érzéseket, amelyeket például a szeretet, hála, remény kelt bennünk, sohasem fogjuk tudni pontosan megfogalmazva kimondani. Szavakra mégis szükség van. Az igei kinyilatkoztatás abban segít, hogy Isten és ember kapcsolatának részleteiről a valóságnak megfelelően és egységesen beszélhessünk.

A természetes kinyilatkoztatáshoz hasonlóan az igei kinyilatkoztatás is három területen érhető tetten:

1. A testté lett Ige **Jézus Krisztus**, akinek szavairól, életéről és személyéről sokszor és sokat ír az Újszövetség.

2. A **Biblia** az írott ige. Évszázadok óta változatlanul megőrizte a kinyilatkoztatás szavait és összefüggéseit. A Biblia úgy beszél Istenről, ahogyan később az egyházban az Atyáról, a Fiúról és a Szentlélekről beszéltek.

3. Az igei kinyilatkoztatás harmadik területe a hirdetett ige, vagyis az **igehirdetés**. Ezt az igehirdető mondja el, aki az esetek egy részében lelkész, de nem feltétlenül az. Az igehirdetésnek az eddigieknél közvetlenebb, elsődleges és leglényegesebb célja az **üdvösség közvetítése**.

Mozdulj!

2

Az igei kinyilatkoztatás alapján mely szempontok lehetnek fontosak egy igehirdetésnél?

Hallgassatok meg vagy olvassatok el egy igehirdetést! Figyeljétek meg az alábbi kérdések alapján, majd beszélgetsetek ezekről!

- Mi volt a fő üzenete?
- Mennyire épített az igei kinyilatkoztatás első két területére az igehirdető?
- Kiket szólított meg?
- Felelősen használta-e az igehirdető a szavait?
- Mivel helyettesítenétek a nehezen érthető kifejezéseket?
- Érintette-e a társadalmi igazságosság valamely kérdését?

Hallottál róla?

A szószékek a kolduló szerzetesrendek templomaiban jelennek meg először a 13. században, kiemelve ezzel az istentiszteleten elhangzó igehirdetés jelentőségét. A kolduló rendek tagjai, mint például a ferencesek és a domonkosok számára a koldulás nem egyszerűen csak a radikális szegénység életeszményének megvalósítása volt, hanem a középkori egyházi élet leghatékonyabb igehirdetési módszere is egyben. A települések utcáit járó, piactereken gyülekező és az emberek ajándékozó kedvéből élő barátok látványa már önmagában is alkalmas lehetett arra, hogy az élet tágabb összefüggéseire emlékeztesse az arra járókat, de ezen túl beszéltek is nekik a Jézushoz tartozás örömről, tanácsokat adtak hitbeli és erkölcsi kérdésekben, és megismertették őket a keresztény hit megélésének újabb formáival. Az „első szóval elmondott evangélium” és a közvetlen hangvételű igehirdetés három évszázaddal később a reformáció programjaként ismét az istentisztelet és az egyházi élet középpontjába került, és a történelmi protestáns egyházak identitását a mai napig erősen meghatározó törekvés maradt.

Az igehirdető a Biblia szavai, valamint saját ismeretei és tapasztalatai alapján beszél Jézus Krisztusról. Beszéde a prédikáció. Ennek alapélménye az a személyes hit, amely az igehirdető Istennel való kapcsolatának legfontosabb eleme. Igehirdető mindenki lehet, aki másoknak is szeretné elmondani, hogy hite hogyan illeszkedik bele Isten szeretetének tervébe. Az igehirdetés nem egyszerűen egy előadás. Célja nem ismeretátadás, tanítás vagy szórakoztatás, hanem **az igehirdető személyes vallomása arról, hogy Jézus üdvösséget ad**. Ő az út, az igazság és az élet, vagyis amit mondott és ahogy élt, az minden kor minden emberének utat mutathat az életében. Legyen szó az élethez szükséges elvek kereséséről vagy a legfontosabb tulajdonságok elsajátításáról, minden ember számíthat Jézus Krisztusra az élet legfontosabb válaszáinak megtalálásában.

Szerinted?

2

Egy igehirdetésnek sajnos sok hibája lehet, például az alábbiak:

a bibliai alap hiánya, a bibliai szöveg értelmezésének figyelmen kívül hagyása, személyeskedés, személyesen meg nem érintő beszéd, moralizálás, „kánaáni” teológiai nyelvezet, klerikalizmus, a gyülekezet „kiskorúsítása”, sablonos és közhelyes fogalmazás, túl sok vagy túl kevés szemléltetés, magánbeszélgetések kitergetése, ítélezés a gyülekezet tagjai felett

Beszéljétek meg, melyik mit jelent!

Vajon mi segíthet abban, hogy elkerüljük ezeket a hibákat?

Mozdulj!

3

Volt az életedben olyan helyzet, hogy igehirdetővé váltál, vagy valaki, akiről korábban nem gondoltad volna, igehirdetővé vált mások életében?

Mennyiben változtatta meg ez a saját magadról vagy a másikról alkotott képet?

Összefoglalás

1. Írj fogalmazást az alábbi kérdésekről!

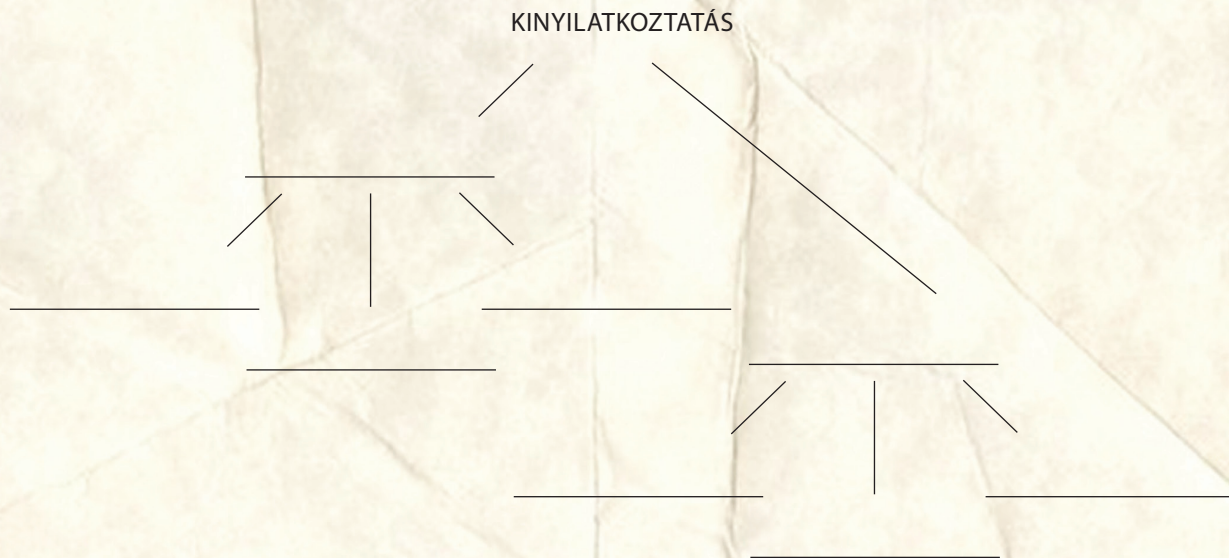
Egyetértesz-e az alábbi gondolkodók valamelyikével? Te hogyan fogalmaznád meg a hit és a tudás különbségét és kapcsolatát a világ és Isten megismerésében?

Mit gondolsz, melyikre van nagyobb szükség a kinyilatkoztatás terén?

Vajon az alábbi gondolkodók a kinyilatkoztatás mely útján jutottak hitre?

- „Hiszek, hogy értsek, értek, hogy higgyek.” (Anselm)
- „Az asztronómia (csillagászat) művelése: olvasás Isten gondolataiban.” (Johannes Kepler)
- „Minden, amit megtanultam és megismertem, lépésről lépésre közelebb vitt Istenhez. Ma már meggingathatatlan meggyőződésem, hogy létezik Gondviselő. Csak abban hiszek, amit biztosan tudok. Ez kiküszöböli a hit szükségességét. Ezért nem azt mondom, hogy hiszek Isten létezésében – tudom, hogy ő létezik.” (Carl Gustav Jung)
- Az emberi tudást olyan tényezők is befolyásolják, amelyeket nem kognitív ismeretként szerzünk, hanem olyan „nyomra vezető jelek”, amelyek „tudatküszöb alattiak”. (Polányi Mihály)
- „Isten, végtelen bölcsességéhez illően, úgy rendezte el a dolgokat, hogy a műveiben hallhatjuk a hangját, tanítja azokat, akik észreveszik, elének tárja és megmutatja az isteni misztériumokat és mindazt, ami közvetlenül hozzá és spirituális birodalmához tartozik.” (Jonathan Edwards)

2. Írd be az alábbi ábrába a kinyilatkoztatás különböző formáit!

3. Beszélgetsetek arról, hogy melyik kinyilatkoztatási forma az, amelyik a leginkább közel áll hozzátok! Van olyan, amelyik általánosságban különösen közel áll a ti korosztályotokhoz? Készítsetek tablót róla!

EGYHÁZ – Az egyház története a reformációtól a 20. századig

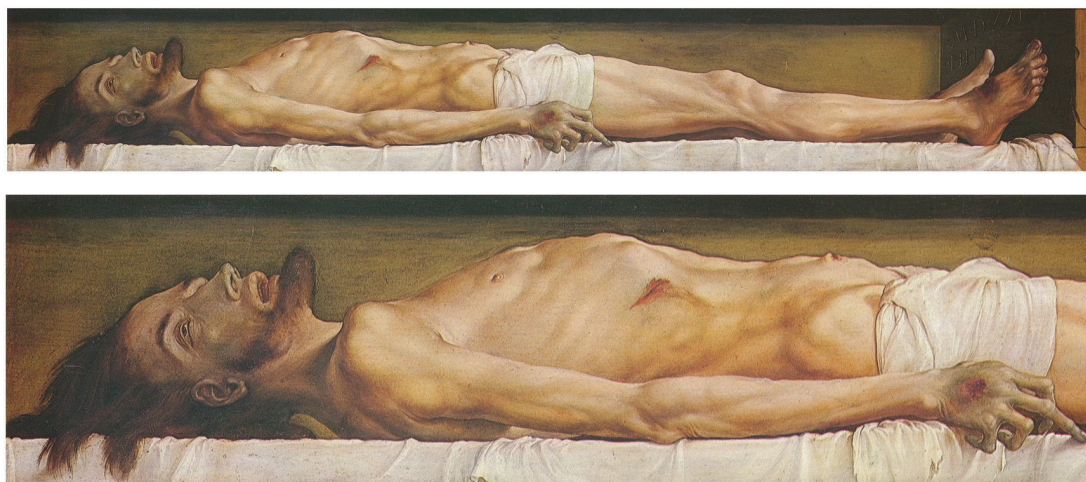
Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij orosz író és felesége svájci körutazásuk során ellátogattak Bázélbe, hogy a helyi múzeumban megtekintsék Hans Holbein *Halott Krisztus* című festményét. Bizonyos értelemben az orosz írónak köszönhető, hogy a kép – sok száz évvel a keletkezése után – újra a figyelem középpontjába került, hiszen *Félkegyelmű* című regényében is megemlíti a festményt. Felesége a naplójában így emlékszik a pillanatra, amikor meglátták a képet: „Férjemet nagyon megdöbbenette, és azt mondta nekem, hogy egy ilyen képtől az ember a hitét is elvesztheti.”

Pedig Holbein bizonyosan nem azzal a szándékkal festette meg a képet, hogy a nézők hitét lerombolja. Abban az időben, vagyis a reformáció éveiben egy festőnek éppoly képzettnek kellett lennie teológiai kérdéseket illetően, mint egy humanista írónak. A festményen nem egy keresztről frissen leemelt, hanem egy többnapos holttestet látunk. Erre utalnak az elszíneződések. Ez szokatlan megoldásnak számított akkoriban. Vélhetően azt akarta hangsúlyozni, hogy ez a Krisztus egészen ember, aki ténylegesen meghalt. A képpel kapcsolatos helyi hagyomány az, hogy Holbein egy folyóból kihúzott valós holttestet használt modellül.

Habár Holbein festménye nem szólt bele direkt módon a korszak dogmatikai, krisztológiai vitáiba, de hűen kifejezi azokat a dilemmákat, amelyek a korszakra jellemzőek voltak. Ha Krisztus egészen ember volt, akkor egészen emberi módon is halt meg. Ebből lehetséges-e egyáltalán feltámadni, vagy azoknak van igazuk, akik csak a lélek halhatatlanságát vallják? Vajon a Szentháromság dogmája igaz-e? Ha az egyház Krisztus teste, akkor az egyház is halott? Az egyháznak is teljesen meg kell halnia ahhoz, hogy feltámadjon és megújulhasson?

Arra, hogy a kép „az egyház mint Krisztus teste” analógiának rendelődik alá, az igen hangsúlyos, római számokkal jelzett dátum figyelmeztet: 1521. Ebben az évben átkozza ki a pápa Luthert, és ezzel szükségképpen elkezdődik az új egyház, az evangélikus egyház születése. Ugyanebben az évben kerül sor a wormszi birodalmi gyűlésre, ahol Luther megtagadja tanainak visszavonását. Csakhogy a festő egy évre rá átfestette a dátumot 1522-re, amikor az anabaptisták hirdetni kezdték radikális eszméiket Wittenbergben. Ezek szerint Holbeint is sikerült elbizonytalanítaniuk, de csak átmenetileg, mert pár év múlva a festő újra átfestette a dátumot, és visszatért az eredeti, 1521-es évszámhoz.

A reformáció németországi eseményei után, azokhoz kapcsolódóan helyi mozgalmak, felekezetek születtek, és a régi római egyház sem lehetett többé az, ami azelőtt volt. A következő fejezet ezekkel az eseményekkel és változásokkal, valamint a fentebb említett kérdésekkel foglalkozik.

15. Hans Holbein:
A halott Krisztus

4. Felekezetek – a reformáció szárnyain

„Egy a test, és egy a Lélek, aminthogy egy reménységre kaptatok elhívást is...” (Ef 4,4)

„De jó lenne jónak lenni, a nagy Istent megkeresni, a lábához kuporodni, és az Igét befogadni.” (Juhász Magda)

A lutheri reformációval párhuzamosan négy mozgalom vagy folyamat formálta Európa protestáns részét a 16. század végéig. Motivációik és eszközeik különbözőek voltak, közülük három önálló hitvallással rendelkező szervezett egyházhoz vezetett, egy pedig üldözött közösség maradt.

A **svájci reformációt** markáns teológusok irányították, akik válaszokat tudtak adni a középkori katolikus egyháztól és a földesuraktól függetlenedő városi polgárok kérdéseire. Két legfontosabb képviselőjük Ulrich Zwingli (1484–1531) és Kálvin János (1509–1564) volt.

Zwingli Luthertől függetlenül kezdte meg reformátori szolgálatát. 1506-tól szolgált első gyülekezetében, ahol szóvá tette a zsoldos katonaság erkölcs-telen gyakorlatát. Miután innen elűzték, 1516-tól egyre tudatosabban prédikált „egyedül a Szentírás” alapján. 1518-ban a zürichi Nagytemplom lelkészévé nevezték ki, itt számos reformátori újítást vezetett be, amelyekkel eleinte katolikus előjárói is egyetértettek. 1522-ben kiadta a tanítását összefoglaló 67 tételét, amelyek ellen Róma tiltakozott, és a zürichi városi tanács által rendezett nyilvános vitán kellett megvédenie őket 1523-ban. A vitán szinte senki nem szólt ellene, a városi tanács tehát Zwinglit győztesnek hirdette ki, és a város többi papját is arra kötelezte, hogy az ő szellemében végezze a szolgálatát. A zürichi kanton ezzel elszakadt Rómától, és a példáját több kanton is követte. A Zwinglit követő, úgynevezett evangéliumi kantonok szövetséget hoztak létre, amire válaszul a Rómához hű kantonok is szövetségbe tömörültek. Utóbbiak jellemzően a szegényebb kantonok voltak, akiknek fontosabb megélhetési forrásuk volt a Zwingli által elítélt zsoldos katonáskodás, s ahol a katolikus papság is nagyobb tekintéllyel bírt. A két tábor már 1529-ben összecsapott, 1531-ben a kappeli csatában a katolikus kantonok győztek, ekkor Zwingli is elesett.

Zwingli gondolkodásmódja több ponton különbözött Lutherétől, ezek a különbségek idővel elválasztották az „ágostai” (evangélikus) és a „helvét” (református) hitelveket is. A legfontosabb különbség az úrvacsora értelmezésében mutatkozott. Luther ragaszkodott ahhoz a felfogáshoz, hogy Krisztus testi valójában találkozik az őt befogadó hívővel, Zwingli pedig úgy gondolta, hogy Krisztus a gyülekezet közösségében testesül meg, amely az emlékezés révén a Krisztus-követés útját keresi. Ez a különbség az 1529-i marburgi vitájuk során került felszínre, és végső akadályá lett annak, hogy a német és a svájci reformáció politikai és teológiai szövetségre lépjen egymással.

„Hiszem, hogy a szent eucharishtiában (vagyis a hálaadás vacsorájában) Krisztus igaz teste a hit szemlélődése által van jelen. Másként szólva, akik hálát adnak az Úrnak a Fiában nekünk adott jószágáért, azok elismerik, hogy Krisztus igaz testet öltött, abban igazán szenvedett, és tulajdon vérével igazán lemosta bűneinket. Így mindaz, amit Krisztus tett, a hit szemlélődése által jelenvalóvá lesz nekik. De hogy Krisztus teste, azaz lényeg és valóság szerinti természetes teste mind jelen van a Vacsorában, mind pedig megesszük szájjal és foggal, miként állítják a baptisták és azok, akik az egyiptomi húsos fazekakra vágynak [ti. a lutheránusok], azt mi nemcsak tagadjuk, hanem határozottan Isten Igéjének ellentmondó tévedésének állítjuk. (...) Krisztus természetes testét nem esszük szájjal, miként ő maga is bizonyítja, midőn azt mondta a zsidóknak, akik zúgolódtak testének valóságos megevése miatt: »A test nem számít semmit« (Jn 6,63)... Az »Ez az én testem« szókat nem betű szerint, hanem képletesen kell felfogni, miként az »az Úr páskája« (2Móz 12,11) szavakat is.” (Zwingli, 1530)

Mozdulj!

1

Figyeljétek meg az alábbi reformatori mozgalmakat a felsorolt kérdések alapján!

Milyen személyes és társadalmi kérdésre születtek meg válaszként ezek a tanítások?

Melyik tanítással vitakoznátok? Melyik gondolat tetszik?

Melyik szereplőben mi szimpatikus, és mi nem?

Kitől mit kérdeznél? Kinek mit mondanál? Kinek a helyében mit tennél másként?

Szerinted?

1

Igaz lehet az alábbi állítás?

„Napjainkban nagyobb különbség lehet két azonos felekezetű ember úrvacsora-értelmezése között, mint két különböző felekezetű esetében.”

Kálvin Észak-Franciaországban született 1509-ben, és párizsi tanulmányai idején már megismerkedett Luther teológiájával, amelynek elkötelezett híve lett. Huszonnégy évesen menekülnie kellett, a reformatori Bazelban talált otthonra, ahol megírta főműve, a keresztény teológiát rendszerező *Institutio* első változatát (teljes címe: *Institutio religionis Christianae*, azaz *A keresztény vallás rendszere*). Egy véletlen révén került először Genfbe, ahonnan három év múlva szigorúsága miatt elűzték. 1538 és 1541 között Strassburgban élt és tanult a kor talán legfejlettebb polgári közösségében. Ezután hívták vissza Genfbe, ahol a város közösségét lelkipásztorként, teológusként, egyházszervezőként és egyetemalapítóként haláláig szolgálta. Úrvacsoratana különbözött Zwingliétől, szerinte a hívő számára a Szentlélek teszi jelenlévővé Krisztust. Karakteres és sokat vitatott tanítása szerint Isten előre eldöntötte (predesztinálta), hogy ki üdvözülni és ki kárhozik el. Intitúciója egyik nyitó gondolata ma is inspiráló: Isten ismerete és az önismeret összetartoznak, egymást feltételezik. Kálvin széles körű szervező munkát is végzett. Már 1549-ben létrejött a szövetség a zürichi és a genfi reformáció között. Teológiája inspirálta az 1563-ban született *Heidelbergi kátét* és az 1566-os *II. Helvét hitvallást*, a református egyház máig meghatározó hitvallási iratait.

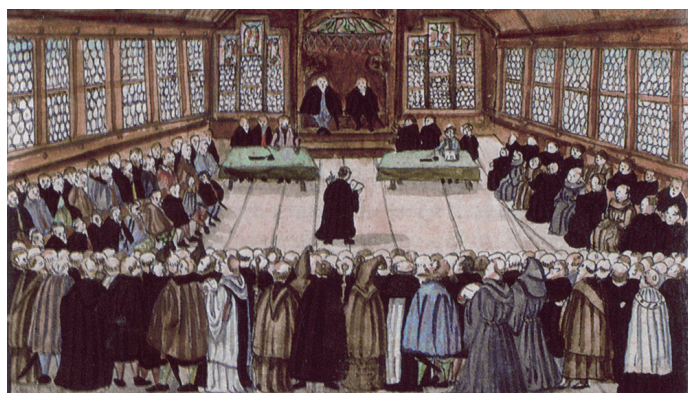
„Amíg nem értjük meg Isten örök kiválasztását, addig nem leszünk igazán, mint illik, meggyőződve afelől sem, hogy üdvösségünk Isten ingyen kegyelmének forrásából ered. (Róm 11,5–6) Pál világosan tanúsítja, hogy a nép maradékának üdvösségét a kegyelmi kiválasztásnak kell tulajdonítanunk, mert csak ez esetben ismerhetjük meg azt, hogy Isten merő jótetszéséből tartja meg azokat, akiket akar, és nem megérdemelt jutalmat oszt, amellyel egyáltalán nem tartozik. [...]

Az eleve elrendelésről szólni önmagában is eléggé nehéz feladat, amit csak összezavar, sőt veszélyessé is tesz az emberi kíváncsiság; ezt bizony semmiféle korláttal nem lehet visszatartani, folyton tiltott utakra kalandozik, magasra tör, és ha lehetne, még Isten rejtett titkait is mind kikutatná és előkeresgetné. [...] Mert nincs is az rendjén, hogy az ember büntetlenül kutakodjon az után, amit Isten önmagában akart elrejtetni, s hogy örökkévalóságából kiforgassa magasztos bölcsességét (amelyet akarata szerint inkább imádnunk, mintsem megragadnunk kell, hogy így még csodálatosabb legyen előttünk).” (Kálvin: *Institutio*, 3.21.1)

Szerinted?

2

Kálvin az *Institutió*ban csak üdvbizonyosságról beszél, ahol a kegyelmet hangsúlyozza, kárhozatbizonyosságról nem ír. Vajon az üdvösségre való kiválasztás magával vonja-e a kárhozatra való kiválasztást is?

Vallási disputa, 1523 (ismeretlen művész alkotása)

Az **anabaptisták** az első újszövetségi közösségek mintái szerint igyekeztek élni, a korábbi biblikus és rendszerkritikus mozgalmak (valdensek, husziták) utódaiként. Tanításuk és gyakorlatuk középpontjában a Krisztus követésére és a gyülekezet szolgálatára elkötelező felnőttkeresztség (bemerítés) állt. Erre utal a nevük is, magyarul „újrakeresztelő”; ez egyszerre volt csúfnév és rágalmazás, hiszen nem gyermekeket kereszteltek újra, hanem csak felnőtteket merítettek be. A Hegyi beszéd szellemében nem tettek esküt, ezért távol maradtak az állami szolgálattól és a katonáskodástól. Kívülállásuk miatt nemcsak az állami hatóságok, de más egyházak (katolikus, evangélikus és református) is üldözték őket, az elfogott anabaptistákat megégették vagy vízbe fojtották.

Egy szélsőséges anabaptista csoport látványos veresége (Münster, 1535) után a korábbinál is nagyobb hangsúly került az anabaptisták önkéntesen erőszakmentes életmódjára. Ennek a teológiáját először Menno Simon (1496–1561) dolgozta ki. Menno sokáig katolikus papként élt, és titokban tartotta a gyermekkeresztséggel kapcsolatos kételyeit. A münsteri vereség után fellángoló üldözések során csatlakozott nyíltan is az anabaptistákhoz, majd 18 év folyamatos menekülés után egy holsteini földbirtokosnál talált biztonságos otthonra 1554-ben. Ezután írta le és adta ki tanításait, amelyet az erőszakmentességet hirdető **mennonita** egyház igyekszik a mindenkori viszonyokra alkalmazni.

„A keresztséget azoknak kell kiszolgáltatni, akik megismerték a megtérést és életük megváltoztatását, akik valóban hiszik, hogy bűneiket Krisztus elvette, akik a Jézus Krisztus feltámadásában járnak, akik a halálban vele együtt akarnak eltemettetni, hogy vele együtt támadhassanak fel, akik mindezek tudatában kérik és követelik tőlünk a keresztséget. Ez tehát kizár minden csecsemőkeresztséget, a pápa legnagyobb és legfőbb gyalázatát. Ennek alapjait fektették le, és erről tesznek bizonyosságot az apostolok (Mt 28,18–20; ApCsel 2,41–42; 8,36–39; 16,15.33; 19,1–7).” (Schleitheimi hitvallás, 1. hitcikk)

Szerinted?

3

A felsorolt igehelyek számotokra mennyire igazolják a felnőttkeresztséget?

Az **anglikán** egyház VIII. Henrik angol király politikai döntéséből született meg. Annak érdekében, hogy tetszése szerint elválhasson és újraházasodhasson, a király megszakította a kapcsolatot a római pápával. Állami tulajdonba vette (szekularizálta) a kolostorok javait, és 1534-től magát nevezte ki az angol államegyház fejének. Mindez akkor még az egyház teológiáját és gyakorlatát nem érintette. Csak a halála után jelentkezett a kontinens reformátori teológiájának a hatása. Mind lutheránus, mind kálvinista szellemben történtek változások a templomok berendezése és az istentisztelet liturgiája terén. Ez a protestáns fordulat I. Erzsébet hosszú uralkodásának az idején teljesedett ki a 16. század második felében, addig csak a szűk művelt osztály ügye maradt. A szélesebb tömegeket megragadó lelki ébredés a század végén kezdődő puritán mozgalommal kezdődött, majd a Wesley testvérek 1700-as években folyó szolgálatával folytatódott.

Szerinted?

4

Az 1500-as évek közepén vajon honnan vette a bátorságot VIII. Henrik, hogy személyes, mondhatni „családi” indíttatásból szakítson a római egyházzal? Milyen előnyei származhattak megkötöttség házasságán kívül ebből a szakításból? Mi kellett ahhoz, hogy ebből később reformátori mozgalom alakulhasson ki?

Anglikán egyházi vezetők

A Magyar Unitárius Egyház címere

Az **unitárius** egyház egy racionalista és dogmakritikus mozgalomból alakult ki. Nem hisznek a Szentháromságban és Jézus isteni természetében: számukra Jézus Isten küldöttje és az emberiség tanítója.

A Szentírásan belül a Hegyi beszédben, a képmutatás nélküli szeretet tanításában találják meg a középpontot. Hiszik, hogy Isten feltámasztotta Jézust a halottak közül, és maga mellé emelte (hitük ennyiben hasonlít az ókori Arius hitéhez, akinek a tanítását az egyetemes hitvallások elvetették). Az unitarizmus leghíresebb korai képviselője Szervét Mihály (1511–1553), aki a teológia mellett jog- és természettudományokkal is foglalkozott. Teológiai nézeteiért a genfi városi tanács máglyahalálra ítélte. Az unitárius mozgalom a 16. században a vallási türelem szempontjából egyedülálló Erdélyben szerveződött egyházzá, első püspöke, Dávid Ferenc fiatalon katolikus pap, később lutheránus, majd kálvinista, végül unitárius igehirdető volt. Az unitárius mozgalom később Erdélyből jutott el Amerika keleti nagyvárosaiba. Alapelveinek megfelelően ma is a szólás- és lelkiismereti szabadságra, valamint a vallási türelemre helyezi a hangsúlyt.

„Szeretem az én Krisztusomat, hogy vérét kiontotta, valóban szenvedett és meghalt, lelkével pedig arra indít, hogy életemet kezébe adjam, és bizonyos legyek, hogy megőriz és örök életet ad.

Elégedjünk meg Krisztus világos és egyszerű tanításával, amidőn ezt mondja: az pedig az örök élet, hogy téged (szerelmes Atyám) higgyenek egyedül egy bizony Istennek, és hogy Jézus az elbocsátott Krisztus. Atyámfiai, keresztények, ha ez az örök élet, mit kívánunk többet? Hiszen csak az örök életet és az örök boldogságot keressük. S ha ezt megtaláljuk az egy Atya Isten és Jézus Krisztus ismeretében, mit bujdosunk az Antikrisztus útján? Jól hallod, Krisztus Urunk nem tanít sem a lényegről, sem a személyről, sem az öröktől fogva való Fiúról, sem a kettős Krisztusról. De tanít az egy Atya Isten ismeretéről, aki egy bizony Isten, és a názareti Jézusról, aki a Krisztus, az igaz Messiás.

Önmagunk megtagadása által leszünk Krisztusnak igaz tanítványai, felvéve a keresztet, követjük őt és taníttatunk általa.” (Dávid Ferenc)

Szerinted?

5

Milyen Krisztus-kép rajzolódik ki Dávid Ferenc idézett szövegéből?

A 16. századi Európa protestáns mozgalmainak, hitvallásainak és egyházainak a születésében milyen szerepet játszottak a társadalmi és politikai tényezők, az egyház állapota, a kultúra, a tudományok, a teológiai tanításhoz való tudatos ragaszkodás, a reformerek személyes tulajdonságai, tapasztalatai és ambíciói?

Fel lehet-e fedezni ebben a színes és sokszereplős történetben a gondviselésnek vagy a Szentléleknek a hatását? Hogyan?

Mozdulj!

2

Kérjétek meg más protestáns felekezetű osztálytársaitokat, ismerőseiteket, hogy mondják el nektek saját egyházuk legfőbb tanításait! Beszélgetsetek velük arról, hogy mi a különbség az adott kérdésben az evangélikus tanításhoz képest!

A 16. századi anabaptista mozgalom mai leszármazottai például az amisok

5. Ortodoxiák és pietizmusok – lehet-e a jót még jobban?

„Ti azért legyetek tökéletesek, mint ahogy mennyei Atyátok tökéletes.” (Mt 5,48)

Ortodox: „Jézus Betlehemben született.” Pietista: „Jézusnak a te szívedben is meg kell születnie.”

Pietista: „Mikor lettél Isten gyermeke?” Ortodox: „2000 éve, amikor Jézus meghalt a kereszten.”

Szerinted?

1

Lehet-e a hitet vagy az embert tökéletesíteni? Mit jelent számodra a „tökéletesnek lenni” kifejezés a fenti igeversek alapján?

Mit gondolsz, a sok reformatori mozgalom megjelenésével mi lehetett a legsürgősebb feladata a katolikus, illetve a protestáns egyházaknak?

A reformációval szembeforduló katolikus törekvés, az ellenreformáció legfontosabb eseménye az 1545–1563 között tartott **trienti zsinat**. Mivel a protestánsokkal megegyezést kereső törekvések kudarcba fulladtak, a katolikus egyházon belül a keményvonalas szándékok érvényesültek. A trienti zsinat kifejezetten a protestánsokkal szemben rögzítette a normatív katolikus tanítást. A katolikus egyház történetében először határozottan kimondatott, hogy mit kell hinni a Szentírásról, a hagyományról, az eredendő bűnről és a megigazulásról, a szentségekről, az átlényegülésről, a tisztítótűzről, az ereklyéről és a bűnbocsátó cédulákról. Ettől fogva nincs átjárás a katolikus és a protestáns hit között. Csak a 20. század legvégén merült fel először, hogy a katolikus és az evangélikus egyház közös nyilatkozatot adjon ki a megigazulásról, de a teológusok munkáját egyik oldalon sem fogadta széles körű egyetértés.

A tanítás rögzítése mellett az ellenreformáció eszköze lett a már korábban is működő **inkvizíció**. A szabad gondolkodást a tiltott könyvek jegyzékbe vételével, az index összeállításával igyekezett korlátozni a katolikus egyház – ez a gyakorlat egészen 1966-ig fennállt. Különösen hatékonyan szolgálta az ellenreformációt az 1540-ben alapított Jézus Társaság, a **jezsuita rend**.

Alapítója, **Loyolai Ignác** misztikus és katona volt, aki példásan fegyelmezett rendjét elsősorban a magas színvonalú oktatás, azon belül is a főúri családok gyermekeinek a nevelése szolgálatába állította. Az egyéni vallásszabadság kora előtt a katolikus egyház számára megnyert főurakon keresztül lehetett leginkább a protestáns alattvalókat a katolikus egyházba visszakényszeríteni.

„A mi Urunk, Jézus Krisztus, Isten Fia először tulajdon szájával hirdette [az evangéliumot], majd megparancsolta, hogy az apostolok minden teremtménynek prédikálják azt mint minden üdvözítő igazság és magatartási szabály forrását. A zsinat úgy látja, hogy ez igazságot és e fegyelmet magukban foglalják az írott könyvek és az íratlan hagyomány – azon íratlan hagyomány ugyanis, amelyet az apostolok kaptak magának Krisztusnak a szájából, illetve amelyet átadtak az apostolok (miután azt lediktálta a Szentlélek), és amely ránk maradt, mintegy kézzől kézre járván. [A zsinat], követvén az ortodox atyák példáját, egyforma jámborsággal és tisztelettel elfogadja és elismeri mind az Ószövetség, mind pedig az Újszövetség összes könyveit (hiszen mindezeket az egy Isten írta) és az említett hagyományt – akár a hitre, akár a fegyelemre vonatkoznak – mint amelyeket vagy élőszóval Krisztus, vagy a Szentlélek diktált, és töretlen utódlás őrzött meg a katolikus egyházban.” (A trienti zsinat első határozata a Szentírás és a hagyomány kérdéséről)

Mozdulj!

1

Keressetek olyan ismert műveket, amelyeket a katolikus egyház indexre helyezett! Vajon mi lehetett ennek az oka?

Szerinted?

2

Milyen tények, érzések, félelmek vezérelték a trienti zsinat határozatait megalkotó egyházi személyeket? Miben jelentettek ezek válaszokat a protestáns felekezetek által felvetett kérdésekre? Szerintetek ez előrelépés vagy visszalépés?

A 16. században a katolikus egyház és a vele szemben álló protestáns mozgalmak között rögzültek a tanításbeli különbségek is, amelyek kijelölték az egyes felekezetek teológiájának a határait. Ezeket gyűjtőnéven ortodoxióknak nevezzük.

Mit jelent?

1

Az **ortodoxia** szó szerint 'helyes dicséretet', átvitt értelemben helyes tanítást jelent, megszabja, hogy mit kell hinnie az adott felekezethez tartozó hívőnek. Ugyanakkor viszont a tanítás fejlődését is lezárhatja.

A katolikus ortodoxia kialakulásával párhuzamosan születtek meg a **protestáns ortodoxiók** is. A két református hitvallás (a *Heidelbergi káté* és a *II. Helvét hitvallás*) után a lutheránus teológusok is kiadták 1577-ben az **Egyességi iratot**, majd 1580-ban, az *Ágostai hitvallás* felolvasásának 50. évfordulóján a **Konkordiakönyvet**, amely az evangélikusság hét normatív igényű hitvallását foglalja magában. A református és evangélikus ortodoxiók viszont nem lettek a saját köreikben sem olyan feltétlen normává, mint a katolikus zsinati tanítás. Belső vitákban születtek, a vita egy pontján az akkor éppen győztes fél álláspontját tükrözik, a viták pedig tovább folyva újabb döntéseket és mozgalmakat tápláltak. Az evangélikus *Egyességi irat* például határozottan elítélte Luther legközelebbi munkatársa, Melanchthon késői nézeteit, mert úgy ítélte, hogy engedményt tesz a református úrvacsoratanok irányába. Ennek hatására néhány evangélikus fejedelem elutasította a hitvallást, és inkább a református táborhoz csatlakozott. A protestáns közösségeken belüli nagyobb véleménysszabadság engedte meg később a pietizmus és a puritanizmus kibontakozását is.

Johann Lukas Kracker: *A tridenti zsinat*

„Némely Sacramentariusok [a jelenlétet tagadók] igen gorombák [a zwingliánusok]: ezek homály nélkül való igékkel nyilván vallják azt, mit szívökben értenek, tudniillik, hogy az Úr Vacsorájában csak kenyér és bor legyen jelen, csak azok osztogatassanak és szájjal véteszenek ott. Vagynak némely álnok, ravasz és mindeneknél ártalmasb Sacramentariusok is [pl. Melanchthon és Kálvin]. [...] Hisszük, tanítjuk és valljuk, hogy az Krisztusnak teste és vére nemcsak lélek szerint hit által, de még test szerint is vétetik az kenyérrel és az borral, mindazáltal nem az Kapernaumbeliek [átlányegülésben hívők] értelme szerint, hanem természet fölött való mennyei módon az Sacramentum szerint való egyesülésnek módja szerint... Aki ezt a kenyeret eszi, Krisztus testét eszi az.” (*Egyesség könyve*, 7. cikkely, 1598-as fordítás)

Szerinted?

3

Mennyire számíthatott durvának az, ahogyan a 16. században (lásd Zwingli szemelvényét is) egymást kritizálták az egyes felekezetek? Valóban szükséges volt ez? Lehetett volna másképpen felekezeti elhatárolódást megfogalmazni? Mit ad hozzá egy érveléshez az erős kifejezések használata? Mit vesz el belőle?

Pietizmus: a latin *pietas* szó jelentése 'kegyes'; az ebből képzett pietizmus a lelki életfolytatásra utal.

Az ortodoxia kiegészítéseként, korrekciójaként születtek meg a 17. században azok a mozgalmak, amelyek a keresztyén életfolytatást is hangsúlyozzák, így például a **pietista mozgalom**. A lutheránus pietizmussal párhuzamos mozgalmakként tekintünk a katolikus ortodoxia kiegészítéseként megjelenő **janzenizmusra** és a kálvinista ortodoxiára reagáló **puritanizmusra**.

A **pietizmus** evangélikus területen született, alapítója **Philip Jakob Spener** (1635–1705) volt. Fiatalon lelkész lett, több gyülekezetben szembesült a kizárólag a tanítételekre koncentráló keresztyén élet ürességével, és 1675-ben megírta *Kegyes kívánságok* című kiáltványát (eredeti címe: *Pia desideria*, innen kapta a nevét – eredetileg csúfnévként – a mozgalom). Spener szerint nem elég gyermekkorban megkeresztelkedni és hinni az egyház tanítását, hanem újjá is kell születni, meg kell térni, személyesen megélt hitre kell törekedni és keresni kell a cselekvő szeretet lehetőségeit. Bibliaköröket szervezett, a lelkipásztori szolgálatra felkészítő teológusképzést szorgalmazott.

Skandináv lakóház belseje a pietizmus korából

„Harmadszor hozzá kell szoktatnunk az embereket ahhoz, hogy a pusztá tudás nem elegendő az igaz keresztyénséghez – mert az mindenekelőtt egyfajta magatartást jelent. Drága Megváltónk éppen a szeretetet nevezte a tanítványok igazi fémjelének (Jn 13,34–35; 15,12; 1Jn 3,10.18; 4,7–8.11–13.21). Ehhez hasonlóan a szeretett János öregkorában (mint Jeromos írja a Galata 3,6-ról írt kommentárjában) szinte nem is mondott mást tanítványainak, mint hogy »Gyermekeim, szeressétek egymást«. Azok pedig ezt idővel megelégtették, és megkérdezték, minek hajtogatja ezt szüntelen. János pedig így felelt: »Mert ez az Úr parancsolata, és ha szeretet van, az elegendő.« És való igaz, mert ha valaki hisz, és hit által megáldatik, annak élete és az, ahogyan teljesíti Isten parancsolatait, szeretetből áll.” (Spener: *Pia desideria*)

Szerinted?

4

Egyetértetek Spener állításával? Miért csak ritkán valósult ez meg a keresztyénség történetében?

Spener szolgálatát **August Hermann Francke** (1663–1727) folytatta, aki előbb lipcsei teológiai tanárként hozott létre a tanároknak és a diákoknak közös bibliatanulmányozó kört. Lipcséből elüldözték, ekkor került Halléba, ahol egész **intézményrendszer** hozott létre. Árvaházat alapított, szegényeket gondozott, közel kétezer gyermek számára iskolát szervezett, nyomdát indított el, tanárokat képzett, tankönyveket adott ki, végül a belmisszió mellett külmissziói szolgálatra is vállalkozott. Célja, saját szavai szerint, „a világ megváltoztatása az emberek megváltoztatása által”. A nevét viselő hallei intézmény ma is működik.

A pietista mozgalom harmadik generációját **Nikolaus Ludwig von Zinzendorf** gróf (1700–1760), Spener keresztfia képviseli, aki a Szászországban fekvő berthelsdorfi birtokán mintaadó evangélikus gyülekezetet igyekezett szervezni. 1722-ben befogadott ide egy hite miatt elüldözött cseh közösséget, akik **Herrnhut** („Isten oltalma alatt álló”) néven települést és gyülekezetet alapítottak, amely sok üldözöttnek adott később menedéket. 1730-ban Zinzendorf megismerkedett egy afrikai rabszolgával, ez a találkozás indította arra, hogy misszionáriusokat küldjön Afrikába és más, nem keresztény kontinensekre. Ahogyan a korábbi pietista igehirdetők, Zinzendorf is az ortodox egyházi hivatalnokok ellenállásával találkozott. 1736-ban száműzték Szászországból, de a berlini székhelyű cseh-morva püspök egyháza utazó püspökévé szentelte, így tíz éven keresztül utazott a világban, és új gyülekezeteket hozott létre. 1747-ben térhetett haza, és közösségét is elismerték mint a szász evangélikus egyház társegyházát. A herrnhuti gyülekezet ma világszerte több százezer taggal működik, ők szerkesztik az evangélikus bibliaolvasó útmutatót.

A pietista (és hasonlóan a puritán, illetve a janzenista) mozgalom az ortodox egyházi hatóságokkal való folyamatos feszültségben élt. A 17–18. században inkább üldözött volt, a 19. században pedig gyakran erőfölénybe került az ortodox típusú hívőkkel szemben. A pietizmus erőssége a keresztény hit és élet személyes, érzelmeket is megmozgató és cselekvő oldalának a hangsúlyozása. Ez a hangsúly időnként túlkapásokhoz is vezethet. A lelkipásztori gondoskodás lelki terrorrá torzulhat. A személyes hitre és megtérésre helyezett hangsúly a személyes élményekről szóló kötelező beszámolókat kényszeríthet ki. A külső és belső rend iránti igény túlzott szigorhoz és törvényeskedéshez vezethet. Sőt annak ellenére, hogy a pietizmus eredetileg dogmakritikus mozgalom, bizonyos teológiai felismerései kritikát nem tűrő dogmává merevedhetnek. A pietizmus túlkapásaival szemben támaszt nyújthat a hit objektív, csak Istentől függő alapjaira való rámutatás, ami pedig az ellenlábas ortodox teológia erőssége. Az egymással gyakran harcban álló irányzatok termékenyen kiegészíthetik egymást. Az ortodoxia a keresztény hit és élet objektív, isteni oldalát, a pietizmus a szubjektív, emberi oldalát hangsúlyozza, nekünk pedig mind a kettőre szükségünk van.

Szerinted?

5

Mit jelent számunkra a hit objektív, isteni oldala – amit Istentől kapunk?

Mit jelent számunkra a hit szubjektív oldala – amit Isten vár tőlünk?

Hogyan kapcsolódhat össze ez a két oldal a keresztény életünkben? Tapasztaljuk-e ennek a találkozásnak a tipikus feszültségeit vagy a tipikus örömeit?

„Herrnhutnak [...] állhatatos szeretetközösségben kell állnia Isten mindenféle vallású testvérével és gyermekével, másfajta érzelműeket nem szabad megítélnie vagy veszedni velük, illetlenséget tenni ellenük. Törekedniük kell arra, hogy [...] a köztük lakozó kegyelmet megőrizték.” (Részlet a herrnhuti közösség alapszabályából)

Szerinted?

6

Megvalósítható ma a herrnhuti közösség alapszabályából vett részlet? Hogyan?

Milyennek képzelsz el egy olyan intézményt vagy helyet, ahol a vallásuk miatt üldözött embereket befogadják?

Mozdulj!

2

Értelmezzétek Zinzendorf mondatát, s vitasátok meg a mondat igazságát!

„Akinek Isten a fejében van, az az ateista.” (Zinzendorf)

Szerinted?

7

Melyek voltak a protestáns ortodoxia és a pietizmus értékei? Mely ponton estek túlzásba?

6. Vallásháborúk, vallásbéke és vallásszabadság Európában

„Maga pedig a békességnek Istene szenteljen meg titeket mindenestől...” (1Thessz 5,23)

„Többet ér a jó veszteségben részt venni, mint a rossz diadalban.” (Jókai Mór)

Szerinted?

1

Jókai gondolata milyen helyzetben lehet igaz?
Mit gondolsz arról, hogy két sereg, kereszttel a zászlajukon egymást gyilkolja a harcmezőn? Miben különbözhet ez a keresztes háborúktól? Miben hasonlít hozzá?
El tudod képzelni, hogy ma a hitedért, vallásodért, felekezetedért, fegyvert fogj?

A katolikus egyház és a reformátori mozgalmak közötti feszültség kezdettől fogva politikai és gazdasági karaktert is hordozott, így a hitbeli-vallási konfliktusok háborúkkal is párosultak. Az európai kontinensnek a reformáció által érintett országaiban sokféleképpen alakult a harcok története, de a helyi harcok egy ponton Európa jelentős részét magában foglaló háborúvá szélesedtek ki. A harmincéves háborút (1618–1648) lezáró vesztfáliai béke után kapott először szélesebb teret az egyéni vallásszabadságot is biztosító politikai gyakorlat.

Még Luther élete során a Német-római Birodalom császára, V. Károly több kísérletet is tett a protestáns fejedelmek megtörésére. Nem sokkal Luther halála után Wittenberg városát is elfoglalta, és Luther sírja mellett megállva szemrehányást tett magának azért, hogy nem pusztította el időben az „eretneket”. **1555-ben** öccse, Ferdinánd mégis arra kényszerült, hogy a *cuius regio eius religio* (akié a föld, azé a vallás) elvét követve megkösse az **augsburgi vallásbékét**. Ezután a fejedelmek szabadon dönthettek arról, hogy területük a katolikus vagy az evangélikus felekezethez csatlakozik-e (református hitvallást ekkor még nem lehetett választani), az alattvalóknak viszont alkalmazkodniuk kellett a fejedelem döntéséhez.

Szerinted?

2

Hogyan illeszkedik a *cuius regio eius religio* elv Luther lelkiismereti szabadságról vallott tanításához?

Te mit tennél, ha a főnököd szabná meg, milyen vallást kell követned?

Franciaországban kegyetlen üldözéseket szenvedtek el előbb a lutheránus, később a kálvinista gyülekezetek. A század közepére mégis megerősödött a protestantizmus, és néhány, a királlyal szemben álló főúri család reformátussá lett. Kálvin Genfből több száz igehirdetőt küldött Franciaországba, és komolyan reménykedett a reformáció győzelmében. Ekkor kezdték a protestánsokat csúfnévvel **hugenottáknak** (svájci embereknek) nevezni. A katolikus és protestáns párt évtizedeken át merénylettekkel és tömegmészárlásokkal pusztította egymást (például 1572, Szent Bertalan-éj). Navarrai (IV.) Henrik 1589-es trónra lépésekor gyakorlatilag két független állam állt szemben egymással; a hugenotta uralkodó úgy próbálta meg egyesíteni a két országrészt, hogy Párizs bevétele után katolikus hitre tért („Párizs megér egy misét”). 1598-ban a nantes-i ediktumban kihirdette, hogy Franciaország olyan katolikus ország, amelyben a kálvinisták lelkiismereti szabadságot élveznek. A királyt 1610-ben egy jezsuita szerzetes meggyilkolta, 1685-ben pedig XIV. Lajos visszavonta a vallásszabadságot. A 17. század végére Franciaországban alig maradtak protestánsok, üldözésük miatt az ország jelentős városi polgári közösségeket veszített el.

Anglia és Spanyolország mint protestáns és katolikus ország és mint a tengerek birtoklásáért küzdő riválisok nemcsak közvetlenül csaptak össze 1588-ban, hanem részt vettek a franciaországi pártok küzdelmeiben is. Hatottak Németalföld arcának a formálására is, amit a később kialakult, főleg katolikus déli Belgium és a főleg protestáns északi Hollandia ma is mutat.

A két északi királyság, Svédország és Dánia uralkodója már a 16. század közepén döntött arról, hogy államvallássá teszi a lutheranizmust.

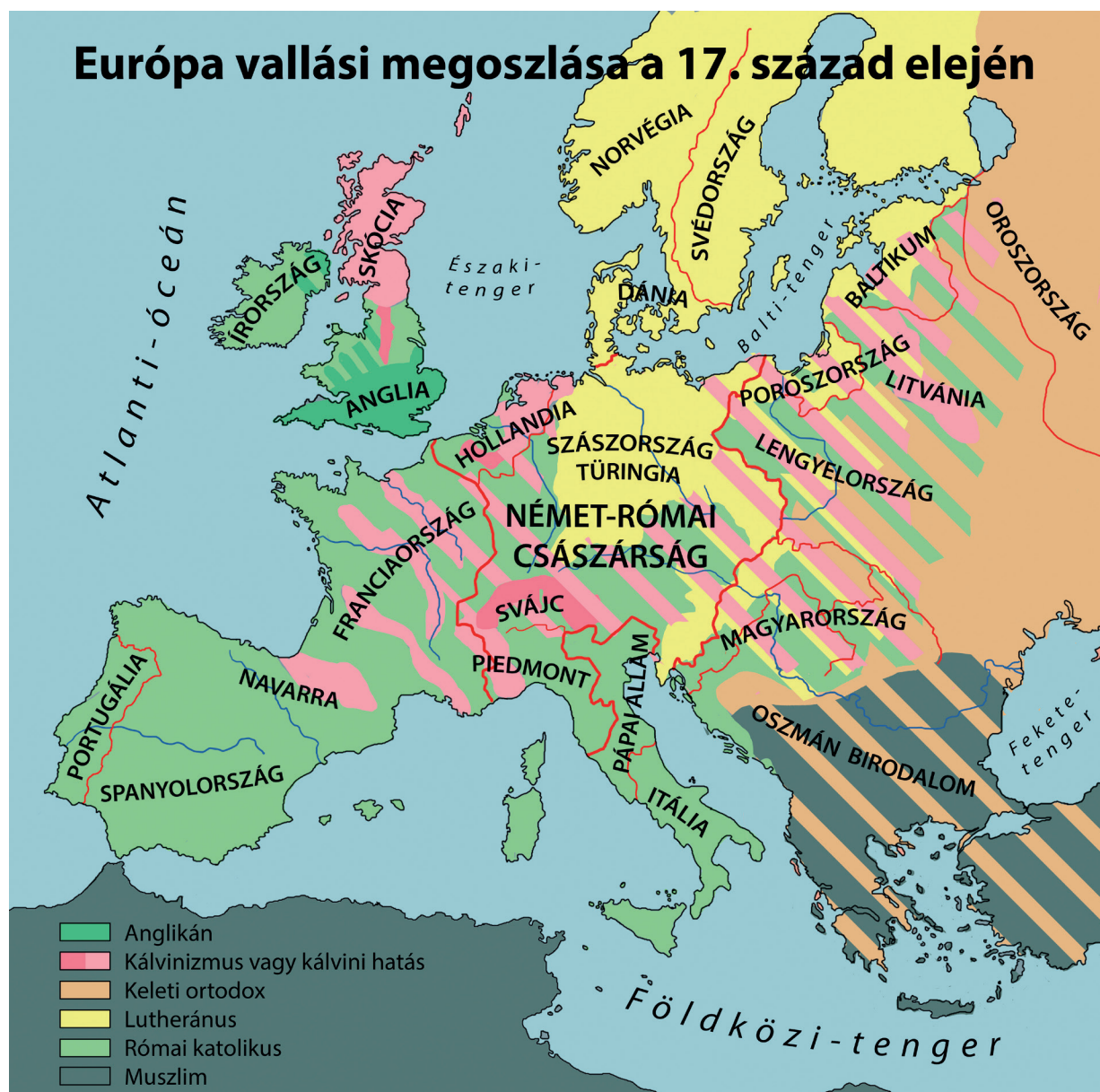
A Habsburg Birodalom katolikus uralkodóháza erős kontrollt igyekezett gyakorolni a protestáns törekvésekkel szemben. Ausztriában, Csehországban, Észak- és Nyugat-Magyarországon több sikerrel járt, a török hódoltság területén viszont szabadon terjedt a protestantizmus, Erdély pedig református fejedelemséggé vált.

Szerinted?

3

Ha te lettél volna az egyik ország uralkodója, hogyan oldottad volna meg a vallási kérdést?

Melyik megoldásnak mi volt az előnye és a hátránya?

A **harmincéves háborúban** gyakorlatilag minden protestáns és katolikus hatalom részt vett. Mindkét oldal egyszerű híveiben mély és fájdalmas nyomokat hagytak a harcok: a cseh katolikusok ugyanúgy megszenvedték a svéd lutheránus zsoldosok kegyetlenségeit, mint a Habsburg uralkodók protestáns alattvalói a rájuk szabadított spanyol zsoldosok öldökléseit. A hatalmi-politikai szempontok ugyanakkor felülírhatták a felekezeti szempontokat: a háborúban a katolikus Habsburgok ellenfelei voltak a katolikus franciák, az evangélikus svédok a háború utolsó néhány évében pedig az evangélikus dánok ellen harcoltak. Végül mindkét oldal kimerült, és az európai politikában addig páratlanul gondos és részletes, évekig tartó tárgyalássorozattal zárták le a küzdelmeket. Voltak egyértelmű győztesek és vesztesek: Spanyolország elveszítette a nagyhatalmi státuszát, a nagyobb német fejedelemségek megerősödtek a német-római császárral szemben, Hollandia nagyhatalommá vált, sőt Svédország is nagyhatalmi státuszt élvezett egy ideig. Magyarország annyiban is nyertesnek tekinthető, hogy a harmincéves háború alakította ki azt a katonai kultúrát, amelynek képviselői később kiűzték a török megszállókat.

A harmincéves háborút lezáró **vesztfáliai béke (1648)** nagy előrelépést jelentett az európai politikai kultúra, ezen belül a vallási és lelkiismereti szabadságjogok gyakorlata terén. Újra kőbe véste a német lutheránus fejedelemségek jogait, és mellettük első ízben egyenlő jogokat biztosított a református hitvallású fejedelemségek számára is. A néhány évvel korábbi linzi békében hasonlóan megerősítették a királyi Magyarországon élő protestánsok szabadságjogait is. (X. Ince pápa tiltakozott ugyan a vesztfáliai béke ellen, de választ sem kapott.) Teljesen új eleme volt a rendezésnek a vallási kisebbségek jogai egy részének a biztosítása; egyesek védelmet kaptak a száműzetéssel és a vagyonelkobzással szemben, bár hivatalt még nem viselhettek, vagy katonai szolgálatot nem láthattak el.

Szerinted?

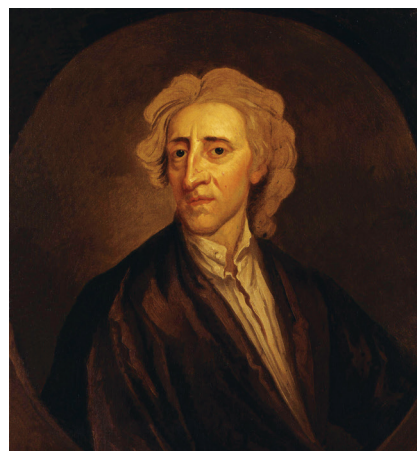
4

Milyen tapasztalatok érelték meg a lelkiismereti és vallásszabadság igényét és gyakorlatát?

Érték-e a lelkiismereti és vallásszabadság mai, vallás iránt kevésbé fogékony világunkban is?

Mi a következménye annak, ha olyan kultúrák ütköznek, amelyek különféleképpen értik a lelkiismereti és vallásszabadságot?

A békekötés folyamatának a csúcán még mindig nem volt szó az egyéni vallásszabadságról. A személyre szóló vallási türelem és az **egyéni vallásszabadság** lehetősége – egyelőre csak a filozófia világában – **John Locke** *Levél a vallási türelemről* című írásában, majd 1688-ban jelenik meg névtelenül Angliában, hogy száz év múlva Amerikában váljon politikai gyakorlattá.

Sir Godfrey Kneller: John Locke

„Meg van-e engedve latinul beszélni a piacon? Engedtessek meg akkor a templomban is azoknak, akiknek ahhoz van kedvük. Lehet-e otthon térdet hajtani, állni, ülni, ezt vagy azt a mozdulatot végezni, fehér vagy fekete ruhába öltözni, rövid vagy hosszú köntöst viselni? Ne legyen hát tiltott a templomban kenyeret enni, bort inni és vízzel tisztálkodni.” (John Locke: *Levél a vallási türelemről*)

„Ha tehát a legtöbb emberre (ha ugyan nem mindenkire) nézve elkerülhetetlen, hogy véleményeik legyenek azok igazságának biztos és kétségtelen bizonyítékai nélkül; és oly nagy tudatlanságot, könnyelműséget vagy esztelenséget jelent, hogy az emberek hirtelen lemondjanak előző tételeikről olyan érvek hatására, amelyekre azonnal nem tudnak válaszolni, s nem tudják kimutatni azok elégtelenségét – azt hiszem, minden embernek a béke fenntartására kellene törekednie, hogy a vélemények különbsége mellett is barátság maradjon az emberek közösségében.” (John Locke: *Értekezés az emberi értelemről*)

A harmincéves háború a **lelki életre** is nagy hatást gyakorolt. A német evangélikus igehirdető és énekszerző, **Paul Gerhardt** (1607–1676) énekei egyszerre tükrözik a szenvedést Isten kezéből elfogadó ember türelmét és az értelmetlen vérontást megállító béke vágyát.

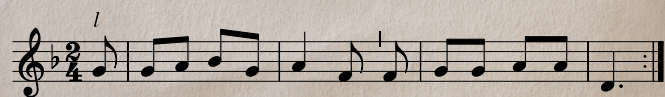
Szerinted?

5

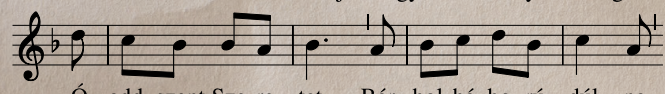
Mit jelenthetett a 17. század közepén egy hívő számára ez az ének Magyarország különböző területein?

Mennyire aktuális ma ez a vers?

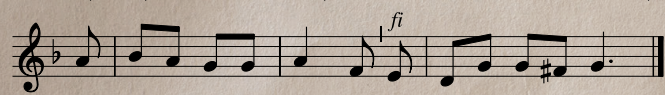
Mit jelenthetett ebben a korban evangélikusnak lenni?

Szent-lé-lek é - gi láng - ja, Bé - kesség Lel - ke vagy,
Ki nem ö - rül, ha lát - ja, Hogy forr viszály, ha - rag.

Ó, add, szent Sze-re - tet, Bár - hol há-bo-rú dúl - na,

Bé - kél - je - nek meg új - ra A har-co - ló fe - lek!

2. Ébressz józan belátást, Hol indulat vakít,
Pusztítás helyett áldás
Hadd áradjon s a hit! Add hát kegyelmedet,
Világszerte a békét,
S a jóság kötelékét A széthúzás helyett!

3. A sok keserűségnek Földünkön szabj határt, Örömmek és jólétnek
Napját derítsd reánk! Gyötrött országokon
Ragyogtass égi
áldást, És újra adj virágzást Az üszkös romokon!

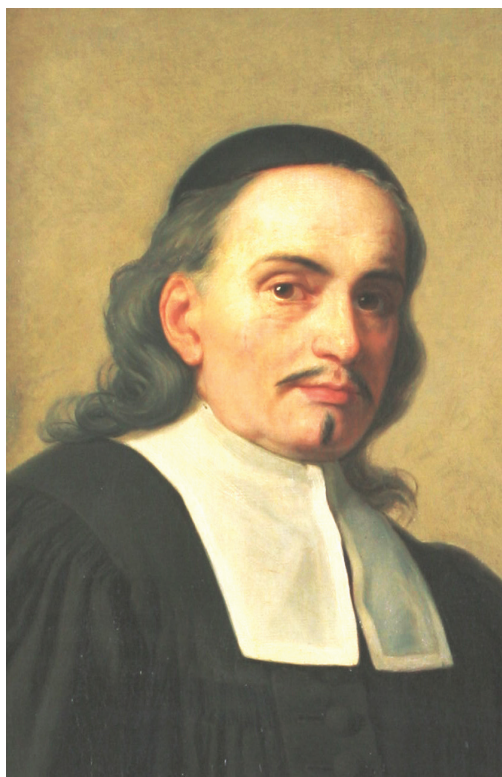
4. Irányíts, míg itt élünk, Szent szándékod szerint, Míg nem eljő a végünk,
S halál órája int! Segíts kegyelmesen Békével halni tudni,
S hozzád a mennybe jutni A hitben győztesen!

Paul Gerhardt 1607–1676 (német).

Gerhardt Pál (1607–1676) a 17. század evangélikus költője volt, akinek 133 éneke maradt fenn, közülük 21-et tartalmaz a mi énekeskönyvünk is.

Fordulatos élete során mélyen átélte az örömet és a bánatot, s mindebben Istennel találkozott. Még szinte gyerek, amikor elveszítette szüleit, otthonuk porig égett, s ő maga tizennégy évi wittenbergi diákoskodás és nyolc esztendei berlini házitanítószkodás után, 44 éves korában kezdte meg lelkészi szolgálatát, amit haláláig folytatott. Hat éven át Mittenwalde háború sújtotta gyülekezetét szolgálta, majd tíz éven keresztül a berlini Miklós-templom lelkésze, ahonnan a református–evangélikus felekezeti villongás miatt kellett távoznia.

Már 62 éves, amikor felesége halála után a lübbeni gyülekezet lelkésze lett, ahol viszont a sok megpróbáltatáson keresztül ment énekszerző többé nem énekel, csak imádkozik... Legismertebb énekei: Hogyne dicsérném az Istent (53); Ím, jászlad mellett térdelek (161); Ó, Krisztusfő, sok sebbel (200); A Bárány hordja csendesen (370). Gyönyörű esti éneke, a Most nyugosznak a völgyek (113) első berlini tartózkodása idején született, s ma is felidézi az akkor 6000 lakosú várost körülvevő erdők varázslatos hangulatát.

7. Reformáció és ellenreformáció Magyarországon – az egyházépítés nehézségei

„Menjete el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek!” (Mk 16,15)

„A könyvnyomtatás kora előtti időben egyszerű hitszakadásnak számított volna a reformáció; a könyvnyomtatás forradalommal érte el.” (Victor Hugo)

Szerinted?

1

Mit gondolsz, más országokhoz képest Magyarországon...

- gyorsabban vagy lassabban terjedt a reformáció?
- erősebb vagy gyengébb volt az ellenreformáció?
- az ortodoxia és a pietizmus közül melyiknek lehetett erősebb a jelenléte és a hatása?
- hamarabb vagy később értük el a vallásszabadságot?

Magyarországon a **16. század a reformáció korszaka** volt, a **17. század első fele a hitvitázó, második fele a véres ellenreformáció** ideje, a **18. század pedig a csendes ellenreformáció** időszaka. Kialakultak a 20. század elejéig meghatározó felekezeti arányok (amelyeken később a trianoni döntés sokat változtatott), a bibliafordításoknak, a nemzeti nyelvű igehirdetéseknél és a teológiai irodalomnak köszönhetően pedig meggazdagodott az irodalmi nyelv. A Habsburg uralom alatt álló országban csak lassan és töredékesen jelent meg a vallásszabadság európai gyakorlata.

A magyar országgyűlés 1525-ben rendelkezett először Luther követőiről: *lutherani omnes comburatur*, a lutheránusok mind égettessenek meg. A rendelkezést a király, akinek a felesége, Habsburg Mária királyné rokonszenvezett Lutherrel, nem hagyta jóvá, a mohácsi vereség utáni zűrzavarban pedig nem került újra napirendre.

Szerinted?

2

Mi lehetett az oka az evangélikus és református hit ilyen gyors és nagymértékű terjedésének Magyarországon?

A lutheri reformáció először a német nyelvű városi polgárokhoz talált utat már az 1520-as évek elején. Luther híre diákokat vonzott Wittenbergbe, akik hazatérve prédikáltak, írtak, fordítottak, énekeket szereztek és hitvallásokat szerkesztettek. Hamar elindult a magyar és szlovák nyelvű reformáció is, a magyar igehirdetők a folyamatosan kialakuló török hódoltság területén viszonylag szabadon mozoghattak. Egy idő után a svájci reformáció irányzata is követőket talált. A reformáció irányzatai között eleinte nem volt hitvallásokban rögzített különbség, így nem mindig könnyű megállapítani, hogy a korai reformátorok közül ki melyik felekezethez tartozott. Az is előfordult, hogy valakinek megváltozott a meggyőződése, eleinte lutheránus, később kálvinista, végül unitárius lett. A század végére kialakult az a máig fennálló helyzet, hogy a protestánsok Észak- és Nyugat-Magyarországon inkább az ágostai, Kelet-Magyarországon és Erdélyben inkább a helvét hitvallást követik. Az 16. század végén a három részre szakadt Magyarország lakóinak 90%-a evangélikus, református vagy unitárius hitvallást követett.

Mozdulj!

Töltsd ki a következő oldalon lévő táblázatot! Elég, ha minden emberhez a legfontosabb adatokat megkeresed az interneten vagy szakkönyvekben.

	Születése és halála ideje, származása	Működésének főbb helyszíne(i)	Legfontosabb tevékenysége(i)	Felekezete(i)
Dévai Bíró Mátyás				
Stöckel Lénárd				
Honterus János				
Heltai Gáspár				
Sztárai Mihály				
Bornemissza Péter				
Huszár Gál				
Melius Juhász Péter				
Dávid Ferenc				
Károli Gáspár				
Sylvester János				

„A nyúlról és kékkáposztáról
A nyúl előmenvén az úton, egy kert mel-
lé juta. És bekakocscsola a kertbe, és igen
szép kékkáposztát lát a kertben. És mind
elkörüle a kertet, de sem rést, sem hágcsót
soholt nem talál, hol bemehetne. Előltalálá
őtet a róka, és megkérde a nyulat, mondván:
»Miért nem mégy ím e kertbe? Lám, mely
igen szép kékkáposzta vagyon benne?«
Mondá a nyúl: »Jól láttam. De nem ért meg.
Nem jó őtet enni, mert megcsömerleném
tőle.« Mondá a róka: »Ezennel én is így
jártam, mert szép szőlőgerezdöket talál-
tam vala. Azokban sem merék ennem,
miérthogy érőtlenek valának.« Maga a sze-
gény róka eremest őtt volna benne, de nem
ére fel oda, ahol lefüggnek vala.

ÉRTELME

E fabulák azt jelentik, hogy az emberi ter-
mészet igen kíváncsi, és sok dolgok
után vágyódik. A bolondok, hogy az ő
kívánságoknak eleget tehessenek, és min-
denekben kedvek megtölgjék, nagy sok ve-
szedelmekre vetik magokat. De e fabulák
erre tanítják az embert, hogy eszébe vegye
magát, és eszesen cselekedjék, és ne indul-
jon mindenkoron kíváncsága után, hanem
amit lát, hogy tisztességgel és Isten szerént
nem érhet és meg nem találhat, annak
ugyan békét hagyjon, és kivesse fejéből, és
semmi számot ne tartson arra.” (Heltai Gás-
pár: *Negyvenhatodik fabula*)

Szerinted?

3

Milyen jézusi tanítási módszerhez hasonlítá-
nak Heltai fabulái?

Vajon miért alkalmazza a reformátor is ezt
az eszközt saját korában?

Mely korosztálynak hasznosak ezek a fabulák?
Ma el lehet érni a tanítás célját ilyen fabu-
lákkal?

„Legelső volt ez a Dévai Mátyás, aki a reformációnak
hajnalán az Isten beszédének lámpását egész Magyar-
országban elhordozta, és a tudatlanság homályában
ülő embereknek a világosságot megmutatta: az Isten
beszéde életet adó kenyerének édességét megköstöl-
tatta.” (Részlet Bod Péter Dévairól szóló írásából)

Szerinted?

4

Hogyan lehetett az, hogy internet és postahálózat
nélkül mégis egész Magyarországon rövid idő alatt
elterjedtek a reformatori tanok és hitvallások? Miért
lehettek ezek népszerűek?

A 17. századi ellenreformáció legjelesebb alakja **Páz-
mány Péter** (1570–1637) volt. Gyermekként még refor-
mátus volt, mostohaanyja hatására 13 évesen katolizált,
jezsuita szerzetesnövendékként Krakkóban, Bécsben és
Rómában tanult. Felismerte, hogy a magyarul prédikáló
reformatori igehirdetőkkel csak magyar nyelven veheti fel
a versenyt, így vált az irodalmi nyelv jelentős fejlesztőjévé.
1616-tól esztergomi érsek lett, iskolahálózatot szervezett,
halála előtt Nagyszombaton egyetemet alapított (a mai
ELTE elődjét). Meggyőzésének eredményeként a legjelen-
tősebb főúri családok sok-sok alattvalójukkal vissza- vagy
áttértek a katolikus egyházba, köztük a reformáció első
hazai támogatójának, Nádasdy Tamásnak az utódai is.

Az intellektuális ellenreformációt egyre erőszakosabb
császári fellépés egészítette ki, amely végül a protestáns
emlékezetben mély nyomot hagyó gyászévtizedhez
(1671–1681) vezetett. Ezekben az években az uralkodó
és a katolikus egyház vezetői erőszakkal vettek el sok pro-
testáns templomot, protestáns iskolákból űztek el diáko-
kat és tanárokat, a lelkészeket hazájuk, lelkészi hivataluk
vagy hitük elhagyására kényszerítették, a lelkipásztorok
nélkül maradt gyülekezeteket pedig sokféleképpen nyo-
morgatták. A legtöbb protestáns lelkész a száműzetést
választotta, de sokat közülük bebörtönöztek. 1675-ben
42 fogoly lelkészt Nápolyba hurcoltak, és spanyol gályákra
adták el őket raboknak. Svéd és holland összefogással sza-
badították ki a még élő gályarabokat 1676 februárjában.

„A lutheránusok és a kálvinisták három feltétel mellett szabadon gyakorolhatják vallásukat: Első feltétel: a római katolikus vallás hátránya nélkül. Mivel azonban ezt a feltételt lehetetlen teljesíteni, így az első cikk elesik. Ennek a feltételnek az értelme ugyanis a következő: ha a lutheránusok és a reformátusok a római katolikus vallás hátránya nélkül gyakorolhatják a vallásukat, akkor az nekik meg van engedve. Ha azonban a római katolikus vallás hátránya nélkül nem történhet meg, akkor nincs megengedve. De bizonyos, hogy minden más vallás gyakorlása a római katolikus vallás hátrányára történik, ezért annak a vallásnak a gyakorlása nincs megengedve.” (1606. évi bécsi béke I. cikke, részlet)

Szerinted?

5

Használhatott-e az évszázadokon keresztül tartó üldözés és elnyomás a protestáns gyülekezeteknek? Formálódhatott-e ilyen körülmények között előnyére a protestáns közösség? Elképzelhető-e, hogy ezekre az évszázadokra másképp emlékszik a mai katolikus és protestáns történetírás? Nézz utána más felekezetű osztálytársaid, barátaid hittankönyvében!

Evangelikus Öregtemplom, Győr

A Rákóczi-szabadságharc bukása után nem annyira nyílt erőszakkal, mint inkább rendeletekkel korlátozta a császári udvar a protestáns gyülekezetek életét. A nyilvános vallásgyakorlatot a törvény szerint vármegyénként kettő artikuláris helyre korlátozták, másutt csak magán-istentiszteleteket lehetett tartani, amelyeken a családtagokon kívül mások nem vehettek részt. Vegyes házasságokat csak katolikus pap előtt lehetett kötni, a protestáns félnek köteleznie kellett magát, hogy gyermekeit katolikusként neveli (reverzálist adott). A protestáns hitre való áttérést bürokratikus úton szinte lehetetlenné tették. Protestáns templomokat csak félreeső helyeken, torony nélkül építhettek. A köztisztviselőknek a szentekre és Szűz Máriára kellett esküt tenniük – ezzel a protestánsokat kizárták a hivatalviselésből. Az ellenreformációnak köszönhetően a protestáns lakosság aránya kb. 25%-ra csökkent a 18. század végére. A korlátozások némelyikét feloldotta II. József **tűrelmi rendelete (1781)**, de a protestánsokat sújtó joghátrányok minden részletre kiterjedő eltörlésére 1848-ig, majd a kiegyezésig kellett várni.

1844. évi III. törvénycikk a vallás dolgában (részletek)

A bécsi és linczi békekötések alapján, az 1790/1:26. törvény következőkben bővítettik s illetőleg módosítatik:

1. § Kijelentetik, hogy azok, kik 18 éves koruk eléréséig az evangelica vallásban neveltettek, a nőszemélyek pedig férjhezmenetelök után, ha bár még ezen időkort el nem érték is, sem maguk, sem maradékaik vallásos kérdés alá többé nem vétethetnek.
2. § A jelen törvény kihirdetése után keletkező azon vegyes házasságok is, melyek evangelicus lelkipásztor előtt kötöttek, törvényesek.
5. § A római katholica vallásból az evangelica vallások bármelyikére leendő átmenet eseteit illetőleg rendeltetik:
6. § Az átmenni kívánó ebbeli szándékát ön maga által választott két tanu jelenlétében azon vallásbeli lelkipásztor előtt, kinek egyházi községéhez eddig tartozott, nyilatkoztassa ki.
7. § Ezen első kinyilatkoztatástól számítandó négy hét eltelte után ugyanazon, vagy más, szinte általa meghívott két tanu jelenlétében, ugyanazon egyházi községnek lelkipásztora előtt újlag nyilatkoztassa ki: hogy átmeneti eltökélett szándéka mellett továbbá is megmaradott.

8. Evangélikusok Magyarországon a török hódoltság után – újrakezdés

„Hű az Isten, aki elhívott titeket az ő Fiával, Jézus Krisztussal, a mi Urunkkal való közösségre.” (1Kor 1,9)

„Hinni valamiben még nem megoldás, de a megoldás kezdete.” (Csoóri Sándor)

A törökök kiűzése, majd a Rákóczi-szabadságharc bukása után a Habsburg uralkodók támogatásával folytatódott a „csendes ellenreformáció”. A protestánsok számára viszont új lehetőséget teremtett egy gazdasági kényszer. Az elnéptelenedett hódoltsági területeket császárhű nemesek birtokolták, akik adókedvezmények és a vallásszabadság ígéretével bírtak rá telepéseket arra, hogy a pusztán maradt birtokokat megműveljék. A nyugat-dunántúli evangélikus magyarokat a vallásszabadság, az északi Kárpátok völgyei közé szorult szlovákokat vagy a Német-római Birodalom túlnépesedett tartományainak lakóit a jobb élet ígérete vonzotta a török uralom alól frissen felszabadult területekre. A „második honfoglalásnak” is nevezett folyamat révén erős magyar nyelvű protestáns települések születtek, és népes, részben katolikus, részben protestáns német és szlovák vidékek alakultak ki az ország közepén.

Számos jelentős evangélikus gyülekezet született ebben az időszakban a Dél-Dunántúlon, a Duna-Tisza közén és a Tiszántúlon egyaránt. Tolna megyében Kölesden és Sárszentlőrincen magyar nyelvű, Bonyhádon, Gyöngyön, Gyöngyben német nyelvű gyülekezet; a Dunától keletre Albertiben, Pilisen és Kiskőrösön szlovák, Hartán és Soltvadkerten német nyelvű gyülekezet jött létre. Sok német és szlovák család költözött a Tiszántúl déli részére is, a ma Szerbiához és Romániához tartozó Bácska és Bánát vidékére. Békéscsaba, Szarvas és Tótkomlós szlovák gyülekezetei, Mezőberény német és szlovák gyülekezetei és Orosháza magyar gyülekezete is ekkor született. Ebben az időszakban indult el a nyíregyházi szlovák gyülekezet élete is, amelyet egy korábban Szarvason letelepedni próbáló közösség hozott létre. A korábban lakatlan helyeken megtelepedő evangélikusok szerepe ebben az időben azért is fontos, mert a türelmi rendeletig (1781) sok városba (például Pestre) még nem költözhetek be evangélikusok. Az ekkor kialakult német és szlovák nyelvű közösségek komoly veszteséget szenvedtek a második világháborút követő kényszerű kitelepítés és lakosságcsere idején, de sok helyen ma is ápolják felekezeti, kulturális és nyelvi identitásukat.

A hódoltsági területek benépesítéséből adódó lehetőségből erős evangélikus gyülekezetek, iskolák, mintaadó közösségek születtek. Három egymást követő korszakhoz tartozó három lelkész életrajzán keresztül kaphatunk képet erről a felívelő folyamatról.

[...] Minden olyan nyilvános vallásgyakorlással nem bíró helyen, ahol van száz nem katolikus család, s ezeknek van elegendő, törvényes úton biztosított fedezetük imaházak, lelkészlakok, tanítóházak építésére, s ahol a lelkészek és tanítók megfelelő ellátásáról gondoskodni képesek anélkül, hogy a szolgáltató népet ezekkel a hozzájárulásokkal túlságosan megterhelnék, avagy a reá háruló közzadók viselése szempontjából meggyengítenék, legyen szabad ugyanazon nem katolikusoknak, vagyis az ágostai és helvét hitvallásúaknak, avagy a görög szertartású nem egyesülteknek [lutheránusoknak, kálvinistáknak, görögkeletieknek] magánimaházakat oly módon felépíteni, hogy ezeknek se tornyuk, se harangjuk, se közútról nyíló bejáratuk – olyan, amilyen a nyilvános templomoknak van – ne legyen; viszont mind e helyeken, mind pedig e településeken kívül szabadon meg kell nekik engedni ezenkívül azt is, hogy lelkészeket és tanítókat alkalmazzanak, a nekik szükséges épületeket felépíthessék, s ennek megfelelően nemcsak ezekben a magánimaházakban végezhessek el minden vallási gyakorlatukat, de elláthassák betegeiket is.” (Részlet a türelmi rendeletből, 1781)

Szeniczai Bárány György (1682–1757) igehirdető, pedagógus, a tolna-baranya-somogyi egyházmegye szervezője és első esperese. Beleden született, ahol édesapja nemesi származású, de sok zaklatást szenvedő lelkész. Fiatalon keményen dolgozik, hogy fenntartsa magát. Győrben, Pozsonyban és Eperjesen tanul, itt ismerkedik meg a pietizmussal s a velük szemben élő bizalmatlansággal, időnkénti üldözéssel is. (Krmann Dániel „dunáninnyi”, azaz felvidéki püspök tévelygésnek bélyegezte a pietizmust.) 1708-ban Németországba kerül, mivel protestáns teológiai tanulmányokat hazánkban nem lehetett folytatni; két évig tanul Halléban Franckénál, s itt kötelezi el magát életre szólóan a pietista nevelés mellett, amiről még Halléban könyvet is írt. 1711-től Győrben tanít, 1713-tól Nagyvázsónyban lelkész. Ekkor köt házasságot a Győrben megismert, akkor 17 esztendő Varga Annával, aki szép házasságuk során 13 gyermeket szült – közülük kilencen érték meg a felnőttkort.

Tapasztalja, hogy a hódoltsági telepes gyülekezetek nehezen kapnak lelkészt, ezért 1718-ban elfogadja a gyönki közösség meghívását, egy évvel később pedig Györkönybe érkezik, hogy az ott élő magyar és német telepeseket gyülekezetté szervezze. Innen kel útra 1722-ben nyolc magyar családdal, és megszervezi a sárszentlőrinci gyülekezetet. Az uradalom birtokosa, Mercy Claudius gróf Bárány Györgyöt személyesen ismeri és tiszteletben tartja, ennek köszönhető, hogy a gyülekezet és a lelkész talpon tudott maradni a katolikus egyház és a vármegyei hatóságok ismételt zaklatásaival szemben. A pécsi katolikus püspök, aki egy személyben Tolna és Baranya megye főispánja is, számos evangélikus és református lelkész távozását tudta kikényszeríteni. 1726 és 1729 között Bárány György is száműzetésbe kényszerült, Dörgicsén szolgált, innen került vissza a gróf védelmét élvezve. Berényi Zsigmond pécsi püspök 1742-ben újabb kísérletet tett, hogy a vármegyei hajdúkra támaszkodva elfoglalja az evangélikus templomot. A gyülekezet tagjai lelkészüket a templom kulcsaival együtt a Sió lápvilágában rejtették el, és készek voltak fegyverrel védeni a templomot, amire a püspök meghátrált.

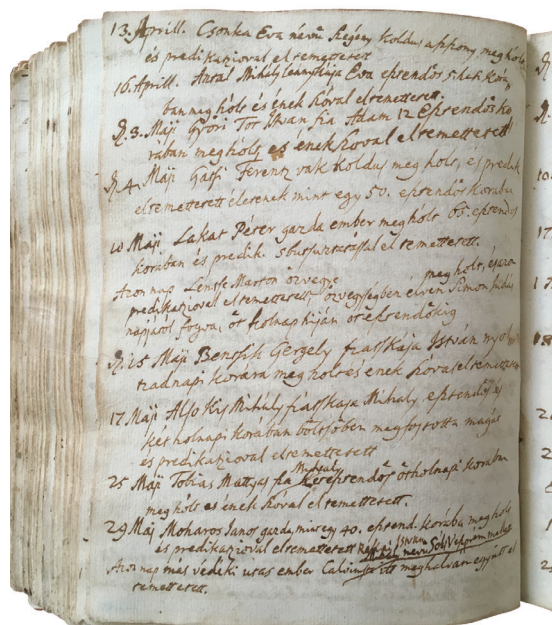
Szeniczai Bárány György a sárszentlőrinci gyülekezet gondozása és az iskola fejlesztése mellett megszervezte a Tolna-Baranya-Somogyi Evangélikus Egyházmegyét is. Élénk irodalmi tevékenységet is folytatott, teológiai vitákban vett részt. Még megérte, hogy János fiát 1756-ban a Dunántúli Egyházkerület püspökévé avatták. Szolgálatát méltó utódok folytatták.

Szeniczai Bárány György egyik-másik pedagógiai elve ma is korszerűnek számít. A tanároktól megkívánta, hogy készüljenek fel az óráikra. Írott vázlatot nem volt muszáj készíteniük, azaz a tanár „nemhogy minden kérdést előre papírra tegyen, hanem hogy elméjében jó rendet formáljon, melyben a materiákat előhozza, hogy szép példákat és hasonlatosságokat kigondoljon”. Munkája közben a tanító ne sokat „diskuráljon”, hanem szüntelenül kérdezzen, noha helyén való néha a „folytonos beszéd” is.

Szerinted?

1

Milyen tanár lehetett Szeniczai Bárány György?

Szeniczai Bárány György anyakönyvi bejegyzése 1756-ból

Szerinted?

2

Vajon a fenti igevers milyen bátorítást adhatott az ellenreformáció időszakában egy addig sokszor üldözött evangélikus közösségnek?

Tessedik Sámuel (1742–1820) alberti lelkészcsaládban született. Édesapja nem-sokára Békéscsabára került, majd 1749-ben meghalt, a család ekkor a szlovák gyülekezetből a német kultúrájú Pozsonyba költözött. Szűkös körülmények között éltek, Sámuel a gimnázium elvégzése után hét évig nevelősködött, utána Debrecenben, majd Németországban, Jéna, Lipcse, Halle és Berlin egyetemén tanult, a teológia mellett természettudományokkal és orvostudománnyal is foglalkozott. Hazatérve először Surányban szolgált, 1767-től a szarvasi szlovák gyülekezet lelkésze lett.

Szarvas akkoriban igénytelen, elesett település volt, Tessedik a Németországban tapasztaltak mintájára igyekezett fejleszteni. Igehirdetéseiben biztatta hallgatóit, hogy keressék Isten keze nyomát a természetben, és éljenek észszerű, felelős életet. Szarvas földesurától hat hold szikes területet kapott kísérleti célokra, ezen iskolát indított, mintagazdaságot telepített, könyvtárat hozott létre. 1784-ben könyvet adott ki *A paraszt ember Magyarországban mitsoda és mi lehetne; egy jó rendbe-szedett falunak rajzolatjával egyetembe* címmel. Könyvét németül írta, ezen a nyelven a reformok iránt érdeklődő olvasók szélesebb körét érthette akkor el – később született a magyar kiadás. Reformjait támogatták a kor felvilágosult arisztokratái (Széchenyi Ferenc, Festetics György), sőt II. József császár is kitüntette. 1788-ban leleményes irányítása mellett épült meg az Ótemplom impozáns épülete. Faluja, gyülekezete hangadói között viszont sokan irigyelték, rágalmazták, egyházi felettesei előtt feljelentették. 1806-ban be kellett zárnia az iskolát. Ezután visszavonult, naplóit rendezgette, önéletrajzot írt, majd nem sokkal második felesége halála után meghalt. Száz éven keresztül Szarvason is alig emlékeztek rá, 1942-ben emelt szobrának felirata rehabilitálja: „Nem annyira magának vagy övéinek, mint inkább népe javának élt”.

Tessedik Sámuel emléktáblája Szarvason és szobra Albertirsán

„1768-ban, tehát szarvasi lelkészkedése második évében nagy szárazság uralkodott arrafelé. Mária Terézia kormánya ezért rendeletet adott ki takarmánynövények termesztésére nézve. A szarvasi parasztok nem értették meg azt, s a szénát apróra vágva, azt igyekeztek elvetni. Amikor aztán arra biztatták őket, hogy fűmagot kell gyűjteniök és elvetniök, gúnyolódtak afölött, hogy a fűnek magva volna. Bolondgombát evett – mondogatták –, aki ezt a rendeletet kiadta. Ez az ellenállás arra készítette Tessediket, hogy Bécsből meg hozassa az első két font lucerna- és lóheremagot, s azt a parókia kertjében elvesse...” (Nádor Jenő: *Tessedik Sámuel*)

Szerinted?

3

Hogyan jellemeznéd az idézet alapján Tessedik és a gyülekezete kapcsolatát?

Székács József (1809–1876) orosházi tímármester fiaként nevelkedett, és lelkésze többszöri közbenjárására volt szükség ahhoz, hogy apja beleegyezzen abba, hogy ne mesterséget, hanem tudományt tanuljon – az apa nemcsak a szegénységtől, hanem a rokonok nemtetszésétől is tartott. Mezőberényben járt gimnáziumba, Sopronban végezte el a teológiát és a bölcsészetet, majd nevelősködéssel kereste meg külföldi tanulmányai költségeit. Berlinben bölcsészdoktori diplomát szerzett, s még Londonban és Lipcsében is tanult. Akkor érkezett haza Pest városába, amikor az addig csak német és szlovák nyelvű evangélikus gyülekezet mellett a magyar nyelvű gyülekezet is alakulóban volt – ennek első lelkészéül iktatták be Székács Józsefet 1837-ben.

Közel negyvenéves szolgálata során az evangélikus gyülekezet együtt növekedhetett a robbanásszerűen fejlődő várossal. A magyar gyülekezet lelkészeként gondosan ápolta a háromnyelvű evangélikusságon belüli jó kapcsolatokat. Szervezte az iskola támogatását, Mária Dorottya, a nádor evangélikus felesége kedvesen „az ország első koldusának” nevezte. Bekapcsolódott a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* szerkesztésébe, ami akkor az evangélikus és református iskolaügy közös fóruma volt. Kiállt a lelkiismereti szabadságukban korlátozott hívei mellett. 1848-ban a szabadságharc ügye mellé állt, ezért később menekülnie kellett, német lelkész társa közbenjárására kapott amnesztiát. 1859-ben nyíltan tiltakozott az evangélikus egyház önkormányzatát felüggesztő császári nyílt parancs, a pátens ellen. A parancsot visszavonták, egy évvel később pedig Székácsot a Bányai Egyházkerület püspökévé választották.

Irodalmi munkássága elismeréséül tagjai közé választotta a Kisfaludy Társaság, majd tiszteletbeli tagjául hívta meg a Magyar Tudományos Akadémia. Két versét énekeljük is: „A nap lemegy, az éj beáll, / Álom jön szememre...” (EÉ 123); „Mind célját, mind napjait / Te mérted ki életemnek...” (EÉ 453). Jelmondata: „Igazságot szólni szeretetben”.

1867-ben született meg az a törvény, amely a katolikus egyház mellett bevett felekezetté nyilvánította az evangélikus és református egyházakat is. Az 1894-es törvény az izraelita vallást is a bevett felekezetek közé vette, majd az következő években „elismert” felekezeti státuszt kapott a baptista egyház és az iszlám. A többi új protestáns közösség csak rendőri felügyelet mellett gyakorolhatta a gyülekezési jogát. A „bevett”, „elismert” és az „el nem ismert” felekezetek közötti jogi különbséget csak 1947-ben szüntették meg.

Mozdulj!

1

Nézz utána, hogy milyen kapcsolat fűzte Székács Józsefet az alábbi híres kortársaihoz! Bajza József, Ballagi Mór, Berzsenyi Dániel, Fáy András, Kisfaludy Károly, Jan Kollar, Kossuth Lajos, württembergi Mária Dorottya

Szerinted?

4

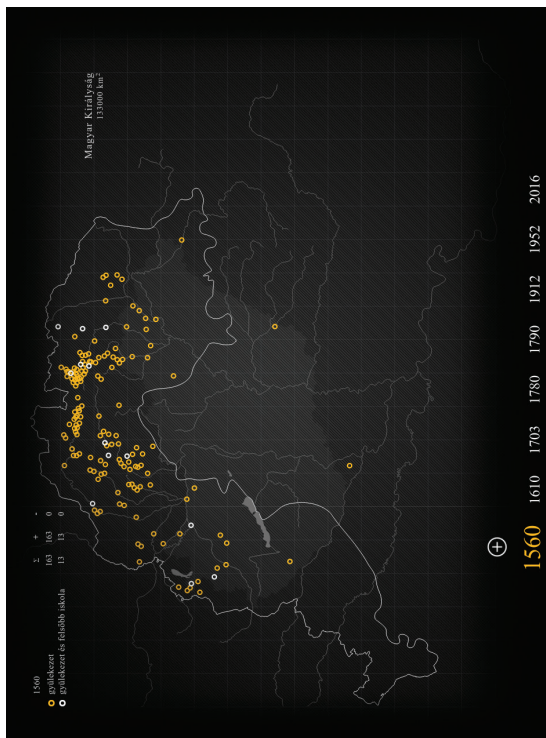
Miért volt lehetséges, hogy a „csendes ellen-reformáció” évtizedei alatt ennyire megerősödhetett az evangélikus egyház? Melyek voltak a megismert lelkészek világának a tipikus kihívásai, nehézségei és lehetőségei?

Mozdulj!

2

A következő két oldalon a magyarországi evangélikus gyülekezetek helyét mutatja be nyolc térkép a reformáció kezdetétől máig. Mivel tudjátok magyarázni a gyülekezetek számának változását az egyes időszakokban? A térképekért köszönet az Evangélikus Országos Múzeumnak, amely megújult kiállításain számos érdekességet mutat be a Magyarországi Evangélikus Egyház történetéből. Ha lehetőségetek van rá, látogassatok el a múzeumba!

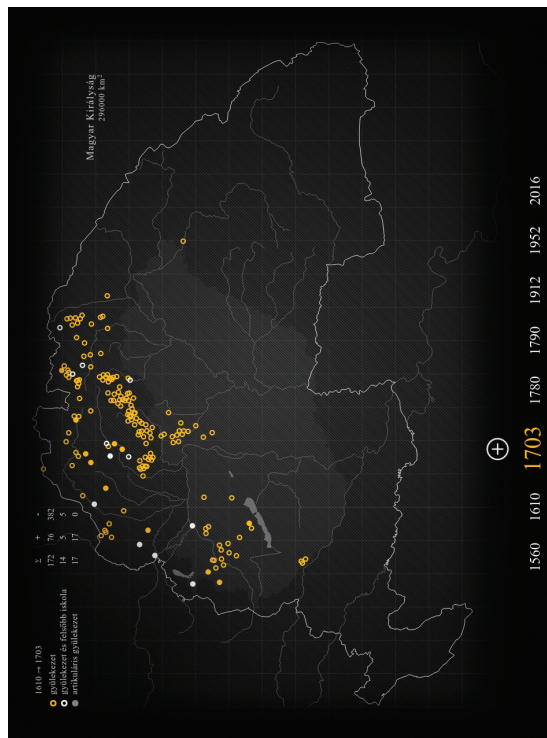
A reformáció idején keletkezett gyülekezetek

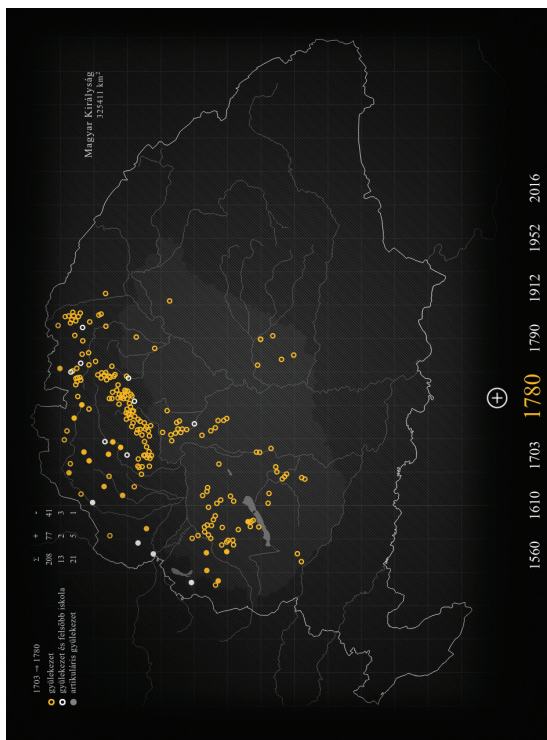
Gyülekezetek az ellenreformáció kibontakozása előtt

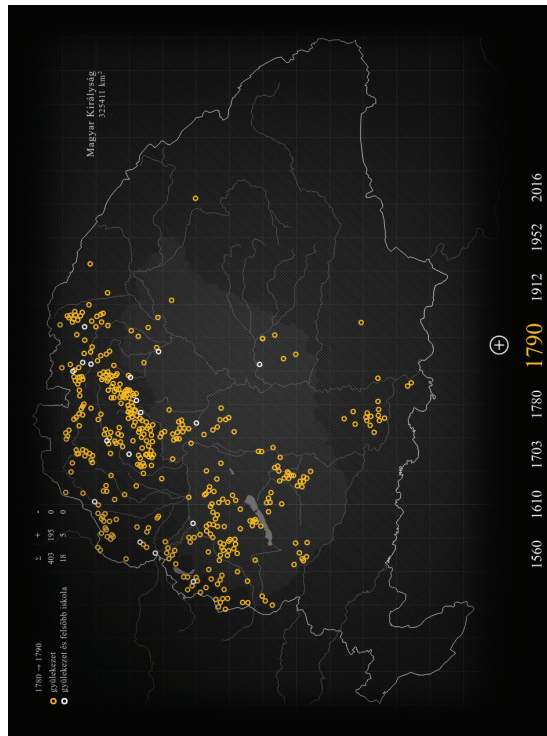
Az ellenreformáció után megmaradt gyülekezetek

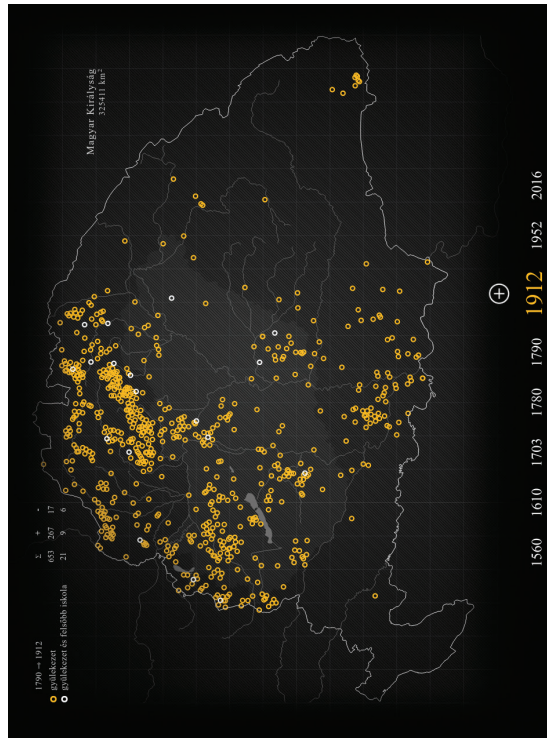
A csendes ellenreformáció után megmaradt gyülekezetek

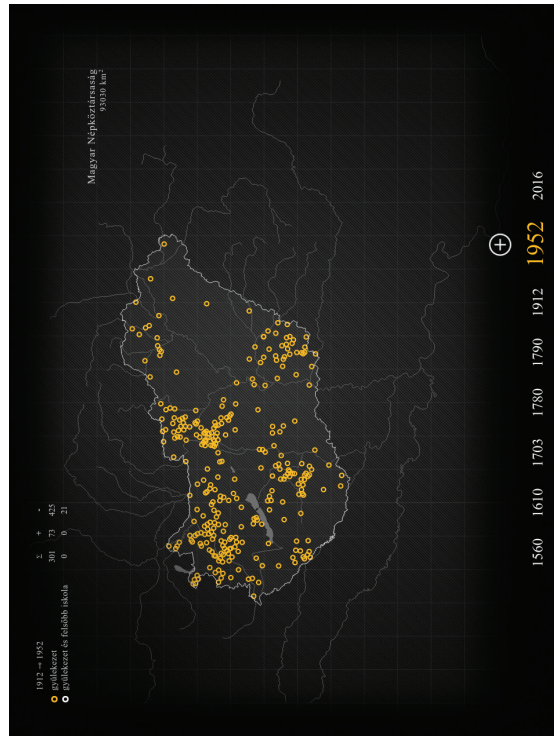
Gyülekezetek a türelmi rendelet évtizede után

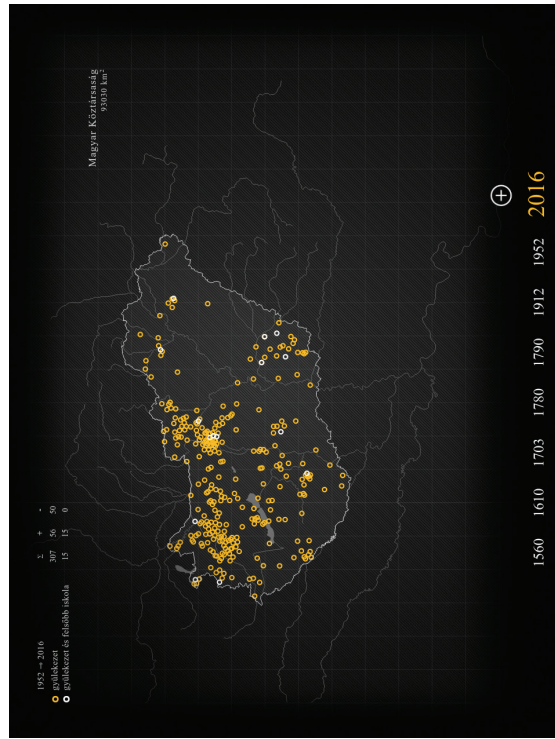
Gyülekezetek az első világháború előtt

Gyülekezetek a szocialista korszak kezdetén

Gyülekezetek napjainkban

9. Evangélikus iskolák Magyarországon – a közösség ereje

„Taníts engem, mert te vagy szabadító Istenem.” (Zsolt 25,5)

„A nevelésnek nem az a feladata, hogy a fiú fejét ismereti anyaggal megtöltsük, nem az, hogy civilis szempontból kifogástalan magaviseletet tanúsítson, hanem az, hogy szíve szerint jó legyen. De miben áll a szívnek, az érületnek a jósága? Luther szerint a hitben.”
(Schneller István evangélikus pedagógus, 1920)

Szerinted?

1

Mit gondolsz, mi az evangélikus iskola célja?

Mi lehet az evangélikus iskola sajátossága egy állami iskolához képest? Húzd alá a három legfontosabbat!

1. Jó szakmai képzést nyújtson
2. Jézus követésére tanítson
3. A protestáns örökséget őrizze
4. Vallásos embereket neveljen
5. Nyitott szellemű embereket neveljen
6. Művelt embereket neveljen
7. Egyházi pályára segítsen
8. Az egyházba vezesse a diákokat
9. Érvényesülni tudó embereket neveljen
10. Jó erkölcsre neveljen
11. Befogadjon hátrányos vagy kisebbségi helyzetben lévő gyerekeket is
12. Önálló gondolkodásra, döntésre neveljen
13. Evangélikus hitre térítse a nem hívő gyerekeket
14. Biztosítsa az egyház jövőjét
15. Szeretetre, a másakra való odafigyelésre neveljen

Mozdulj!

1

Beszéljétek meg, mik lehetnek a nehézségek egy egyházi iskolában! Hogyan lehet ezeket elkerülni?

A magyarországi evangélikusság a 16. és a 17. század folyamán Nyugat- és Észak-Magyarországon, főleg a német ajkú városokban alapított és tartott fenn iskolákat. Volt közöttük, amelyet felforgatott az ellenreformáció (például Csepregen). Sok akkori iskola ma Szlovákiában folytatja a működését. A mai Magyarországon a soproni Líceum és a győri Péterfy-gimnázium képviseli a legrégibb evangélikus iskolákat. A török hódoltság után született gyülekezetek szinte mind elemi iskolát is szerveztek, megszületett „a templom és az iskola” jellegzetes kettőse. Az erősebb gyülekezetek létrehozták latin iskoláikat és algimnáziumaikat is, amelyek közül a 19. század végére több intézmény főgimnáziummá fejlődött. Ekkor már elindult az evangélikus felsőoktatás is: Sopronban lelkészképzés, Szarvason tanítóképzés, Eperjesen tanítóképző és jogi akadémia – ez utóbbi intézmények a trianoni döntés után Miskolcra költöztek. A kommunista hatalomátvétel után egyedül a lelkészképzés maradhatott evangélikus fenntartásban, az egyházi iskola-rendszer újjáépítése pedig 1989-ben a budapesti fásori gimnázium újraindításával vehette kezdetét.

Az evangélikus iskolák történetében négy szál találkozik:

Megismerhetjük belőle az evangélikus felekezet lehetőségeinek a változásait, a lendületes elindulások, a korlátozások, a háborús és politikai válságok, az újrakezdések történetét.

Nyomon követhetjük rajta keresztül az oktatás országos kerekeinek és tartalmának fejlődését is, ebben a folyamatban az evangélikusság jellemzően kezdeményező szerepet vállalt.

Megismerkedhetünk egy-egy gyülekezet vagy tájegység szűkebb történelmével, erősödéseivel vagy gyengüléseivel, amelyekhez az iskolák is hozzá voltak kötve.

Végül pedig megismerhetünk sok-sok izgalmas életutat, iskolaszervezőkét, tanárokat, lelkészeket, akiknek erényei vagy gyengeségei, okos vagy hibás döntései tükröződnek egy-egy iskola történetében.

Ha a történelem az élet tanítómestere, akkor az iskolatörténet az élet iránti különös érzékenységre, az összefüggések megértése iránti fogékonyságra nevel.

Próbálj meg minél többet megtudni a saját iskoládról! Hol tudsz utánanézni az iskola történetének, az iskola mai élete jellemzőinek?

Írd ide az iskolád rövid történetét!

Alapítás éve:

Alapító:

Fenntartója:

Az iskola történetének legérdekesebb eseménye:

Az iskola mai életét jellemzi:

Az evangélikusságot több tényező is ösztönözhette iskolák létrehozására és fenntartására. Luther reformátori programja a középpontba helyezte a tanulást, nemcsak az elit, hanem az egyszerű emberek számára is. Luther a *Kis káté*, az énekeskönyv és a Biblia rendszeres forgatására nevel, az evangélikus istentisztelet és gyülekezeti élet az írni-olvasni tudó felnőttekre és a tanuló gyermekekre épül. Ezt az első erősítő második tényező éppen az ellenreformáció: a lelkészeiktől megfosztott családok csak úgy élhet-

ték meg hitüket, hogy jártasságot szereztek a hitet tápláló könyvek olvasásában. A harmadik tényező pedig az evangélikusság részint német, részint szlovák eredete: mind az anyanyelv ápolásának, mind a magyarsághoz való közeledésnek az eszköze volt az olvasás és az írás. Mindezeket az 1800-as évek közepétől készített népszámlálások is tükrözik: míg az ország felnőtt lakóinak alig több mint 30%-a tudott írni és olvasni, ez az arány az evangélikusok között elérte az 50%-ot.

Az alábbiakban Luther oktatással kapcsolatos gondolatait olvashatod.

Melyek a legszimpatikusabbak számodra? Melyek azok, amelyek ma is nagyon aktuálisak?

„...komoly és nagy dolog ez. Krisztusnak és a világnak ügye fordul meg azon, hogyha mi az ifjúságon segítünk és lendítünk. [...] Mi másért élünk mi öregek, mint hogy az ifjúságra felügyeljünk, azt tanítsuk és neveljük.”

„Ti szülők, nem hagyhattok jobb és értékállóbb kincset gyermekeitekre, mint azt, hogy tanulni külditek őket a jó tudományok elsajátítása végett. Ház és udvar porig éghet és odaveszhet, de a tudomány elfér a fejben, és megmarad.”

„A hatóság kötelezve van arra, hogy kényszerítse alattvalóit, hogy gyermekeiket az iskolába küldjék. Ha alattvalóit arra kényszeríti, hogy az arra alkalmasak dárdát, puskát viseljenek, várfalakon futkározva örökjenek és a háború esetén mást is műveljenek, úgy annál is inkább kell, hogy kényszerítse alattvalóit arra, hogy gyermekeik az iskolába járjanak.”

„...a legjobb iskolákat, mindkétfélet, fiúknak és lányoknak minden helyen felállítsuk.”

„Minthogy tehát az ifjúságnak szükséges, hogy mozogjon és ugráljon, vagy akármily módon eltöltse az időt a maga kedve szerint, és azt abban nem szabad megakadályozni és nem is volna célszerű, hogyha mindezt megakadályoznók: miért ne állíthatnánk hát számára ilyen iskolákat, és miért ne vezetnők be ily művészetekbe, mikor mostanáig Isten kegyelméből minden úgy igazodik, hogy a gyermekek kedvvel és játszva tanulhatnak akár nyelveket, akár más művészeteket vagy históriákat. És a mi iskolánk most már többé nem pokol és tisztító tűz, ahol minket az igeesetekkel és időikkel gyötörtek, ahol mi éppen semmit sem tanultunk annyi vesszőzés, reszketés, szorongás, kínlódás dacára. Ha találunk időt és fáradságot arra, hogy a gyermekeket kártyázni, énekelni és táncolni megtanítsuk, miért ne találhatnánk annyi időt is, hogy megtanítsuk őket az olvasásra és más művészetekre, mikor ők fiatalok és alkalmatosak, és mikor kedvük is van arra. A magam nézetét mondom ki: ha gyermekeim volnának és módom volna rá, úgy azoknak nem csupán a nyelveket és történeteket kellene hallgatniok, hanem meg kellene tanulniok énekelni is, meg kellene tanulniok a muzsikát az egész matematikával együtt. Mert mi ez mind, ha nem merő gyerekjáték, amire a görögök a maguk gyermekeit hajdan megtanították, és így bámulatos ügyes emberek lettek belőlük, utóbb minden egyébre alkalmatosak?

Erre azt mondod: igen, de hát ki nélkülözheti ily mértékben gyermekeit, és ki nevelheti azokat mind nemesurakká; hisz azokra otthon munka vár stb. Feleletem: hát hiszen nem is az az én nézetem, hogy affajta iskolákat állítsunk, amilyenekkel eddig bírtunk, ahol a fiúk 20-30 évig a Donatust és Alexandert tanulták, és mégsem tudtak semmit. Ma egészen más világot élünk, és más annak folyása. Az én nézetem az, hogy a fiúk naponként egy vagy két órát töltsenek az ily iskolákban, és többi idejük alatt foglalkozzanak, otthon tanuljanak valami mesterséget, és készüljenek választott pályájukra, hogy mindkét irányban kiképződjenek; mert hiszen fiatal a nép, és van rá érkezése. Hiszen tízszer annyi időt fordít lövöldözésre, labdázásra, futásra és birkózásra! Szintúgy a leánykáknak is van annyi idejük, hogy naponként egy órát az iskolában tölthessenek, és amellet munkájukat otthon is rendesen végezhetik. Hiszen jóval több időt alusznak el, táncolnak el és játszanak el. Csak az a baj, hogy se kedvünk, se komoly szándékunk nincs arra, hogy az ifjúságot neveljük, sem arra, hogy derék emberekkel segítsük és igazítsuk útba a világot.”

(Részletek Luther Márton iskolakérdéssel kapcsolatos írásaiból, 1524, 1530)

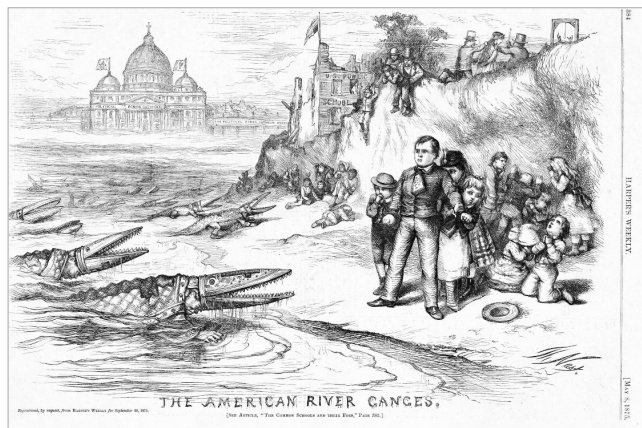
Nézz utána az alábbi kérdéseknek! (Használd evangélikus egyházi és iskolai honlapokat.)

1. Miért szerepel az Evangélikus Hittudományi Egyetem címerében az 1557-es évszám?
2. Ki az a magyar költő, aki három ma is létező evangélikus gimnáziumba is járt? Hová? Közülük hány viseli ma a nevét?
3. Mely magyar költők vagy írók adnak még nevet evangélikus iskoláknak?
4. Hány evangélikus iskola viseli Kossuth Lajos nevét?
5. Melyik evangélikus iskola viseli egy embermentő lelkész nevét?
6. Melyik evangélikus iskolában lehet lótenyésztést, lovastúra-vezetést tanulni?
7. Melyik evangélikus iskolában lehet borászatot tanulni?
8. Hány iskola viseli valamelyik egykori püspök nevét? Mi ezeknek az iskoláknak a kapcsolata a névadó püspökkel?
9. Hogyan állhatott elő az a helyzet, hogy egykor a lelkészjelöltek Sopronban tanultak, de a Pécsi Erzsébet Tudományegyetemtől kaptak diplomát?
10. Melyik evangélikus iskolába járt későbbi Nobel-díjas tudós vagy olimpiai bajnok?
11. Hogy hívták az Evangélikus Hittudományi Egyetem közvetlen jogelőd intézményét? Hány helyen és hol működött ez az intézmény?
12. Melyik az az evangélikus iskola, amely emléktáblát állított annak az igazgatójának, aki soha nem tanított a falai között?
13. Az előző lecke térképén jelöld meg azokat a helyeket, ahol ma evangélikus középiskola működik!

10. Újprotestáns közösségek az Óvilágban és az Újvilágban

„Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, csak én általam.” (Jn 14,5–6)

„Csak az tudja, hogy meddig mentünk, aki azt látta, hogy honnan indultunk el.” (Jókai Mór)

Harpes Weekly *Protestánsok az újvilágban* című 1876-ban készült rajzán a protestánsok katolikusoktól való félelme fejeződik ki

Mozdulj!

Idézzétek fel korábbi tanulmányaitokból, milyen lehetett az élet a 17–18. században Észak-Amerikában! Miben különbözött az európaiktól?

A vesztfáliai békét követően Nyugat-Európában a katolikus egyház mellett megtalálták a helyüket az evangélikus és a református egyházak is. Angliában kiváltságokat élvezett az anglikán egyház, a skandináv királyságokban pedig az evangélikus egyház. Az újabb mozgalmakból született protestáns közösségeknek viszont még hosszú utat kellett megtenniük az elfogadottságig. Megerősedésükben az amerikai vallásszabadság légköre is szerepet kapott.

Az első baptista gyülekezetek az 1600-as évek elején születtek Amszterdamban és Londonban. Anabaptista előfutáraikhoz hasonlóan csak felnőtteket kereszteltek, de nem folytatták sem azok erőszakmentességét, sem az állami hivataloktól való távolmaradását – ezt

a mennonita közösségek vitték tovább. Teológiájuk a puritán mozgalomban formálódott, amelyben Kálvin mellett, aki azt tanította, hogy az üdvözlőket egyedül Isten választja ki, az ember szabad akaratának és választásának a szerepét is hangsúlyozták. Angliában a 17. században az anglikán egyház üldözte őket mint nonkonformistákat, az államegyházhoz nem alkalmazkodó gyülekezeteket. Ezekre az évtizedekre esik az igehirdető és író, John Bunyan (1628–1688) szolgálata is, aki hosszú rabsága alatt írta meg *A zarándok útja* című könyvét. A baptista egyház Angliában és a kontinens több országában is egyre nagyobb jelentőségre tett szert. A kétszáz évvel később élő igehirdető, Charles Haddon Spurgeon (1834–1892) prédikációit már életében világszerte ismerték.

Az 1620-ban Amerikába induló *Mayflower* utasai között is több baptista hívő is volt a nem az államegyházhoz tartozó protestáns keresztények között, hitelveik nagy hatással voltak a formálódó új országra. A több szervezetben élő baptista egyház ma az Egyesült Államokban a katolikusok után a második legnagyobb keresztény közösség. Soraikból több elnök is kikerült, többek között Abraham Lincoln is.

Felnőttkeresztelés egy amerikai baptista gyülekezetben

„Van idő Isten népének életében is, amikor az Úr a törvény ridegségével bánik velünk. A törvény olyan a léleknek, mint a metsző északi szél. A hit meglátja ebben is a szeretetet, de az értelem testi szeme nem. Hideg, kellemetlen, borzasztó vihar ez. Ha az ember Isten törvénye teljes erejének ki lenne téve, az örök pusztulásba dermesztené; sőt ha csak egy ideig érezné is, megfagyasztaná a csontokban a velőt, és egész lénye megdermedne az ijedtségtől. »Ki állhatna meg az ő fagya előtt?« [...] fagy egyedül kőkeménnyé teszi a földet, s beletörik az ekevas, amely fel akarja szántani. [...]

Mikor az Úr tevékenykedett a törvény fagyával, elküldi az evangélium olvadását. Mikor a déli szél fúj az ígért földjéről, és értékes emlékeket hoz Isten atyai szánalmáról és gyengéd szeretetteljességéről, akkor egyszerre lágyulni kezd a szív, és a véren megvásárolt bocsánat érzése megolvasztja keménységét. A szemek megtelnek könnyel, a szív fogékonnyá lágyul, az öröm folyói szabadon folynak, és a remény bimbói kinyílnak a mámorító levegőben. Mennyei tavasz suttog a virágoknak, melyek a hideg földben aludtak, azok meghallják a hangot, és felemelik fejüket...”

(Részlet Spurgeon *Fagy és oladás* című prédikációjából, Zsolt 147,16–18)

A **metodista** egyház is Angliában született, neve, mint annyi más közösségé, eredetileg csúfnév, „módszereskedőt” jelent. Egy testvérpár, az igehirdető John Wesley (1703–1791) és a költő, énekszerző Charles Wesley (1707–1788) indította el az új egyházhoz vezető mozgalmat. Lelkészygyermekként nőttek fel, John maga is lelkész lett. 28 évesen Amerikába utazott, hogy misszionárius legyen az indiánok között, de csalódott magában, és három év múlva hazatért. Megtéréséről naplójában pontosan beszámol. 1738. május 24-én este egy pietista bibliakörben, ahol Luthernek a Római levélhez írott bevezetését hallgatta, kapta meg a bizonyosságot, hogy Krisztus őt is megváltotta a bűneitől. Igehirdetései ezután a megtérésről és a megszentelt életre való törekvésről szóltak. Közösség alakult ki körülötte, akiket egy idő után kitiltottak az anglikán templomokból. Az utcákon, piactereken, gyárak és bányák kapuinál folytatták az igehirdetést, így elérték azoknak a tömegeit, akiket az államegyház nem tudott megszólítani. John Wesley hosszú élete során lóháton utazta be Angliát, mindenütt prédikált, ahogy ő mondta, parókiája lett az egész világ. Bár az anglikán egyház elzárkózása miatt külön egyházzá szerveződtek, a szolgálatukból induló evangéliumi ébredés az anglikán egyházat is átformálta. A metodista gyülekezetek voltak a szakszervezeti mozgalom és az angol munkáspárt bölcsői, ezen keresztül az angol társadalom politikai arcát is formálták. Ma a világon 75 millió metodista él, Amerikában a baptisták után ők a második legnagyobb protestáns közösség.

„Elmentem Amerikába, hogy megtérítsem az indiánokat – de ó, ki térít meg engem! [...] Este kedvetlenül mentem az Aldersgate utcai társaságba, ahol valaki felolvasta Luthernek a Római levélhez írt bevezetését. Háromnegyed kilenc táján, midőn a felolvasás ott tartott, hogy Isten milyen változást idéz elő a szívben a Krisztusban való hit által, szívemet furcsa melegség töltötte el. Azt éreztem, bízom Krisztusban, egyedül Krisztusban, üdvösségemért. Megkaptam a bizonyosságot, hogy elvette bűneimet, még az én bűneimet is, és megszabadított a bűn és a halál törvényétől.” (John Wesley: *Napló*, 1738. május 24.)

Szerinted?

1

Mit hangsúlyoz Spurgeon? Melyik korábban idézett szerzőre hasonlít az írása?

Szerinted?

2

Milyen hangulata van John Wesley irásának? Mit kérdeznél tőle?

Az **adventista** mozgalom alapítója az amerikai William Miller (1782–1849), aki apja és nővére halála, valamint harctéri tapasztalatai miatt megrendülve kezdett kutatni a Bibliában valami után, ami több, mint a halál vagy az ítélet. Így jutott arra a meggyőződésre, hogy a Bibliából megállapítható Jézus visszatérésének az ideje. Hitét széles körben hirdette, nagy várakozást keltett, és bár az ismételten megadott dátumok tévedésnek bizonyultak, a Jézust visszavárók közössége fennmaradt. Még Miller életében megszületett az a magyarázat, hogy a számítások nem Jézus földre visszatérésére, hanem a mennyei szentélybe való belépésére vonatkoznak. Ezt az értelmezést erősítette meg Ellen Gould White (1827–1915), aki 1844-ben kapott prófétai látomást, ezt követően pedig az adventista mozgalom legfontosabb teológusa, formálója és szervezője lett. Rengeteget írt és utazott, sajátos üdvtörténetében a kor sok aktuális kérdésével foglalkozott, a neveléstől kezdve a népegészségügyön keresztül a rabszolgasággal és a női jogokkal. Személye máig inspirálja az adventisták emberi és kisebbségi jogok iránti fogékonyságát. Az adventista mozgalom legnagyobb szervezete, a Hetednap Adventista Egyház 1863-ban alakult meg, a mozgalmat – Magyarországon is – kisebb közösségek is képviselik. Ez a közösség is a felnőtt keresztséget gyakorolja, ma világszerte 20 millió követője van.

Desmond Doss a Hacksaw Ridge szélén, a meredély felett áll

Ellen G. White *A nagy küzdelem* című könyvében foglalja össze az egyház történetét Jeruzsálem pusztulásától kezdve egészen a saját koráig. A könyv első fele átfogja az első 18 évszázadot, a második fele pedig az „amerikai reformátor”, Miller életével és tanításainak értelmezésével foglalkozik. A könyv végén részletesen ír az utolsó időről. A leírás olyan, mint a Jelenések könyve modern irodalmi formában. A szerző felhívja olvasói figyelmét a veszélyesnek tartott hatalmakra, végül pedig aprólékos részletességgel mutatja be a végső harcot. Az utolsó mondat az egyszerű örömhír világát idézi fel: „Élők és élettelenek – a legparányibb atomtól a legnagyobb csillagig – tökéletes szépségükkel és felhőtlen boldogságukkal hirdetik, hogy Isten a szeretet.”

Szerinted?

3

Meg lehet írni az apokaliptikus értelmezést?

Hallottál róla?

Desmond Doss, a Hetednap Adventista egyház tagja, a második világháborúban önként bevonult az amerikai hadseregbe, de lelkiismereti okokból nem fogott fegyvert. A kiképzése során sokan nem értették a döntését, gyávnak tartották, többször megsejgyenítették. Egysége 1944-ben a Fülöp-szigeteken harcolt. Élete nagy napjai akkor jöttek el, amikor 1945 májusában Okinawa szigetén egy különlegesen nehéz feladatot kellett megoldaniuk: a Fűrész-gerincen (Hacksaw Ridge) felkapaszkodva és előre nyomulva kellett felmorzsolniuk a japán katonák ellenállását. A fennsíkon bunke- rekből tüzelő japán katonákkal szemben minimális volt az amerikai katonák túlélési esélye. Egy-egy összecsapás után súlyos sebesültek maradtak a csatatéren – akiket Doss felkutatót, egy speciális csomózással készített „álló hurokba” ültetett, és leengedte őket a meredély széléről. Néhány nap alatt, élete kockáztatásával, 75 sebesültet mentett meg. Hőstettéért megkapta a legmagasabb amerikai katonai kitüntést, a Becsület érdemérmét.

A **pünkösdi** mozgalom az ősgyülekezet születésének a mintája szerint (ApCsel 2) a Szentlélek különleges ajándéka-ira, a nyelveken szólásra és a gyógyulásokra teszi a hangsúlyt. Ezeket Pál apostol nyomán karizmáknak nevezik, ezért hívják karizmatikus mozgalomnak is. A többi protestáns felekezet-től azáltal különböztetik meg magukat, hogy felnőttkorban elnyerhető, jelekkel kísért Szentlélek-keresztség révén lehet valaki a gyülekezet tagja. (Magyar nyelven a Szent Szellem kifejezés használatával is megkülönböztetik magukat.) A 20. század elején Amerikában indult el a mozgalom, három hullámát tartjuk számon: a század elején, a hatvanas években és a nyolcvanas években. Az első hullám 1901-ben a kansasi Topekában, majd 1906-tól kezdve három éven keresztül a Los Angeles-i Azusa utcában az erő, az öröm és a gyógyulások élményével ajándékozta meg a követőit. Ez a hullám az 1920-as években érte el Magyarországot, képviselője ma a Magyar Pünkösdi Egyház. A második hullámból született a Hit Gyülekezete. A harmadik hullám nem feltétlenül hozott létre új egyházakat, hanem hatására katolikus, ortodox vagy protestáns egyházakon belül alakultak meg karizmatikus közösségek. A mozgalmat a sokféleség jellemzi, hitelveik jelentősen eltérhetnek egymástól. Világszerte 500 millió pünkösdi hívőt tartanak számon, közösségeik a szegény vidékeken nőnek leginkább, ahol az általános elesettségből való egyéni kiemelkedés reménye különösen vonzó.

Szerinted?

4

Vajon miért erősebb a karizmatikus közösségek ereje a szegényebb vidékeken? Mit adhat ebben a kérdésben egy karizmatikus közösség?

Egy fiatal, aki a Szent Szellem keresztségében részesült, azt a feladatot kapta, hogy a városa szegénynegyedében tegyen bizonyosságot a tapasztalatairól. Ebben az időben látomásai is voltak, az ő szavaival: háromszor járt a mennyben. „Minden alkalommal ezen a füves bukán ülök. Ezúttal hempergek rajta. A fű valami hangot ad, mint amikor a macska dorombol. Majdnem megsimogatom a fűvet, olyan jó érzés. A mennyben minden él!

Kutyák, macskák és lovak vannak ott. Körülnézek, és ugyanazokat a nagy, gyönyörű, tulipánoknak tűnő virágokat látom, mint amiket a másik két látomásomban is láttam. Nem tudom érzékelteni a színüket – olyan, amit még soha nem láttam. Az első és a második alkalommal a virágok felém fordultak, mint ha rám néztek volna. Most megszólítom őket: »Szevasztok, srácok!« Erre rázkódni kezdenek, mintha ők is odaköszönnének nekem.

Körülnézek, és látom a közeledő embereket, gyönyörű köntöst viselve, mint azelőtt. »Dicsőség!« – kiáltom, és mindenfelől a szó mennydörgő visszhangját hallom. A menny sokban hasonlít a földhöz, csak nagyobb. Minden olyan tiszta! És a tökéletes béke jelenléte tölti be.” (Tommy Welch: *Azusa utca és azon túl – Igaz történetek*)

Szerinted?

5

A keresztény életnek melyik területeit hangsúlyozza a baptista, a metodista, az adventista és a pünkösdi mozgalom? Kell-e ezekre a területekre figyelmet fordítanunk a régi egyházakban is? Mit tehetünk, ha azzal találkozunk, hogy egy új közösség a maga tapasztalatát mindenki más tapasztalata és meggyőződése fölé helyezi?

Istentisztelet egy amerikai pünkösdi gyülekezetben

11. A két vatikáni zsinat és a protestáns világszervezetek – szembesülés a modern világgal

„Hát részekre szakítható-e Krisztus?” (1Kor 1,13)

„Akinek Isten az atyja, annak az egyház az anyja.” (Kálvin János)

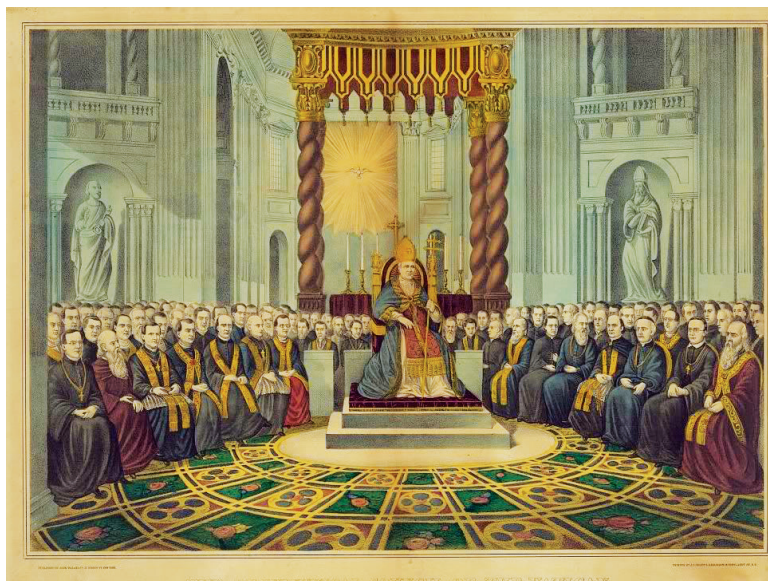
Mozdulj!

1

Természettudományos ismereteitek alapján próbáljátok összegyűjteni, milyen világképbeli változásokkal kellett szembenéznie az egyháznak a 20. század elején!

Az elmúlt százötven év során hasonló változások figyelhetők meg a katolikus és a protestáns világban. A korábbi merev szembenállást az egymás iránti érdeklődés váltotta fel, a külvilággal szembeni elutasítást pedig a világ problémáiban való erőteljesebb cselekvő részvétel. A folyamat nem egyirányú: találkozunk ezzel ellentétes mozgással is.

A katolikus egyház a 19. század utolsó harmadára mind politikailag, mind gondolatilag védekező helyzetbe szorult. Az egységesülő Olaszország a Vatikán kivételével bekebelezte a pápai állam területeit. A szociáldemokrata mozgalom a munkásokat, a modernizmus az értelmiség tömegeit távolította el a hagyományaihoz és régi hatalmi pozícióihoz ragaszkodó egyháztól. Mindezek hatására az egyház vezetésében az *ultramontán* (a hegyeken, Alpokon túli, átvitt értelemben: Rómához hű) irányzat erősödött meg, akik a pápa abszolút hatalmának erősítése révén akarták legyőzni a válságot. **IX. Pius pápa** ennek a célnak a szellemében hívta össze az **I. vatikáni zsinatot (1869–1870)**, amely kimondta a pápai csalatkozhatatlanság dogmáját: ha a pápa ünnepélyesen kihirdet egy teológiai vagy etikai tanítást, akkor az a zsinat vagy a püspökök egyetértése nélkül is tévedhetetlen kijelentés. A dogma a püspökök közösségét is megosztotta, negyedrészüket (sokan

Az első vatikáni zsinat, az ökumenikus zsinat megnyitója 1869. december 8-án. Litográfia

éppen az Osztrák–Magyar Monarchia területéről) egyet nem értése jeléül távolmaradt a szavazástól, s a tiltakozás jeléül „ókatolikus egyház” néven kivált egy csoport. Mindez nem rendítette meg a pápa körül csoportosuló többséget. X. Pius pápa 1907-ben nyilatkozatban ítélte el a modernizmus 65 tételét, 1910-ben pedig bevezette az „antimodernista esküt”, amelyet minden egyházi tisztviselőnek le kellett tennie.

Szerinted?

1

Mit gondolsz, van-e összefüggés aközött, hogy az I. vatikáni zsinat kimondta a pápai csalatkozhatatlanság dogmáját, néhány évvel később pedig brit és amerikai keresztények egy csoportja a Szentlélektől ihletett tévedhetetlen iratnak nevezte a Bibliát? Ha igen, milyen?

Részletek az antimodernista esküből:

„Én, N. N. szilárdan hiszek és elfogadok minden tanítást és minden egyes tant, melyet az Egyház tévedhetetlen tanítóhivatala megállapított, felállított és kijelentett, különösen a tanok azon fő részeit, melyek e kor eretnkségeinek ellentmondanak.

Először: Vallom és hiszem, hogy Isten, minden dolgok kezdete és vége az értelem természetes világánál, azaz „a világ teremtése óta művei alapján értelemmel felismerhető” (Róm 1,20), vagyis hogy Isten a teremtés látható művei által mint e teremtés oka bizonyossággal felismerhető és bizonyítható. Másodszor: Elismerem és elfogadom a kinyilatkoztatás külső bizonyítékait, vagyis Isten tetteit, elsősorban a csodákat és próféciákat mint a keresztény vallás isteni eredetének szilárd és biztos jeleit, és kijelentem, hogy ezek minden időben, így a jelenlegiben is minden ember értelmének a legjobban megfelelnek, ahhoz a legjobban alkalmazkodnak.

Harmadszor: Ugyanilyen szilárdan hiszem, hogy az Egyházat, a kinyilatkoztatott Ige őrzőjét és tanítóját maga az igaz és történelmi Krisztus közvetlenül és direkt alapította köztünk leélt földi életében, és azt Péterre, az apostoli hierarchia fejedelmére és a késői korokban az őt követő utódaira építette.

Negyedszer: Az apostoloktól az egyházatyákon keresztül mindig ugyanabban az értelemben és ugyanazzal a jelentéssel korunkig áthagyományozott hitvallást feltétel nélkül elfogadom; ezért a legteljesebb mértékben elvetem a dogmák fejlődéséről szóló eretnek koholmányt, mely szerint ezek értelmezése a kor szerint változhat, s eltérhet attól, amit az Egyház azelőtt megfogalmazott. Ugyancsak elvetek minden tévtant, mely a Krisztus menyasszonya által hirdetett és általa hűen megőrzött tudást egy filozófiai koholmánnyal vagy az emberi tudat egy másik termékével – mely emberi igyekezettel folyamatosan alakul ki és a jövőben is végtelen fejlődésen megy át – akarja helyettesíteni.”

Dísztányér Bécsből X. Piusz képével

Szerinted?

2

Mi lehet a gond azzal, ha az értelemnek vagy a hitnek nagyobb szerepet tulajdonítunk, mint amire hivatott? (Lásd például az eskü szövegében az 1. és 2. pontot!) Van-e ellentmondás az idézett szövegrészben? Mi változhatott meg a 20. században, ha II. János Pál egy 1999-es enciklikáját így kezdte: „A hit és az értelem két szárnyhoz hasonlatos, e szárnyakon emelkedik fel a lélek, hogy az igazságot szemlélje”?

A két világháború és a nácizmussal, valamint a kommunizmussal való szembekerülés során nem látszott változás a katolikus vezetés álláspontjában. XII. Pius pápa 1950-ben kihirdette Mária testben való mennybemenetelének dogmáját – az egyetlen 1870 után született „csalhatatlan” tanítást. Amikor utódja, **XXIII. János pápa** 1959-ben összehívta az új zsinatot, bár azt mondta, hogy friss levégő beáradását várja az egyházba, kevesen számíthattak komoly változásra. A **II. vatikáni zsinat (1962–1965)** mégis döntő fordulatot hozott a katolikus egyházban. Az időközben meghalt XXIII. János után VI. Pál pápa elődje szellemében, az *aggiornamento* (naprakészítés, felzárkózás a modern világhoz) programja szerint folytatta a munkát. A zsinat 16 dokumentumot fogadott el. A pápa szava mellett visszaadta a püspökök és a zsinat nagyobb beleszólási lehetőségét és felelősségét. Lehetővé tette a nemzeti nyelvű misézést, megújította a liturgia egyes elemeit, párbeszédet hirdetett a modern világgal és az ortodox, illetve protestáns egyházakkal, felülvizsgálta a teológiai antijudaizmust (amely szerint Isten elvetette volna a Krisztusban nem hívő zsidóságot), bátorította a Biblia eredeti nyelvein történő és kritikus tanulmányozását.

A második vatikáni zsinat megnyitója, 1962. október 11.

A II. vatikáni zsinat határozatainak alkalmazása a katolikus egyházon belül még mindig sok kérdést vet fel. A hatalmas világ-egyház egyes közösségei sürgetik a zsinati határozatok maradéktalan érvényesítését (progresszisták), mások a helyi hagyományokra és az egyház egységére való hivatkozással óvatosabban haladnának (integristák), és vannak olyan csoportok is, amelyek nyíltan ellenzik a zsinat döntéseit. Minden belső vita ellenére, a II. vatikáni zsinat által elindított folyamatok valószínűleg nem visszafordíthatók.

Szerinted?

3

Vajon mi ébresztette rá a katolikus egyházat a megújulás kényszerére? Valóban elkerülhetetlen volt ez a változás?

Hasonlóan vissza nem fordíthatónak látszó folyamatok zajlottak a protestáns világban is. A 19. század végén a protestáns felekezetek még jellemzően egymástól elszigetelve, sokszor egymással a külvilágra gyakorolt befolyásért versengve éltek az életüket. Ugyanakkor elindult a hálózatosodás is, a fiatalokat összefogó **Keresztény Ifjúsági Egyesület** (KIE, angolul YMCA) már 1855-ben megalakult Amerikában. A nagy áttörést az 1910-es edinburghi világmissziói konferencia hozta, amelynek résztvevői felvetették a tanításbeli különbségeket, és azt a célt tűzték maguk elé, hogy egy nemzedéken belül mindenhová eljuttatják az evangéliumot. Ezt az eseményt tartjuk az ökumenikus mozgalom első lépésének.

Az első világháború elmosta a reményeket, ugyanakkor fel is erősítette a protestáns egyházak nemzetközi kapcsolatkeresését, hiszen fel kellett dolgozniuk azt a traumát, hogy a háborúban magukat kereszténynek valló nemzetek kerültek szembe egymással. Két szempont, két cél szerint lépett tovább az ökumenikus mozgalom. A *Life and Work* (Élet és munka) mozgalom Nathan Söderblom (1866–1931) svéd evangélikus érsek álmából született meg, jelszavának ezt választotta: a tan elválaszt, a szolgálat összeköt. A *Faith and Order* (Hit és egyházszervezet) mozgalmat az anglikán egyházak szervezték, a résztvevő egyházak egymás tanítását és szentségtanát igyekeztek összehangolni. Mindkét mozgalom meghívta a katolikus egyházat is, amely akkor elutasította a részvételt.

A második világháború után ez a két mozgalom *World Council of Churches* (**Egyházak Világtanácsa**, EVT) néven, 1948-ban, Amszterdamban egyesült. Eredetileg 44 ország 147 egyháza alapította, jelen vannak benne a harmadik világ egyházai is. 1961-ben csatlakoztak az ortodox egyházak, a II. vatikáni zsinat után pedig megfigyelőként vesz részt benne a katolikus egyház is. Az EVT hatnyolc évenként tart világgyűlést (a legutóbbi, 10. világgyűlést 2013-ban Dél-Koreában tartották).

Ezekon mindig előkerülnek a kor érzékeny társadalmi, gazdasági, politikai kérdései is, amelyek sok feszültséget és vitát is kiváltanak. A résztvevők és a témák sokfélesége miatt a maguk teológiájába és hagyományába zárkózó protestáns közösségek gyakran elutasítják az Egyházak Világtanácsát, túl liberálisnak, túl toleránsnak, a Bibliához és a hitvallásokhoz nem eléggé hűségeseknek tartják.

Az EVT és a vele kapcsolatos viták jól tükrözik a mai protestáns világot foglalkoztató és gyakran megosztó dilemmát, amely újra meg újra döntéshelyzet elé állítja a keresztényeket: ha Isten akaratát és Krisztus követésének aktuális lépéseit keressük, hogyan legyünk egyszerre tekintettel a világ égető kérdéseire és a Biblia és a hitvallások tanítására. A Biblia felől induljunk-e el a világ felé, vagy a világban meghalott kérdéseket tegyük-e fel a Bibliának? A kérdésre adható különféle válaszok még bizonyára sokáig mozgásban fogják tartani a protestáns közösségeket a világszervezetben belül és kívül.

A **Lutheránus Világszövetség (LVSZ)** 1947-ben alakult meg a svédországi Lundban, első alelnökei közé választotta Ordass Lajos püspököt, 1984 és 1987 között Káldy Zoltán püspök volt az elnöke, 2010 és 2017 között pedig Fabiny Tamás püspök az egyik alelnöke.

Az LVSZ nagy szerepet tölt be a különböző helyzetű, többségi vagy kisebbségi vagy más-más kontinenseken élő evangélikus egyházak kapcsolatának, közösségének ápolásában. Az LVSZ 1984-es hetedik nagygyűlését Budapesten rendezték, amely életre szóló élmény volt az akkoriban vasfüggöny mögött élő kelet- és közép-európai résztvevők számára.

Mozdulj!

2

Az EVT és az LVSZ honlapján keresd meg, melyek voltak a legutóbbi világgyűlések égető kérdései! Hogyan jelennek meg ezek a kérdések a Bibliában? Hogyan adhat a Biblia konstruktív megoldást ezekben a kérdésekben?

Szerinted?

4

Hogyan változott a katolikus egyház és a protestáns egyházak arca az elmúlt másfél évszázad során?

Lehetséges-e, hogy ezek a folyamatok egyszer megfordulnak?

Lehetséges-e, hogy a jövőben a katolikus egyház és a protestáns egyházak között a kapcsolatok szorosabbá válnak? Milyen kérdésekben?

Mozdulj!

3

Készíts interjút egy másik felekezeti képviselőjével! Az interjúban állapítsatok meg öt különbséget és öt hasonlóságot felekezeteitek között!

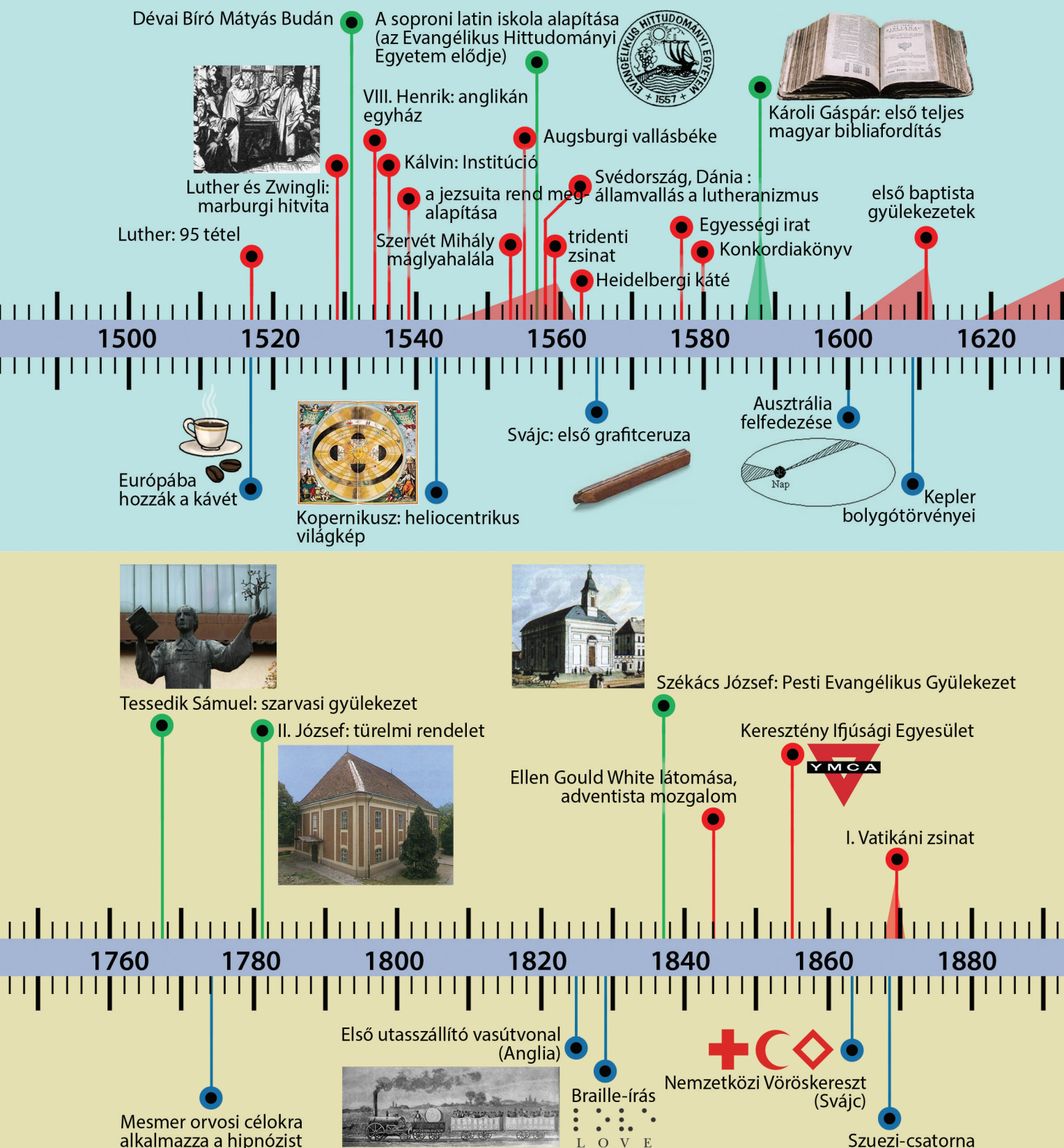
Hallottál róla?

Sokak számára a tényleges ökumené a nemzetközi **ökumenikus imahét** során válik meg tapasztalhatóvá. Ezt a különböző egyházak által közösen megrendezett imahetet minden évben január második felében tartják. Paul Wattson (1863–1940) lelkész kezdeményezésére indult 1908-ban, aki nyolcnapos imára hívta a különböző felekezeti keresztény embereket. Az imahét sok evangélikus gyülekezet számára is várva várt időszak, amikor – ha egyelőre csak rövid időre is – megtapasztalható a lelki egység a különböző felekezeti testvérek között. Ezekre a napokra istentiszteleti füzeteket adnak ki, amelyek teológiájukban, liturgiájukban és énekeikben is a közös nevezőkre fókuszálnak.

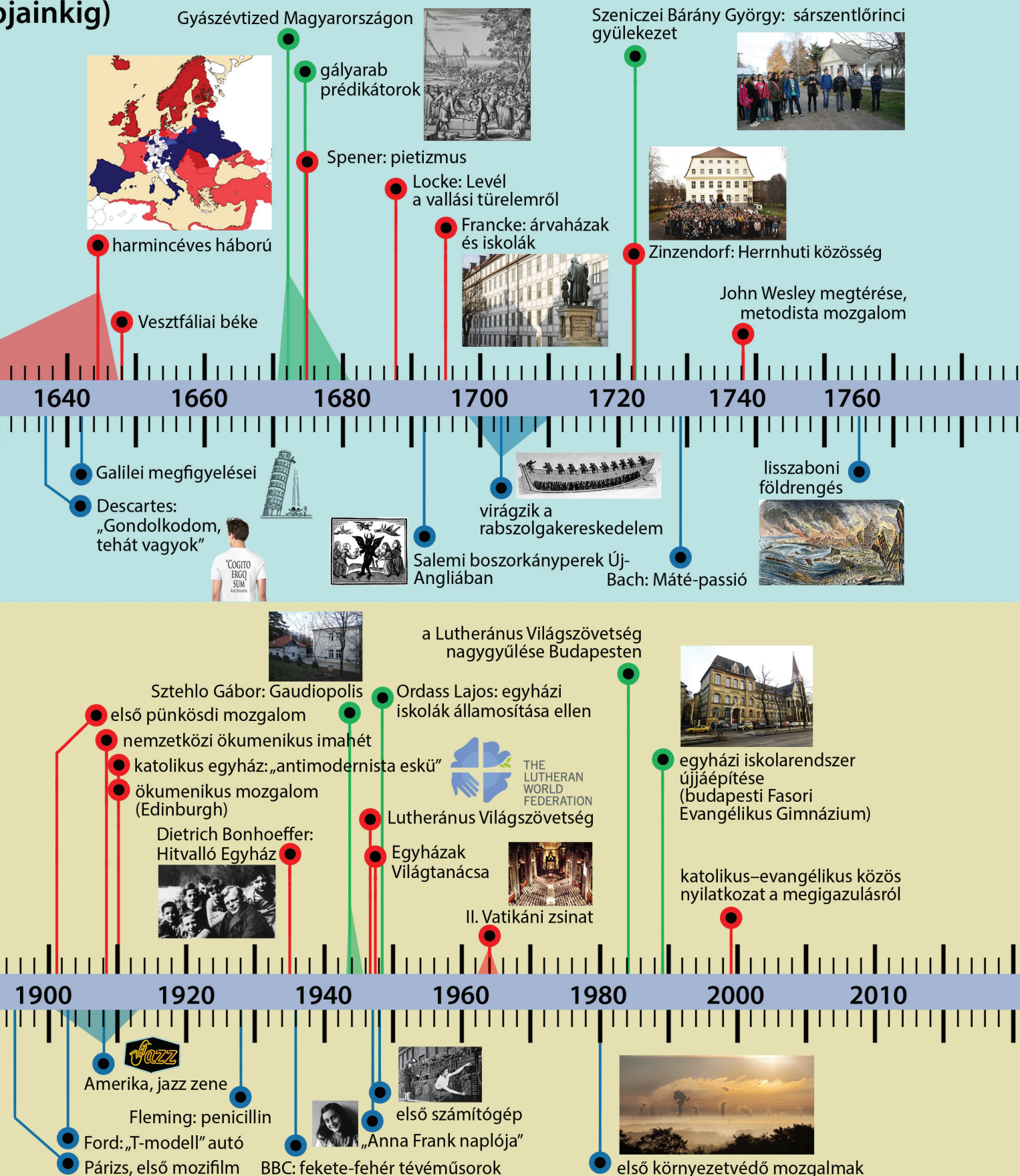

Az Evangélikus Világszövetség vezetője és a katolikus egyházfő találkozása Lundban 2017-ben, a reformáció 500. évfordulója alkalmából tartott ökumenikus istentiszteleten

Egyháztörténeti idővonal (a reformációtól napjainkig)

ojainkig)

Összefoglalás

1. Sorolj fel legalább két-két olyan tulajdonságot vagy tanítást, amely kifejezetten az alábbi vallási csoportokra jellemző!

- Helvét irányzat:
- Anabaptizmus:
- Mennoniták:
- Unitáriusok:
- Protestáns ortodox irányzat:
- Pietista irányzat:
- Baptista egyház:
- Metodista egyház:
- Adventista egyház:
- Pümkösdí egyház:

2. Válasszatok ki a fejezetből egy-egy témát, és készíttetek róla kiselőadást, bemutatót!

3. Különbözö csoportokban versenyezzetek, ki tudja rövidebb idő alatt a tankönyv alapján időrendi sorrendbe tenni az alábbi eseményeket!

- Nikolaus Zinzendorf befogadott egy hite miatt elüldözött cseh közösséget
- II. Vatikáni zsinat
- Az iskolád alapítási dátuma
- Kálvint visszahívják Genfbe
- VIII. Henrik elszakad a római egyháztól
- Lutheránus teológusok kiadták az Egyességi iratot
- Szent Bertalan-éj
- A magyar országgyűlés rendelkezett: lutherani omnes conburatur
- Pázmány Péter esztergomi érsek lesz
- Speyeri birodalmi gyűlés
- A Mayflower kiköt az újvilágban

TEREMTETT VILÁG – Végső kérdések

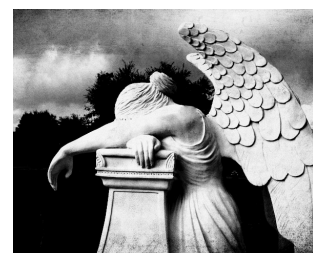
A genovai Staglieno temető, amelyet 1844 és 1851 között építettek, egyben egy rendkívüli szabadtéri szoborkert is számos allegorikus figurával. Ezek közül a leginkább figyelemreméltóak a várakozó angyalok. Különböző korúak és kedélyállapotúak ezek az angyalok, és a lehető legváltozatosabb tartásban tulajdonképpen nem csinálnak mást, csak várnak és várnak...

A képen látható angyal egy koporsón ülve vár. Szinte látjuk megelevenedni a lábát, amint a hosszú, tétlen várakozás alatt lóbálni kezdi, hamarosan egész teste átveszi a lengés ritmusát, és közben dúdolgat valamit. Ebben a várakozásban némi egykedvűséget, sőt törődöttséget mutat, éppúgy, amint a hosszú várakozás gyakran kiöli az emberből a lelkesedést és az ambíciókat. Ez sokszor szükségszerű és elkerülhetetlen.

Valójában ez az angyalszobor a művészet eszközeivel tanít minket várakozni. Tanítani kell minket a várakozásra, mert egyik leggyakoribb hibánk, hogy nem tudunk várni, s hogy türelmetlenségünkben meggondolatlan és visszafordíthatatlan tetteket követünk el. Ez az angyal arra biztat minket, hogy várjunk, mert érdemes várni, és mert van mire várni. A végső kérdésekkel való foglalkozás megmutatja nekünk, hogy mire várjunk.

„Bizony, betelik az idő, és Isten Fia eljő...” – így kezdődik egyik leggyakrabban énekelt temetési énekünk. Vajon mikor jön el újra, hogy hatalmával és dicsőségével megszüntesse a szenvedést és a halált, és véget érjen a teremtett világ sóhajtozása és vajúdása? Ha erre nem is tudjuk a pontos választ, azért az erről szóló izgalmas kérdésekhez segítséget próbálunk nyújtani ebben a fejezetben.

12. Eszkatológia – mi vár ránk hosszú távon?

„Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket Isten szeretetétől, amely megjelent Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.” (Róm 8,38–39)

„Ha tudnám, hogy holnap elpusztul a világ, még akkor is ültetnék egy almafát.” (Luther Márton)

Példázataiban Jézus úgy beszél Isten országáról, mint ami már elkezdődött, de a jövőben fog kiteljesedni. Hallgatói számára nyilvánvaló, hogy itt a lehető legtávolabbi, az egyéni emberi életet, az emberiséget és a világmindenség fennállását is meghaladó jövőről van szó. Ezzel Jézus a szinoptikusok leírása szerint Ézsaiás próféta gondolatait (Ézs 51,6) folytatja: „Az ég és a föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el.” (Mt 24,35) A teremtettség érzése, tudata újabb dimenzióval bővül: nemcsak eredetünket, hanem teljes életünket és jövőnket is ismeri a Teremtő. A világnak és benne az embernek, nekem magamnak is ugyanúgy van helyem a teremtes aktusában, mint a világ fennállásának és célhoz érkezésének történetében.

Szerinted?

1

Milyen képek és kifejezések segítségével beszélünk ma a végidőkről? Melyik mit hangsúlyoz?

Milyen üzenetük van a világvégéről szóló filmeknek? Mi áll a középpontjukban? Mit helyez a középpontba Luther a fenti mottóban? Figyeljétek meg, milyen érzések jelennek meg bennetek, amikor a világvége kerül szóba!

Mit jelent?

Az **eszkhaton** görög szó az 'utolsó' jelentését hordozza. Az **eszkatológia** a végső idők, a végső világkorszak tanulmányozására vonatkozik.

Jézus képét és szavait is úgy rajzolják meg és írják le az evangélisták, mint akinek **van eszkatologikus üzenete**. Ebben a sajátos végidőélményben találkozik egymással a zsidó és görög időszemlélet. A zsidó prófécia Isten kiterjedő békességére utaltak elsősorban, ha a távoli jövőről szóltak. A hellén kultúrában ezzel szemben megszokott volt az egymást követő világkorszakok (aiónok) képzete. Gyakorlatiasabban számoltak az egyes világkorszakok végével, és várták az újabb aión beköszöntét. **Jézus feltűnően ritkán beszél a végidőkről**, csak Máté és Lukács evangéliuma számol be egy-egy rövidebb szövegegységben jézusi eszkatologikus képekről. Ezekben világossá teszi, hogy **az Atya minden időben, vagyis minden világkorszakban uralkodik**. Végül **békességre vezet a világot**, de ezt megelőzően sok, előre nem látható szenvedésre kell számítaniuk az embereknek.

Szerinted?

2

Vajon Isten országa most is közöttünk van (Lk 17,21), vagy csak akkor volt igaz ez a jelen idejű mondat, amikor Jézus az emberek között járt?

Az Isten országa bármikor közöttünk lehet, vagy csak bizonyos feltételek teljesülése esetén?

Milyen időfogalomról tanúskodnak az Isten országáról szóló igeversek?

Mozdulj!

1

A Lukács (17,20–37; 21,25–35) vagy Máté (24,1–44; 25,31–46) evangéliumában olvasható részletek alapján mi igaz Jézus eszkatológiaszemléletére?

- Visszafogott
- Történelem fölötti erőként jön el a vég
- A végidőkben minden elpusztul
- A végítéletben Krisztusnak döntő szerepe van
- Saját korát utolsó aiónnak tartotta
- Az ember nem tehetetlen, hanem tud készülni a végre
- Nem pesszimista, hanem reményt ad

Hogyan nyerhetnénk igaz ismereteket a jövőről, ha sem a múlttal, sem a jövővel nem rendelkezünk, egyedül csak a jelen áll rendelkezésünkre, és azt sem tudjuk optimálisan irányítani? Az irodalmi műfajok közül elsősorban a mítoszok közvetítik a legelső és legvégső időkről szóló „ismereteket”. A **mítoszok nem mesék és nem történetek, hanem sajátos jelképrendszert használó leírások**, amelyek anélkül képesek megőrizni a kezdetről és végről szóló tudást, hogy szemben állnának a tudományos és történelmi ismereteinkkel. A Biblia végidőkre vonatkozó szavai – csakúgy, mint a kezdetek esetében – **nem tudósítások**. A végidőkről szóló mondatok is őrzik a mítosznak legalább azt a műfaji szerepét, hogy a könnyen feledékeny né váló embert emlékeztetik az életét keretező és megalapozó kozmikus rendre. Az eszkatológiai szövegek **nem tény- és tárgyyszerűséget kínálnak, hanem olyan értelmezési keretet, amelyben értelmet nyer minden adat és tény**.

Természettudományos tájékozódásunknak megfelel, de hordoz-e bármilyen személyes jelentést az a várható esemény, hogy nyolcmillió év múlva a Nap vörös óriássá fúvódik fel, és a Föld is belezuhan majd?

A bibliai kinyilatkoztatás szerint Isten az évszámoktól független jövőben teljesen megváltoztatja életünk és ismereteink jelenlegi kereteit. A kozmosz új arcot ölt majd, „megújul a Föld felszíne”, és „Isten lesz (minden) mindenkben”. Elképzelhetetlenül más körülmények között, mégis a **szívünkhöz jelenleg is legközelebb álló Úr jelenlétében lesz alkalmunk részesévé válni a végső megértésnek**. Életünk jelenlegi részletei, döntéseink és kérdőjeleink tisztán és pontosan helyükre kerülnek, ezzel minden összefüggés nyilvánvalóvá lesz.

Az utolsó időkhez jelenleg is fontos közünk van. A jézusi örök élet nem a biológiai élet halál utáni kiterjesztése, hanem az Istennel való kapcsolat különleges minősége. **Istennek a Jézus életéből és szavaiból megismerhető szeretete egyben az örök életből való részeseedés is**. Számon tartva, hogy döntéseinkkel végül minden részlet pontos ismeretében kell szembenéznünk, lehetőségeinkkel, felelősségünkkel, szabadságunkkal, bibliai szóval talentumainkkal is másképp fogunk élni.

Mozdulj!

2

Korábbi éveinkben tanultunk arról, hogy Jézus az Isten országát minden veteménynél nagyobbra növe mustármaghoz, megkele kovászhoz, szántóföldben elrejtett kincshez vagy megtalált igazgyöngyhez hasonlítja. A végidőkre is utalva mihez hasonlítja még?

	Isten országa (olyan, mint...)	Mit üzen nekünk ez a kép Isten országáról a végidők kapcsán?
Mk 4,26–29		
Mt 13,24–30.36–43		
Mt 13,47–50		
Lk 17,20–21		

13. Apokaliptika – Ószövetség

„Mert amennyivel magasabb az ég a földnél, annyival magasabbak az én utaim a ti utaitoknál és az én gondolataim a ti gondolataitoknál.” (Ézs 55,9)

„Tér és idő végtelenén kel át Isten végtelen szeretete, hogy megkeressen minket magának. Hatalmunkban áll befogadni vagy elutasítani közeledését. Ha nem fogadjuk, újra és újra jön, akár egy koldus, de akár egy koldus, egy napon ő sem jön többé.” (Simone Weil)

Rembrandt: *Bélsaccar lakomája*

A végső dolgokkal foglalkozó eszkatológia kényelmes és érdekes időtöltés lehet a népek életében gondtalan időszakokban, de **komoly egzisztenciális kérdéssé a kihívások idején válik**, amikor népek reménye, élete múlhat a lehető legjobb válaszokon.

Izrael népének történelmében folyamatosan végigkövethetjük azokat a sorsfordító eseményeket, amelyek idején egyes emberek vagy ritka, kiváltságos pillanatokban az egész nép **fogékonnyá válik Isten útmutatásának keresésére**. Az Úr útmutatásait legtöbbször próféciaik formájában találjuk meg. Emellett Isten útmutatásának értelmezésére szolgált az úgynevezett bölcsességirodalom és később az apokaliptika műfaja is. **Az apokaliptika szimbólumokban gazdag műfaja a közeli végidőket s az ezzel járó történelmi fordulatot vetíti előre.** Már a babiloni fogság idején (Kr. e. 6. század vége felé) megjelentek a későbbi apokaliptika fogalmának megfelelő apokaliptikák, de maga az apokaliptika kiterjedt szimbolizmusával leghamarabb a Kr. e. 4. századtól alakult ki, s egészen napjainkig tovább él.

Mit jelent?

Az **apokaliptika** görög szó jelentése: 'felfedés', a fátyol fellebbentése. Az **apokaliptika** műfaja a most történő, de még érthetetlen és megmagyarázhatatlan eseményekre úgy próbál választ adni, hogy fellebbenti a jövő fátylát. A fellebbenő fátyol mögött különös látomások, gazdag jelképrendszerrel ábrázolt képek húzódnak. Ezek a költői képek azzal válnak jelentőssé, hogy a jelenre alkalmazott megfigyeléseket egy beavatott vezető elmondja vagy megmutatja.

Izrael népének életében jelentős szerepe van a prófétáknak és az általuk átadott próféciaiknak. A prófétáknak néha szavakkal, néha egy-egy üzenetet hordozó képpel, máskor valamilyen szimbolikus cselekvéssel kellett közvetíteniük Isten akaratát a címzettek számára. Mivel Izraelben világossá vált, hogy az Úr a próféciaival vezeti a népet a nehéz időkben, az uralkodók létrehoztak egy külön tisztséget: az udvari prófétaság intézményét. Az ezt a tisztséget betöltő prófétákkal szerették volna megmutatni mindenkinek, hogy ők figyelnek az Úr szavára. Ám ezek a próféták legtöbbször nem voltak alkalmasak a tisztség betöltésére. Isten mindig önmaga választotta ki küldötteit. A leginkább részletgazdag ószövetségi próféciaik között találjuk Zakariás és Ezékiel látomásait és a Dániel könyvében szereplő képeket. Ezek Izrael történetének jelentős változásaival, köztük a babiloni fogsággal kapcsolatosak. Még nem apokaliptikus képek, de már sok hasonlóságot mutatnak a későbbi apokaliptika műfajával.

Mozdulj!

1

Milyen képekkel jelenítik meg a próféták az alábbi igeversekben a vég eljövételét?

Jóel 1,3	
Dán 8	
Zak 1	
Ez 37,1–14	
Ézs 11	

Szerinted?

Mennyire érthetőek ezek a képek ma nekünk?
Mit gondolsz, az apokaliptikus szerzőkre igaz az, hogy utólag akarják meggyőzni olvasóikat arról, hogy a történelem eseményei Isten akaratából zajlottak le? Miért?

A látomásokban, víziókban, korai apokalipszisekben gazdag prófétai gondolkodás egy időben jelent meg a teremtetéstörténetek írásba foglalásával. Mózes első könyvének első fejezetei egyidősek a korai apokaliptikus szövegekkel. Ebből következik, hogy szimbólumaik is egészen hasonlóak, de **a szimbólumok drámaisága talán még fokozottabban jelenik meg az apokaliptikus szövegekben, mint az őstörténet elbeszéléseiben.** Mind a természeti elemeknek, mind a számoknak és színeknek fontos jelentéstartalmuk van, amelyekkel ezek a szövegek szemléletesen érzékeltenek nagy igazságokat.

A teremtetéstörténeti elbeszélésekhez hasonlóan ezek a szövegek is határozottan különböznek más ókori népek apokalipsziseitől. Egyrészt a bibliai képek **nem elrémisztani és rettegettségben tartani akarják az embert, hanem rámutatni, fölkészíteni őket a cselekedeteik következményére,** s határozottan emelik ki azt, hogy az ember nemcsak passzív elszenvedője, de már most is aktív meghatározója a később bekövetkező eseményeknek. Másrészt azt **a reményt adja az ember elé,** hogy bármi történjen is, annak irányítása mindig Isten kezében marad, hasonlóan Nőé történetéhez.

Mozdulj!

2

Idézd fel korábbi tanulmányaidból, mit jelölnek az alábbi ószövetségi szimbólumok, s ezek alapján mire vonatkoznak az apokaliptikus iratokban!

kert _____

fa _____

csont _____

asszony _____

állatok együtt _____

gyermek _____

tenger _____

hegy _____

4 _____

7 _____

10 _____

12 _____

arany _____

vörös _____

fehér _____

fekete _____

14. Apokaliptika – Újszövetség

„Mert az én Atyámnak az az akarata, hogy annak, aki látja a Fiút, és hisz benne, örök élete legyen; én pedig feltámasztom őt az utolsó napon.” (Jn 6,40)

„A világteremtés, világfolyamat és világvég a teljes-időben rejlik.”
(Weöres Sándor)

Az apokaliptika műfajának terjedését elősegítette az Izrael területét is uraló Szeleukida Birodalom önmagát istenként ünnepeztető hellenisztikus uralkodójának, IV. Antiokhosz Epiphanésznek (Kr. e. 215–164) a zsidókkal és a monoteizmussal szembeni kegyetlen fellépése. Ebben az időben már nem voltak próféták, akik világossá tehették volna a szenvedés okát, célját és Isten terveit, ahogy ez például a Kr. e. 6. századi babiloni fogság idején történt. Mint minden nehéz történelmi helyzetben, az Isten igazságossága és vigasztalása iránti vágy ekkor is nagyon erős volt, ezért az emberek kezdtek úgy tekinteni saját korukra, mint a beköszöntő végidők kezdetére. Egyre erősödött a felfogás, hogy elközelített a világ vége. Az élet megszokott tennivalóiról lemondó közösségek alakultak, amelyek elvonultak a világtól, és szigorú belső rendszabályok szerint éltek. Egyre több emberre hatott és egyre részletesebb lett az **apokaliptika jelképrendszere, amely egyszerre volt titokzatos, vonzó és ígéretes.**

Szerinted?

Vajon ma gyakrabban gondolnak az emberek arra, hogy „elközelített a világvége”, mint az ókorban vagy a középkorban? Mi lehet a kiváltó oka a gondolat időnkénti fellángolásának? Te mit gondolsz, közel van a végidő?

Jean Paol Blanchette: A négy lovas

Az Újszövetségben az apokaliptika kidolgozott formájával a Jelenések könyvében találkozunk. Az 1. század végén egy önmagát Jánosnak, Jézus Krisztus szolgájának nevező, Patmosz szigetén száműzetését töltő személy jegyzi le elragadtatásának részleteit olyan jelképes kifejezésekkel, amelyekben – a prófécia mintájára – **szorosan összefonódik a jelen és a jövő.** A Jelenések könyvét ezért nem a jövő titkos leírásaként kell kezelnünk, hanem **a jelen megpróbáltatásaiban vigaszt nyújtó különös és jelentős üzenetként, amellyel Isten gondoskodik az övéiről.** Ez a kifejezőmód minden korszakban életre kelhet; minél megoldhatatlanabbnak tűnik a veszély, annál erőteljesebben.

A Jelenések könyvének egyik legfontosabb vonása, hogy ez a felfedés nem valamilyen eseményszerű dolognak a megmutatását jelenti, hanem **maga Krisztus leplezi le magát benne.** A könyv mindenekelőtt Krisztust akarja bemutatni, ahogyan Luther is fogalmaz: „Ez a könyv nem mond mást, mint amit a négy evangélium.”

A Jelenések könyvétől ezért nem is várhatjuk el, hogy a végidők kronológiáját tárja elénk. Szimbólumok és képek segítségével közvetíti azokkal a legfontosabb témákkal kapcsolatos üzenetét, amelyek a korabeli és a mai olvasó számára is fontos kérdések voltak: honnan jövünk, hová megyünk, s kihez tartozunk? Sokféle értelmezési lehetőségeinek egyike az, hogy a benne levő szimbolikus eseményeket mai, 21. századi viszonyainkra alkalmazva olvassuk végig.

Az ismeretlentől, így a jövőtől ma is tartunk. A nyugati kultúra jellegének megfelelően sokan a tudományos-technikai felfedezéseinktől várják, hogy megvédjenek a kiszámíthatatlanság veszélyeitől. A Jelenések könyve arra mutat rá, hogy bár fájdalmas és küzdelmes drámák sorozata vezet odáig, de végül Isten győz, aki az egész világot megújítja. Az a hit adhat bátorságot a félelem legyőzéséhez is, amely tudja, hogy ugyanazt a Krisztust várjuk, aki egyszer már eljött közénk.

Mozdulj!

A Jelenések könyve alapján készítsétek el a könyv vázlatát, és beszélgetsetek a számotokra érdekes részek kérdéseiről!

Fejezet	Téma	Kérdés
1		Hol van János? Miért került ide? Kivel találkozik? Mi a feladata?
2–3		Olvassátok el az egyik levelet! Milyen teológiai vagy egyháztörténeti szituációra utalhat a levél? Milyen hangulata van? Mit érezhettek ezeknek – az akkor még létező – gyülekezeteknek a tagjai a könyv olvasásakor?
4		Mit jelenthetett egy ókori ember számára a király trónjánál állni? Mire utal az, hogy az ókori királyokkal ellentétben itt a látogató közvetlenül a király elé kerül, nem kell folyosók és ajtók során keresztülmennie?
5		Miért sír János? Mit szimbolizálhat a könyv, a huszonnégy vén és a négy élőlény?
6–8		Milyen lehet a hetedik pecsét csendje a háborúk, gazdasági viszályok, betegségek, halál és a természeti katasztrófák után?
8–11		Milyen szimbólumokat találtok ebben a részben?
12–14		Milyen ószövetségi képekre, gondolatokra történő utalásokat találtok ebben a részben? Mire utaló jelképes számok lehetnek a 666 és a 144 ezer?
15		Mit énekelnél győztesként? Válasszatok egy győzelmi dalt az énekeskönyvből és énekeljétek el!
15–16		Próbáljátok megfogalmazni, mi a harag! Mi lehet a szerepe az életünkben?
17–18		Mi a baj Babilonnal? Mit csinált rosszul?
19–20		Az életet megalapozó melyik szabályra, rendre emlékeztethetik az olvasót ezek a szimbólumok?
21		Vajon az ég és a föld újjáteremtésére nézve számít az, hogy mit teszünk most az éggel és a földdel? Tudjuk – és akarjuk – ezzel siettetni a végidőket vagy nehezíteni Isten újjáteremtő munkáját?
22		Mit szimbolizálhat az élet fája? Vajon az édenkerti két fa közül (1Móz 2,9) miért az élet fája kap nagyobb szerepet a Biblia utolsó lapjain, a jó és a rossz tudásának a fája pedig az elején?

15. Üdvösség – Mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?

„Mert nincs különbség: mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének. Ezért Isten ingyen igazítja meg őket kegyelméből, miután megváltotta őket a Krisztus Jézus által.” (Róm 3,23–24)

„...az emberek nem igazulhatnak meg Isten színe előtt a saját erejükből, tulajdon érdemeik vagy cselekedeteik alapján; hanem ingyen, Krisztusért, hit által igazulnak meg, ha hiszik, hogy (Isten) kegyelmébe fogadja őket és megbocsátja bűneiket a Krisztusért, ki halálával elégtételt adott bűneinkért.” (Ágostai hitvallás, IV. cikk)

Szerinted?

1

Idézzétek fel korábbi tanulmányaitokból a gazdag ifjú történetét, aki a címben szereplő kérdést teszi fel! Hogyan értelmezte ő az üdvösséget és az örök életet?

Jézus feltűnő jelenség volt a korabeli Palesztinában. Ruházata, megjelenése nem tért el a megszokott látványtól, de szavai és gondolatai szokatlanul mélyre hatoltak az őt meghallgató emberek szívében. **Mondanivalójának különlegessége az Atya és a közötte levő szoros kapcsolat kifejezése volt.** Akiket az Atya szeretetével és békességével köszöntött, akiknek az Atya nevében bocsátotta meg bűneit, vagy akiket az Atya irgalmával bocsátott útra, azoknak az életében soha nem tapasztalt erőforrássá váltak útmutatásai. Különleges, gyógyító erejű szavai miatt kezdték el őt gyógyítónak nevezni az emberek. Csodatettei között külön csoportot képeznek gyógyításai. Ezek során, a mai felfogásunktól eltérően, nem látunk éles különbséget a test és a lélek meggyógyítása között. Szavaival az Atya békességébe helyezi az embereket, és azok örömmel tapasztalják meg, hogy ebben a békességben ismét egészséges emberként ismernek magukra. **A Gyógyító gyógyulást és üdvösséget hoz.** Ezt szoros értelemben nem ő hozza el, de az Atyával átélt egységét ő képes kiterjeszteni azokra, akikkel találkozik.

Jézus megjelenésével az emberek Istennel való kapcsolatában jelentős fordulat állt be. A kegyes, vagyis a törvények betartását szem előtt tartó élet helyett ettől kezdve **a hívő, bizalomra épülő élet áll a középpontban.** A Jézust megelőző próféták Isten akaratát, törvényét, üzenetét hirdették. Mondanivalójuk sokszor ugyanúgy a megtérésre való felszólítás volt, mint Keresztelő Jánosé vagy Jézusé is. Ám azzal, hogy Jézus nem prófétaként, hanem Isten embereként mutatkozik be, hanem az Atyával való legszorosabb kapcsolat részesének mondja magát, már nem egyszerűen Isten törvényéhez való visszatérésre szólít fel, hanem a benne való bizalmat helyezi előtérbe. A „próféták igényét” általában teljesíteni lehetett az Isten akaratának követésével. **Jézus az Isten rendelkezése iránti engedelmességet összekapcsolja a saját szavai iránti bizalommal.** Ez nem váltható ki a törvények és rendelkezések teljesítésével.

A Jézus szavainak igazságához való folyamatos megtérés során **Jézus szavai** nemcsak elfogadók és megbocsátók lehetnek, hanem **ítéletet (krízis) is hordozhatnak.** Az emberi élet fölött kimondott értékelés nem csupán az utolsó idők végső eseménye lesz, hanem Jézus szavaiban újra és újra megvalósul. Ezért nem kell idegen, félelmetes eseményként tekinteni a végső ítéletre, mert mind az ítéletet hozó személye, mind az ítélet alapjául szolgáló igazság már most ismert.

Az **örök élet** vagy kárhozat az ítélet következménye. Ahogy az ítélet, úgy a kárhozat és az örök élet is Jézus szavainak hallgatásával kezdődik el, és bár teljességében még nem valósul meg, minőségében már jelen van. Nem a földi élet (biosz) végtelen megnyújtására utal, hanem **egy minőségileg más élet lehetőségére (dzóé), amelyet az istenközelség jellemez,** és nem vet véget neki a földi halál sem.

Szerinted?

2

Játsszátok el vagy képzeljétek el a farizeus és a vámszedő példáját (Lk 18,9–14)!

Mit jelenthet e példa alapján a megigazulás és a kegyelem?

Mozdulj!

Az alábbi igeversek milyen fontos dolgot tanítanak az üdvösségről?

Lk 19,9	
ApCsel 4,11–12	
1Kor 15,1–2	
Róm 8,24	
Ef 2,8	

Azt az embert, aki törődik azzal, hogy gondolkodását és tetteit a Jézus iránti bizalom határozza meg, Pál apostol **megigazult** embernek nevezi. A **megigazulás** nehezen érthető szó, mert magyarul a hétköznapi beszélt nyelvben nem használjuk. Latin szava, a *iustificatio* (angolul: *justification*) elsősorban igazolást jelent. Lukács evangéliumában a farizeus és a vámszedő példázata (18,9–14) erről szól. A farizeus önmaga és a társadalom előtt „igaz”, Isten mégsem igazolja életét. A jogosan megvetett vámszedő viszont Isten előtti őszintesége, bűneinek meglátása és megvallása révén „megigazulva ment haza”. A **megigazulás elfogadottság**. Aki Isten előtt igazzá lesz, annak élete a „helyére kerül”, megnyílik, nem akar többé az élet forrásától elzárva élni. Az *Ágostai hitvallás* szavai szerint **Isten „Krisztusért, hit által” igazítja meg az embert**. A megigazult ember nem válik „jobbá” korábbi önmagánál, hanem hiszi, hogy Isten Jézusért, minden látszat és józan belátás ellenére, mégis elfogadja őt.

A reformáció egyik fontos teológiai hangsúlya az volt, hogy Isten szeretetét semmivel sem lehet kiérdemelni. Az erre irányuló törekvések becsapnak, mert sokat ígérnek, de legvégül cserbenhagynak. A **kegyelem** azért találó szó, mert **nem azért adják (ha adják), mert megérdemli valaki, hanem annak ellenére, hogy nem érdemli meg**. Emiatt nem az kapja meg, aki jogosan számíthat rá, hanem az fedezheti fel, akin már – legjobb belátása szerint – az utolsó szalmaszál sem segített.

Hallottál róla?

Jálics Ferenc jezsuita szerzetes szerint hitünk folyamatosan változik, s ennek főbb állomásai a gyermeki hit, az éretlen hit, a lázadó hit, a felnőtt hit és az érett hit. Ezek az állomások nem jelentenek semmilyen „kötelező” utat, de hierarchikus rangsort sem, hiszen egy kisgyermek életében ugyanúgy idegen lenne a lázadó hit, mint a felnőtt esetében a gyermeki hit. Személyiségünk fejlődése miatt fontos hagynunk, hogy hitünk is velünk együtt fejlődjön: „A kisgyerek saját mesevilágában él, és a hit is sokszor csak meséken és csodás történeteken keresztül juthat el hozzá. Amikor serdülőkorban ezt a mesevilágot leveti, a hitet is sokkal realitásabb módon érti meg, ha van valaki, aki ebben az elmélyülésben segít. Aki egyetemista korában még mindig a naiv mesevilágból meríti hitét, jogosan tartja irreálisnak, és érthető, ha elveti. De ez nem a hitnek a baja, hanem annak, akinek a hite nem tartott lépést szellemi és lelki fejlődésével.” A hit fejlődésében elfogadhatóak a válságok, krízisek, sőt szükségünk is van rájuk, hiszen amikor egyik életkori állomást „kinövi” az ember, akkor addigi istenképe is megváltozik. Ez azonban nem kell, hogy a hit elvesztését is magával vonja.

16. Teodicea – Isten velünk az úton

„Ha keresni fogod ott az Urat, a te Istenedet, megtalálod, ha teljes szívvel, lélekkel keresed.” (5Móz 4,29)

„Az Isten itt állt a hátam mögött / s én megkerültem érte a világot.
Négykézláb másztam. Álló Istenem / lenézett rám és nem emelt föl engem.
Ez a szabadság adta értémem, / hogy lesz még erő, lábraállni, bennem.” (József Attila)

Szerinted?

Ha egyetlen rossz dolgot kivehetnél a világból, mi lenne az?

Mozdulj!

1

Próbáljátok megcáfolni az alábbi gondolat-sort! Téves valahol a következtetés? Hol?
„Isten jó és mindenható. A világban rengeteg rosszal és szenvedéssel találkozunk. Isten tehát vagy nem jó, mert nem akar tenni a világban található rossz ellen, vagy nem mindenható, mert nem tud tenni a rossz ellen. Ha Isten vagy nem jó, vagy nem mindenható – vagy egyik sem –, akkor nem is létezik.”

Isten személyes voltát fejezi ki az egyházi tanítás már a 2. században azzal, hogy az Atyáról, Fiúról és Szentlélekről három személyként (*persona*) beszél. Istennel találkozhatunk lélekben – a személyes találkozásokhoz hasonlóan. Az isteni személyek számos olyan vonással rendelkeznek, amellyel az emberek nem. A végtelenség, határtalanság, az előre tudás vagy az abszolút szuverén hatalom a személyes Szentháromságra jellemző vonások, de nem férnek el a teremtettség keretei között. Isten emberekhez való közelsége, egyben különbözősége ezért nagy hatással volt olyan kérdések megfogalmazására, amelyek Isten megismerhető és megismerhetetlen oldalát állítják szembe egymással. Az ebből fakadó kérdéseket nevezzük **teodiceának**, azaz az **istenigazolás problémájának**.

Mit jelent?

Teodicea = 'istenigazolás', a görög *theosz* (isten) és *dikaiószisz* (igazolás) szavak összetételéből. Törekvése, hogy Isten létét és teológiai tulajdonságait igazolja, megvédje azokkal a tapasztalatokkal szemben, amelyek ellentmondani látszanak e tulajdonságainak. Ezek közt is legnagyobb jelentősége annak a kérdésnek van, hogy hogyan egyeztethető össze Isten jósága és a szenvedés léte a világban.

A teodiceának nagy hagyománya van az európai **filozófia** racionalista irányzataiban, ahol több megoldási javaslat született már az ellentétek kibékítésére. A 17–18. században élt G. W. Leibniz munkássága és a 18. század közepi liszaboni földrengés feldolgozása máig érezteti hatását az európai kultúrában. A teodicea problémájának egyik legfontosabb filozófiai kérdése arra irányul, hogy **hogyan férhet össze Isten szeretete és hatalma. Korlátozhatja-e egyik a másikat, ha Isten mindkettővel korlátlanul rendelkezik?**

Még egyértelműbben mutat rá a teodicea filozófiai feldolgozásának határait az a kérdés, hogy tud-e Isten akkora követ teremteni, amekkorát nem tud felemelni. Jól látható, hogy ebben a kérdésben már semmi szükség nincs Istenre. A kérdésben egymással szemben álló két elem: a végtelen lehetőség és a végtelen képesség.

A **személyes, egzisztenciálisan feltett teodicea-kérdés** azonban az emberi élet egyik maradandó kérdése amiatt, hogy az ember az őt érintő végső és kínzó kérdéseire nem találhat jó választ saját határain belül. A filozófiai teodicea az értelem ellentmondásait igyekszik elkerülni, a személyes kérdésként feltett istenigazolás akár hittel, akár hitetlenül **Isten jelenlétét keresi az élet történéseiben**.

Az alábbiakban felsorolunk néhány választ a teodiceaproblémára, s ezek tipikusnak tekinthető kritikáját is megfogalmazzuk. Az egyes álláspontokat s a velük szemben támasztott érveket minden esetben továbbbi pro és kontra állítások követhetik, viták hosszú sorát hozva így létre.

Válasszatok ki egy-egy érv–ellenérv párt, és pár perc készülés után érveljete a választott álláspont mellett vagy ellen!

	Álláspontok	Ellenérvek
1.	Ahogy a fényhez hozzátartozik az árnyék, úgy a jóhoz a rossz. Ahhoz, hogy értékeljük a jót (s egyáltalán létezessen a jó), szükség van a rossz megtapasztalására (és létezésére) is (dualizmus).	Gyakran aránytalanul sok rossz található a világban, de legalábbis egyenlőtlen a rossz eloszlása: úgy érezzük, hogy van, akinek csak a rossz jut, míg másoknak csak a jó. Nem igazán van „párban” a fény és az árnyék.
2.	A rossz nem más, mint Isten büntetése (bölcsségigergő, például Jób három barátja: Elifáz, Bildád, Cófár).	Tapasztalataink szerint a szenvedés mértéke nem arányos a vétkek mértékével. Illetve bibliai ellenvetés erre például a vakon született ember meggyógyítása (Jn 9,1–3).
3.	Isten más értelemben jó, mint ahogy mi ezt a fogalmat használjuk. Ráadásul a jó és a rossz relatív fogalmak.	Egy ismeretlen tulajdonságokkal rendelkező Istennek hogyan tarthatunk engedelmisséggel? Ha nem tudjuk, mi (és milyen) a jó, miért törekedjünk rá?
4.	A rossz nem más, mint a teremtés és a teremtettség korlátozottságának következménye (Aquinói Szent Tamás).	A rossz nem úgy van jelen az életünkben, mint egy minőség hiánya, hanem mint aktív tényező.
5.	A rossz az emberek szabad akaratából, szabad döntési helyzetéből következik. Így még mindig kisebb rossz ér minket, mintha „bábuemberek” lennénk (Augustinus).	Egyrészt a szabad akarat fogalmáról sok teológiai vita folyik. Másrészt nem ad választ arra a kérdésre, amelyre a problémát visszavezetik, hogy miért választotta az ember a bűnbeesés történetében a rosszat.
6.	A heroikus emberi erények nem bontakozhatnak ki akkor, ha nem lenne például természeti rossz. Isten a rossz segítségével nevel minket jobb emberré (John Hick).	Ezt megcáfolja a szülők gondoskodása vagy például a sportolók teljesítménye, amely anélkül is „hősies” teljesítmény, hogy bármilyen rossz motiválná őket.
7.	A világban található rossz nem mond ellent Isten mindenhatóságának és jóságának, hiszen ezek épp abban mutatkoznak meg, hogy Isten a bűnöst pusztán kegyelemből megigazítja (reformátorok).	Ez nem válasz például a természeti rossz (katasztrófák, betegségek) kérdésre.
8.	Isten önként korlátozta magát a teremtéskor, így most velünk együtt küzd a gonosszal szemben (folyamat-teológia).	Az önkorlátozása által előfordulhat, hogy Isten gyengébb lett, mint a rossz, s végül a rossz győz majd?

Szerinted?

2

Volt már, hogy valami újat ismertél fel a szenvedésben önmagadról vagy a világról? Vajon minden tapasztalat, így a szenvedés is gazdagít minket? Volt, hogy értelmet tudtál találni a saját szenvedésedben vagy másokéban?

Vincent van Gogh:
Az örökkévalóság kapujában

17. Innen és túl – a határ két oldalán

„Magasztallak, Atyám, menny és föld Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és értelmesek elől, és felfedted az egyszerű embereknek.” (Mt 11,25)

„És mi lenne, ha / Álmodban a / Mennysországba eljutnál,
/ S ott tépnél egy szál virágot, / Különös, csodás virágot, / És mi lenne, ha /
Felébredve, / Ott lenne épp a kezvedbe?” (S. T. Coleridge)

Mozdulj!

1

Az alábbi igehelyek alapján hogyan jellemeznéd a sátánt/ördögöt? Soroljátok fel, milyen cselekedeteket vagy jelzőt kapcsolnak hozzá ezek a szakaszok!

1Krón 21,1	
Jób 1,7	
Zak 3,1	
Mt 13,39	
Mk 1,13	
Mk 4,15	
Lk 13,16	
Jn 8,44	
ApCsel 5,3	
2Kor 11,14	
2Kor 12,7	
1Thessz 2,18	
1Tim 3,7	

Miben különbözik az így kialakult kép a népmesék ördöggképétől?
Számodra melyik jellemzi legjobban a sátánt?

E világ és túlvilág, föld és menny, a világ és Isten országa – jól ismert ellentétpárok, amelyek kialakításában a kereszténység is közreműködött. A kettős felosztásokat legtöbbször a háromosztatú világmindenségről alkotott felfogások előzték meg az egyes kultúrákban. A magyar néphagyományból is ismert életfa három nagy „világot” köt össze ennek megfelelően: gyökerével a pokol, törzsével e világ, koronájával a mennyország területét érinti, és bizonyos esetekben biztosítja az átjárást. Bár a néphagyományunkból ismert vallásosság telve van istenszimbólumokkal, még sincs meg benne az az Istennek megfelelő személyes hatalom, aki mindenütt jelenvalóan uralkodna és őrizné a „birodalmak” rendjét. A Biblia arról szól, hogy a mindenható Isten az egyetlen Úr mindenütt és mindenek felett, akinek legfontosabb vonására, szeretetére Jézus Krisztus saját élete árán irányította rá a figyelmet.

Emellett mindenütt másodrendű kérdés, hogy a világ hogy néz ki: három- vagy kétemeletes, esetleg csak „földszintes”, mert a pokol, a menny és e világ éppen a földi Jézus szavai által nyernek bármiféle értelmet. **A Bibliában a pokolra, illetve mennyre való utalás tehát nem fizikai helymeghatározás, hanem az Istentől való eltávolodásra, illetve az Istenhez való közelségre utal.**

A sátán héberül ’vádoló’ jelent. A Héber Biblia görög fordításai is átveszik ezt a szót, de a ’szétdobáló’ jelentésű görög *diabolos* kifejezést is sokszor használják. A Bibliában számos más kifejezést is találunk arra a szellemi lényre, aki **akadályozza Isten akaratának érvényre jutását**. A magyar bibliafordítások a feltehetően ’úr, üresség’ jelentésű, török eredetű **ördög** szavunkat is átveszik a régi magyar mitológiából. A sátán, a gonosz lelkek, démonok és más szellemi hatalmak mindenestre nem a sötétség teljhatalmú uraként jelennek meg a Bibliában, hanem Isten eszközei abban, hogy Isten hatalma előbb-utóbb megmutatkozzék.

Az **angyalok** nem különleges képességű, félelmetes és autonóm szellemi lények a Biblia leírásai szerint, hanem Isten küldöttei (*angelosz* – 'küldött'), akik lehetnek akár emberek is, megjelenhetnek szimbolikus jelentésű álmokban, szavakat, mondatokat adhatnak át korlátlanul változatos körülmények között, de **mindig Isten céljait szolgálják**. A Bibliában nem találunk kidolgozott „angyaltant”, hanem több korabeli felfogás szabad felhasználásával találkozunk. Az itt megjelenő angyalok három nagy feladatcsoportot teljesítenek: **Isten üzenetét adják át, Isten megbízásából segítik az embereket, Istent szolgálják akaratának érvényre juttatásában.**

Szó esik például a sátán angyalairól (Mt 25,41), a végítéletet végrehajtó pusztító angyalokról (Mt 13,49), figyelmeztető üzenetet közvetítőkről (Mt 2,13), útmutatást adókról (Mt 1,20), Isten tervének segítőiről (1Móz 16,7), őrző (Zsolt 34,8) és szabadító angyalokról (Dán 3,28), az emberek mennyei képviselőiről (Mt 18,10), a mennyei hatalom képviselőiről (Zsolt 103,20) és az apokaliptikus képek szereplőiről (Zak 1,9; Jel 5,11), sőt a „főangyalokról” (1Thessz 4,16), közülük Gábrriel (Lk 1,19) és Mihály (Júd 1,9) arkangyalokról név szerint is.

Mozdul

2

Az angyalok alakjai általában lényegtelenek, de az angyalok két csoportja, a kerúbok és szeráfok (Ézs 6,2) esetében részletes leírást kapunk formájukról, Ezékiel könyvében pedig egészen különleges angyszerű lényekről olvashatunk (Ez 1,5–28).

Próbáljátok meg lerajzolni ezeket az angyalokat!

Hallottál róla?

Luther több imádságában szerepelnek angyalok, így az esti imádságában is:

„Hálát adok neked, mennyei Atyám, szeretett Fiad, a Jézus Krisztus által, hogy a mai napon kegyelmesen megőriztél. Kérlek, bocsásd meg minden bűnömet, mert vétkeztem azokkal, és őrizd meg ma éjjel kegyelmesen. Mert én magamat, testemet, lelkemet és mindenemet a te kezébe ajánlom. Szent angyalod legyen velem, hogy a gonosz ellenség erőt ne vehessen rajtam. Ámen.”

Míg a gonoszság erejét minden történelmi korszakban realitásként kell kezelnünk az emberek életében, a gonoszság erejének megtestesítőiről koronként, helyenként és felekezetekként megoszlanak a vélemények. Jézus idejében a legtöbb betegséget ártó lelkeknek, démonoknak tulajdonították. Az ehhez kapcsolódó gyógyítások mindenütt Jézus hatalmának jelei is. Nehéz lenne erről szebben beszélni, mint ahogy a Kolossé-levél első fejezetében olvasható: „Mert tetszett az egész Teljességnek, hogy benne lakjék, és hogy általa békéltessen meg önmagával mindent a földön és a mennyben úgy, hogy békességet szerzett a keresztfán kiontott vére által.” (1,19–20) E szavak szerint Jézus kereszthalála az oka annak is, hogy az emberek békességben élhessenek Istennel anélkül, hogy rettegniük kellene a láthatatlan szellemi hatalmak befolyásától. A Bibliában felsorolt jó és rossz szellemi hatalmakról ettől függetlenül készíthető leltár, amely az istenfiaktól a démonokon és boszorkányokon át a név szerint is említett szellemekig terjed (pl. Azázél, 3Móz 16). Az evangélikus dogmatikák azonban sem az angyaltanra (angelológia), sem a személyes gonoszra, a sátánra (satanológia) nem szoktak kitérni, és a katolikus egyház gyakorlatával szemben az egyház az ördögűzést (exorcizmus) sem gyakorolja. Ennél jóval fontosabb a bűnről (hamartológia) és a megváltásról (szotériológia) szóló tanítás, amely világossá teszi a bűn jelenlétét az ember életében, és a leküzdésére irányuló hatékony segítséget Jézus halálának üdvözítő erejében látja, ahogy a Filippi levélben olvashatjuk: „Ezért fel is magasztalta őt Isten mindenek fölé, és azt a nevet adományozta neki, amely minden névnél nagyobb, hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyieiké, földieké és földalattiaké.” (Fil 2,9–10)

Az, hogy az ördög az emberen kívül vagy belül van, nehéz eldönteni. De a következményei mindenképp rám vonatkoznak: ha kívül képelem el az ördögöt, akkor könnyebben felveszem vele a harcot, ha belül képelem el, akkor nehezebben oldom fel magamat a saját felelősségem alól, s nehezebb megküzdenem vele.

18. A Lélek a lélek forrása

„Az Isten Lélek, és akik imádják őt, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk.” (Jn 4,24)

„Képességeid a paripák, melyek a végső házig visznek; de a házba csak úgy tudsz belépni, ha fogatod kívül marad. Minden képességnek mérete van; s a végső kapun csak az fér be, ami mérhetetlen: a lélek maga.” (Weöres Sándor)

Lance Brown: A Szentlélek imádása

Mozdulj!

1

Próbáljátok megfogalmazni a „lélek” és a „Lélek” kifejezéseket! Figyeljétek meg, milyen szavakat használtok közben!

Mozdulj!

2

Keress a lélekkel összefüggő kifejezéseket a magyar nyelvben, és próbáld megfejteni, hogy az élet vagy a szellemi világ mely rétegeire utalhatnak! Milyen kapcsolatot jelöl az a tény, hogy a lélegzet szavunkat régen „lélekzet” formában írtuk?

Egyes ókori görög gondolkodók szerint minden létezőnek lelke van; mások úgy vélték, az emberi lélek finom tűzatomokból áll. Az újkori tudományok hajnalán elterjedt vélemény, hogy a külvilágból érkező benyomásokat mechanikusan továbbítja és dolgozza fel a lélek. A reformáció történetében jelentős szerepet játszó orvos és antitrinitárius teológus, Szervét Mihály (†1553) titokban boncolásokat végzett abban a reményben, hogy a lélek jeleire bukkan az emberi szervezetben. Napjaink ebben érintett tudományágai nem egységesek abban, hogy mit értsünk emberi lélek alatt. **Isten Lelkét – és az emberi lelket – senki sem látta, de szabad („ott fúj, ahol akar”; Jn 3,8), és hatásaiból felismerhető.**

A Héber Biblia által megőrzött emberképben **az élőlények lelke és a test között elszakíthatatlan kapcsolat van**: a lélek (*nefes*) a testben fejeződik ki, és a test létszerűségét a lélek adja. Ez a felfogás az élőlények élő és élettelen állapota közötti jól érzékelhető különbségre mutat rá. **Az ember azonban Isten Lelkével (*rúah*) különös kapcsolatba kerül.** Egyrészt Isten maga adja az életet az élettelséget, mozgalmasságot teremtő és újjáteremtő, életerőt jelentő Lelke által. Másrészt ugyancsak Isten Lelke igazítja útba az embereket, különösen a fontos döntési helyzetekben akár közvetlenül, akár prófétákon keresztül.

Az Újszövetség szóhasználata is megfelel ennek a kettősségnek. **Az emberi lélek** szavát (*pszükhé*) általában úgy használja, mint valakinek az élete vagy egyéni identitása. **Az emberen felül álló lélek (*pneüma*)** legtöbbször a **Szentlélek** megjelölésére szerepel. Az Újszövetség szavai alapján egyesek szerint nincs okunk feltételezni, hogy a halál után a lélek a testtől különválva üdvözülhetne. Más nézetek szerint a fizikai test nem részesül a feltámadásban. A *Tanak* néhol említést tesz arról, hogy az elhunytak lelke egyfajta köztes létezésbe, a *seol*-ba merül alá, ahol megszabadításukat várják vagy egyszerűen csak léteznek. Az Újszövetség nem pontosítja ezt a lehetőséget. A lélek továbbélése helyett egyrészt a feltámadás valóságáról van szó, amely azzal a radikális igénnyel lép fel, hogy Isten fel fogja támasztani az embert halálából. Másrészt az örök élet vár azokra, akik hisznek Jézus Krisztusban: keresik és elfogadják szavainak igazságát és cselekszik akaratát.

Az alábbi bibliai szakaszok mit tanítanak a Lélekről és a lélekről?

1Móz 1,2	
Ezsd 1,5	
Jób 33,4	
Ézs 32,15	
Lk 3,22	
Jn 14,26	
ApCsel 2,4	
ApCsel 9,31	
1Kor 12,3	
Tit 3,5	

Szerinted?

1Sám 16,14–23 úgy mutatja be Dávidot, mint aki lantjátékával el tudja űzni Saultól a rossz szellemet.

Hogy fejeznéd ki más szavakkal a Sault megszálló rossz szellemet? Milyen kapcsolat van ebben a történetben az Úr lelke és a rossz szellem között, és mit fejez ki a leírt kapcsolat? Hogy függhet össze a lantjáték a Sault megszálló rossz szellem eltávozásával?

Hallottál róla?

Több pünkösdi lelkületű egyház gondosan ügyel a lélek és szellem szavak fordításának megkülönböztetésére. Törekvésük alapja a görög *pszükhé* és *pneüma* szavak következetes fordítása. A *pszükhé* ugyanis az emberi lelket, illetve sokszor az embert magát jelöli a bibliai szövegekben, míg a *pneüma* a szellemi világ erőit. A Szentlélek így ezekben a fordításokban Szent Szellem formában szerepel.

19. Feltámadás

„Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz én bennem, ha meghal is, él.” (Jn 11,25)

„A feltámadás öröme valami olyasmi, aminek megtapasztalását nekünk is meg kell tanulnunk, de amit csak akkor tapasztalhatunk meg, ha először kitanuljuk a kereszt tragédiáját.” (Anthony Bloom)

Szerinted?

1

Miért a húsvét a keresztények legfontosabb ünnepe?

A feltámadásra a legtöbben úgy gondolnak, mint egy végső nagy eseményre, amely nemcsak időben, hanem minőségileg is nagyon távol van a hétköznaptól. A jelen és a feltámadás közti kapcsolatot sokszor az erkölcsös életnek tulajdonítják. Túlságosan könnyen megszülethet így az evangélium moralizáló értelmezése, amely remek eszköz azok kezében, akik elrettentő prédikációkkal akarják uralni mások gondolatait Jézus nevében.

Az evangéliumok Jézus életének beszámolóit. Természetes, hogy a feltámadás ezek végén szerepel, azt kifejezve, hogy bár a legtöbben nem ismerték fel és nem fogadták el őt az Atya fiaként, az Atya mégis igazolta őt és a saját tervét azzal, hogy kiszabadította a halálból. Bár Jézus testi feltámadása roppant hihetetlenül hangzik legalább a felvilágosodás kori tapasztalati racionalizmus óta, de ha a Héber Biblia szövegeiből, világából és várakozásaiból indulunk ki, nem is történhetett volna másképp.

Szerinted?

2

Hogyan változtatná meg a hitünket, ha a feltámadásnak lenne tárgyi bizonyítéka (például egy titkos videófelvétel)? Miért jó, hogy az üres sírnak és az elhengerített kőnek, illetve a feltámadott Jézussal való találkozásnak csak személyes tanúi vannak?

Ha Jézus feltámadásának egyik tanújával beszélgethetnél, mi lenne az a három kérdés, amit feltennél neki?

Jézus fizikai-biológiai halála után sem térhetett vissza másképp, csak önmagával azonosan, önmaga elszakíthatatlan lélek–test kapcsolatában. Péter első levelének szerzője megemlíti, hogy halála után Jézus elment a „börtönben levő lelkekhez”, vagyis a seol lakóihoz, és „prédikált nekik” (3,16). Ezzel a szerző kifejezi, hogy Jézus üdvössége az előtte élt és meghalt emberek számára is érvényes.

Hallottál róla?

A börtön képe itt nem a tisztítótűzet jelenti, amely a katolikus tanításban az a hely, ahol a halottak visszamenőlegesen letölthetik bűneik megérdemelt büntetését. Az evangélikus dogmatika ilyen értelemben nem ismeri a purgatóriumot (tisztítótűzet).

Feltámadás. Ortodox ikon

Jézus feltámadásával semmi más nem történik meg a zsidó vallási hagyomány felől nézve, mint hogy valóra válik minden kegyes ember reménysége, amelyért számtalan zsolnárszakaszban imádkoztak már. Az Atya megszabadította Fiát a halál kötelékeitől, visszahozta őt a holtak házából az élők birodalmába, vagyis valóra váltak a végső időkhöz kapcsolódó messiási várakozások. Ennek ismeretében olvasva az evangéliumokat alig található olyan részlet, amelyre ne vetülne rá valamiképpen a feltámadás fénye. Az evangélisták azért fogtak bele beszámolóik megírásába, mert ismerték és jelentősnek tartották Jézus feltámadását. Ezért **az Újszövetség sorai és betűi mögött mindenütt a feltámadás ereje húzódik meg.** Ez a szerkesztési elv az olvasás folyamatára is érvényes. A Jézus Krisztus története iránti érdeklődésünket már mindenképpen megelőzi a feltámadás eseménye. Ennek tudatában nemcsak a Biblia olvasását, hanem gondolatainkat és tetteinket is Jézus feltámadásának öröme járhatja át, és ez olyan hatással lehet mindennapjainkra, hogy előbb-utóbb saját feltámadásunk felől is közvetlen reménység ébredhet szívünkben. A feltámadás elfogadásának egyetlen módja van, ami semmit sem ad hozzá és el sem vesz belőle: a hit. Ezért *élhet az igaz ember hitből* (Róm 1,17).

Szerinted?

3

Melyik állítás a legfontosabb számodra? Választásodat indokold!

- A feltámadás bebizonyította, hogy Jézus valóban Isten Fia volt.
- A feltámadás megmutatta, hogy van élet a halál után.
- A feltámadás igazolta Jézus munkáját és tanítását.
- A feltámadás miatt hihetünk abban, hogy Jézus él, és mindennap velünk van.
- A feltámadás győzelmet hozott a halál felett, így örök életet jelent.

A tényt, hogy Jézust az 1. század harmincas-negyvenes éveiben keresztre feszítették, mint minden történelmi adatot, sokféleképpen lehet érteni. A zelóták politikai reménységüket gyászolhatták, a farizeusok törvényértelmezését immár nem zavarta tovább jelentős belső ellenállás, a rómaiak számára pedig megoldódni látszott egy egyre nehezebben kezelhető hatalmi kérdés. Jézus barátai és értő követői a legnagyobb csalódottságot élhették át azzal, hogy látták az Élet sírba szállását. Ezzel szemben Jézus feltámadása olyan esemény, amelynek nem voltak közvetlen tanúi. A feltámadás túlér a belátható emberi perspektívákon, meghaladja az érzékelés, a történelmi adatok és az emberi tapasztalat határait. **A Jézus feltámadásába vetett hit minden történelmi korban életforma, amely az élet minden területére kihat.**

Mozdulj!

1

Hogyan hat életetekre a Jézus feltámadásába vetett hit? Mit jelent az, hogy ez a hit életforma?

Mozdulj!

2

Mit tudunk meg a feltámadásról az alábbi beszámolók alapján?

Mk 12,18–27	
Lk 16,19–31	
Lk 24,36–49	
Jn 11,1–44	

Összefoglalás

1. Párosítsd össze az alábbi kifejezéseket a rájuk jellemző kifejezésekkel vagy magyarázatokkal a lelkében tanultak alapján!

Kegyelem

Ingyen kapjuk.

Örök élet

Minőségileg más, mint a „biosz”.

Megtérés

Amikor az élet a „helyére kerül”.

Megigazulás

Jézus elfogadásától, szavainak hívő hallgatásától, a Jézusban való élettől függ ennek megvalósulása.

Üdvösség

A Jézus Krisztussal találkozó ember gondolkodásának megváltozását fejezi ki, tehát nem pont a kezdete, hanem egyik állomása a keresztény életnek.

Hit

Életünknek az a jelensége, amely „irányban tart”, emlékeztet az élet középpontjára. Ha megjelenik az ember életében, az mindenképpen döntő változást jelent, mert a legkisebb mértékben („mustármagnyi”) is új minőséget hoz.

2. Vitassátok meg Rudolf Bultmann felfogását!

Rudolf Bultmann (†1976) egyik jelentős teológiai programja az Újszövetség nyelvezetének „mitológiátlanítása” volt a bibliai „üzenet” megtalálása érdekében. Ez a teológiai erőfeszítés Jézus üzenetének helyes megértése érdekében történt. Bultmann szerint nem hihet az ember egyszerre angyalokban, és hallgathat rádiót vagy vehet igénybe fejlett orvosi ellátást.

3. Játsszatok Activityt a fejezetben tanult kifejezésekkel! Ti határozzátok meg, hogy melyik fogalmat kelljen lerajzolni, s melyiket elmutogatni!

eszkatológia, apokaliptika, üdvösség, megigazulás, örök élet, kegyelem, teodicea, sátán, angyal, ördög, menny, pokol, démon, lélek, feltámadás.

ÉN – Emberek János evangéliumából

John Everett Millais prerafaelita angol festő 1850-ben készítette ezt a képet, amely a gyermek Jézust ábrázolja apjának, Józsefnek az ácsműhelyében. József a képen éppen egy ajtót készít. A tízéves körüli gyermek Jézus a segédkezés közben épp megsértette a kezét egy kiálló szöggel. A háttérben álló Anna, Mária anyja egy harapófogóval eltávolítja a sebet okozó szöveget, míg Jézus mellett térdepelő anyja egy csókkal vigasztalja a gyermeket. József a sebet vizsgálja, a kép jobb oldalán pedig Jézus rokona, a még szintén gyerek Keresztelő János egy tálban vizet hoz, hogy kimossák a sebet. Az egész jelenet jelzi Jézus későbbi sorsát, amint Keresztelő János mozgalmát is jelképesen előrevetíti. Az eseményeket a kép bal oldalán álló segéd figyeli, egyedül ő nem tagja a családnak.

A maga korában a nagyközönség felháborodva fogadta a képet. Charles Dickens, az akkor már népszerű író is kifakadt a szereplők

méltatlanul közönséges ábrázolásmódján. Régebbi korokban a Szentírás alakjaihoz hozzátartozott a dicsfény, a nimbusz, enélkül túl profánnak érezték volna az ábrázolásokat. A leírt szövegekben megrajzolt portrékra is ez volt érvényes.

Vajon mitől jó egy bibliai alakról készült portré? Szükséges-e, lehetséges-e, hogy idealizált legyen? Ha igen, mennyire? Ha pedig reális képet akarunk, akkor hol van annak a határa, ami még a közönségestől elválasztja?

Ebben a fejezetben János evangéliumából hét ismert ember portréjának megrajzolására törekedtünk. Arra támaszkodtunk, amit az evangélium (néha a szinoptikusok kiegészítésével) róluk a maga szűkszavú, lényegretörő módján elmond. Ahol a későbbi hagyomány torzít, ott igyekeztünk kiigazítani a képet. A portrék megírása során meglepődve lehetett tapasztalni, hogy az evangélium szövegszerű leírásai mennyire dicsfény és idealizálás nélkül, mondhatni realista módon mutatják be a szereplőket.

Ennek tükrében portréink is inkább realisták, mint idealizáltak. Abban a reményben adjuk közre őket, hogy sokat meríthetünk a konkrét emberi sorsokból s azok Jézussal való kapcsolatából.

John Everett Millais: Krisztus szülei házában

20. Keresztelő János – a változtatás mártírja

Keresztelő János (Jn 1,19–34; Mt 3)

„A nagy változások kezdetben lehetetlennek, utólag elkerülhetetlennek látszanak.”
(Robert Hunter költő-dalszövegíró)

Ha Keresztelő János ma élne, jó esélyei lennének a Nobel-békedíjra. Tevékenysége ugyanis olyan, mint azoké, akiket ma Nobel-békedíjra szoktak jelölni: ellenállás fegyver nélkül, küzdelem és erőfeszítések sora pusztán a szavak erejével a változásért, bátorság ahhoz, hogy a nyilvánosság elé lépjen valaki, és új utakra hívja az embereket, bátorság arra, hogy kritizálni merje az ország politikusait és vezetőit. Hazájának vezetője, Galilea fejedelme, Heródes Antipász is változást akart, de nem úgy, ahogy a helyi lakosság vagy Keresztelő János képzelte, aki elsősorban belső, lelki változásokat akart elérni az emberek életében.

Az **útkészítés szerepét magára vállaló Keresztelő János** külsőségeiben az ötszáz évvel korábban élt prófétákat akarta megidézni a maga teveszőr ruhájával és bőrvével.

Hallottál róla?

1

Heródes Antipász mindannak a megtestesítője volt, amit a rossz vezetőről el lehet mondani. Elkényeztetett, hatalomvágyó ifjúként Rómában nevelkedett, és aligha látogatta meg uralma kezdete előtt Galileát. Kiábrándította, hogy nem Júdeát kapta meg a fővárossal, Jeruzsálemmel, hanem csak Galileát, amelyet kisvárosok és hegyvidéki falvak lakosai népesítettek be.

Heródes Antipász intézkedései római intézményekkel rendelkező városok megépítésére irányultak. Királyságában két dolgra figyelt oda: a kereskedelemre és az adóügyekre. Heródes a történészek becslése szerint a terület össztermékének harmadát fölözte le, mindezt negyvenkét éves uralkodása alatt. Nem csoda, hogy az Újtestamentum oly sűrűn és oly negatívan szól az adóztatásról és az adószedőkről.

Amikor Kr. u. 14-ben Augustus császár helyét Tiberius foglalta el, Heródes Antipász elérkezettnek látta az időt uralma kiterjesztésére. Saját pénzt kezdett veretni, és a Genezáret-tó nyugati partjainál római stílusú fővárost építtetett, amelyet Tiberius előtt tisztelegve Tibériásnak nevezett el. A város annyira dominálta a környéket, hogy a tavat egyre sűrűbben nevezték Galileai-tenger helyett Tibériás-tengernek. A város azonban, mivel temetőre épült, a zsidóság számára tisztátalan hely volt.

Mozdulj!

Mit tudunk meg Keresztelő Jánosról az alábbi bibliai szakaszok alapján?

Lk 1,57–66	
Mt 3	
Jn 1,19–34	
Jn 3,22–29	
Mt 14,1–12	

Ignazio Blanco:
Jézus megkeresztelése

Keresztelő János olyan emberként állt ki a nyilvánosság elé, aki mögött nem álltak fegyveresek, nem volt pénztőkéje, és nem volt semmilyen intézményi felhatalmazása, ezt egyedül a prófétai hagyományra való hivatkozás adta meg neki. Nem volt semmije, csak a szavai s ezeknek a kétségbevonhatatlan hitelessége, mindemellett az, hogy prófétaként is komolyan vették, és messze földről is eljöttek, hogy tanácsát és keresztelését kérjék, és utána megváltozott életű emberként távozzanak.

Minden hozzá forduló embernek, amennyiben ígéretet tett arra, hogy megváltoztatja életét, egy rituálén kellett átesnie: a Jordán folyó vizében alámerülni, hogy ezzel jelképesen meghaljon korábbi élete számára, és újjászülessen az új élete számára.

János útkészítő volt abban az értelemben, hogy újfajta hívást hallottak tőle az emberek. Személyesen lettek megszólítva, hogy tegyék rendbe az életüket, és legyenek készek. Isten közeledik, új korszak jön, és ennek eljövételéhez mindenkinek személyesen kell hozzá tennie a saját részét. Keresztelő azt hirdette, hogy **nem máshol kell elkezdenie a változásnak, mint belső, személyes értékrendünk, döntéseink kívülről láthatatlan és ellenőrizhetetlen világában.**

Azzal, hogy Jézus maga is elment, és felvállalta a János által felkínált kereszttséget, szavak nélkül is elismerte a Keresztelő működésének jogosultságát és igazságát. Sőt ennek a megkezdett útkészítésnek a folytatását vállalta magára. János pedig örömmel szemlélte Jézus egyre növekvő népszerűségét és befolyását, amely idővel túlnőtt az övéen.

Szerinted?

Miért nem volt rivalizálás Jézus és Keresztelő János között? Vajon miért nem követte Jézust tanítványaként Keresztelő János?

Az események váratlan fordulatot vettek, amikor Heródes Antipász és Keresztelő János összeütközésbe kerültek. Heródes Antipász ugyanis legitimitását a zsidóság felé azzal akarta biztosítani, hogy apjához, nagy Heródeshez hasonlóan Hasmóneus-leszármazott nőt akart feleségül venni. Féltestvérének, Fülöpnek – aki a valóságban szintén a Heródes nevet viselte – a feleségét, Heródiást szemelte ki erre, aki hajlandó volt elválni Fülöptől, és hozzámenni Heródes Antipászhoz. Már-már népmesei elem, hogy Heródes Antipász egész életében küzdött féltestvérevel tartományokért, nagyobb hatalomért, és ennek a versengésnek a tárgya volt Heródiás, a feleség is, akin ugyanúgy marakodtak, mint minden másón. Erről a kapcsolatról alighanem szélteben-hosszában beszéltek Galileában. Ez a házasság volt az, amelyről Keresztelő János elmarasztalóan nyilatkozott, és amelynek következtében Heródes Antipász börtönbe vetette őt.

Keresztelő János az egyik mártír azok közül, akiket a hatalom eltett az útból, akik börtönbe és később vesztőhelyre mentek vallási és erkölcsi meggyőződésük hangoztatásáért.

Hallottál róla?

2

Malala esete, avagy a szavak hatalma

2014-ben a pakisztáni Malala Júszafzai kapta a Nobel-békedíjat 17 éves korában. Története úgy kezdődött, hogy elkezdett írni egy személyes blogot, amelyben azért érvelt és fejtette ki gondolatait, tapasztalatait, hogy a lányok is részesülhessenek ugyanabban az oktatásban, mint a fiúk. Az éveken át írt naplójával, majd később nyilvános szerepléseivel ez a lány magára haragította az afganisztáni radikális muszlim tálibokat, akik fegyvereseket küldtek, hogy végezzenek vele: megállították az iskolabuszt, amelyen Malala utazott, felszálltak, majd két fejre leadott lövéssel életveszélyesen megsebesítették a lányt. Malala két hétig feküdt kómában, majd ezt követően lassan felépült. Csodával határos módon túlélte a fegyveres támadást. A merénylet után Angliába került, és megalapított egy szervezetet, amelynek az a célja, hogy minden lány és gyermek tanulását támogassa. A tálibok továbbra is célpontnak tekintik, és szerintük csak azért kapott elismeréseket, mert iszlámmellenes a tevékenysége.

21. A vakon született ember – az első látó

A vakon született ember meggyógyítása szombaton (Jn 9)

„Néha egy vak is láthat jobban, mint az egészséges szeműek. Hiszen a lényeges dolgokat szemmel nem láthatjuk.” (Peter Freund)

Mozdulj!

Beszélgetsetek az alábbi állításokról, és alakítsátok úgy a mondatokat, hogy elfogadhatók legyenek számotokra!

- Egy testi hátránnyal élő ember könnyebben fogadja el az élet kudarcait.
- Egy testi hiányosságokkal élő ember könnyebben talál igazi barátokra.
- Egy testi korlátozottsággal élő ember könnyebben kér segítséget másoktól.
- Egy mozgáskorlátozott ember nem tud teljes életet élni.

Nem azonos lehetőségekkel és esélyekkel indulunk az életben. A kis különbségek sokkal inkább sarkallnak arra, hogy leküzdjük a hátrányt, de a nagy különbség, a nyilvánvaló és leküzdhetetlen távolság mást hoz ki az érintettből, nem a felzárkózásra vagy a versenyre való készséget. Ilyen esetben az ember kívülállóvá válik, hiszen határai és lehetőségei érthetetlenek a többség tapasztalatai felől nézve. **Egy születésétől vak ember** számára a világ jelentősen különbözik egy látó ember világától. **Távolmaradása az élet normálisnak mondott fő áramától** azonban segít neki abban, hogy a kívülállók tisztánlátását ajándékozza neki.

Szerinted?

1

Ti milyen magyarázatot tudtok adni arra, hogy az egyik ember születésétől fogva beteg, a másik pedig teljesen egészséges? Hogyan élnek meg ezek az emberek a betegségüket?

Hallottál róla?

Helen Keller 1880-ban született Alabamában, egy német gyökerekkel bíró jómódú családban. Születésekor Helen teljesen egészséges volt, másfél éves korában viszont súlyosan megbetegedett, amelynek szövődményei kegyetlenek voltak: Helen megsüketült és megvakult. A család minden erejével azon volt, hogy megtegyék a lehető legbiztonságosabb és legboldogabb környezetet a kislány számára.

A bostoni Perkins Intézetben úgy döntöttek, hogy a legjobb az lesz Helen számára, ha magántanítót küldenek hozzá: Anne Sullivant. Anne örömmel elfogadta a lehetőséget anélkül, hogy tudta volna, mekkora fába vágja a fejszéjét. Megtanultak úgy kommunikálni, hogy egymás tenyerébe írtak vagy rajzoltak, később pedig Anne a Braille-írásra is megtanította Helent, aki így végre kedvére olvashatott – először angolul, később franciául, görögül, németül és latinul is. Tízéves korára beszélni is megtanult. Tizennégy éves korában Annével New Yorkba költöztek, hogy iskolába járjanak. 1900-ban Helen felvételt nyert a Radcliffe Főiskolára, ahol 24 évesen magna cum laude minősítéssel diplomázott le. Ő lett az első siketvak a világon, aki bölcsészdiplomát szerzett. Hamarosan íróként és szónokként is felemelte hangját a fogyatékkal élők érdekében.

1915-ben megalapította a Helen Keller International nonprofit szervezetet, 39 országban járt és tartott beszédet Miss Sulivannal karöltve, személyesen ismert minden amerikai elnököt, és jó pár hírességgel ápolt baráti kapcsolatot. Mark Twain például azt mondta: „A 19. század két legérdekesebb egyénisége Napóleon és Helen Keller volt.” Helen állapotából fakadóan egészen másként értendők ezek az általa leírt mondatok: „Nem lehet sem látni, sem megérinteni a világ legszebb dolgait. Ezeket a szívnek kell éreznie.” „A Biblia olvasását jóval előbb kezdtem, mintsem meg tudtam volna érteni. Most furcsának találom, hogy lehetett még olyan idő is életemben, amikor lelkem nem fogta föl csodálatos összhangját.”

A vakon született ember története egy kívülálló tisztánlátásával mutatja be, hogy Jézus és ellenségei milyenek is valójában. Ha megpróbáljuk vele együtt figyelni az eseményeket, akkor mi is könnyebben fogalmazhatjuk meg a magunk teóriáját arról, hogy kinek adjunk igazat.

Az evangéliumok gyógyítási történetei ott szoktak többnyire befejeződni, ahol a vakon született meggyógyításának története elkezdődik. Az egész történetet végigkíséri, a legtöbb szereplő szájából elhangzik az a teológiai meggyőződés, hogy a bűnös embert Isten nem hallgatja meg. Azzal a felütéssel kezdődik, hogy a tanítványok a vakon születettet látva megkérdézik Jézust: „Ez az ember vétkezett-e, vagy a szülei?” **Jézus a történetben elutasítja a feltételezést, hogy a született vakság Isten büntetése lenne.** Jóllehet szombat van, és a mózesi törvények tiltják a keverve végzett tevékenységeket, Jézus magához veszi a föld porát, saját nyálával keveri el, és ezt keni a vak szemére, majd a Silóám tavához küldi megmosakodni.

A vakon született látóvá válik. Visszamegy arra a helyre, ahol rendszeresen koldulni szokott, de a szomszédok összekülönböztek azon, hogy vajon őt látják-e vagy valaki mást. A meggyógyult vak felfedi kilétét, elmondja, mi történt vele. Szomszédai erre gyakorlatilag feljelentik, és ezután már a farizeusi testület előtt kell számot adnia arról, hogy mi történt vele. A testület nagy zavarában még a szülőket is beidézi, hogy a meggyógyított ember személyazonosságát igazolják. A farizeusi tanács most már a nyilvánvaló tény ellenére sem hajlandó Jézusban mást látni, mint bűnös embert, aki megtöri a szombat szentségét. A meggyógyított vak közben egészen látványos átalakuláson megy keresztül. A történet elején még jellegtelen szereplő, majd a farizeusi testület egyre idegesítőbb és ostobább reakcióját látva **egyre szilárdabb jellemmé válik, és egyre inkább megtalálja a saját hangját is.** Végül kiáll gyógyítója mellett, vállalva az ezért járó kiközösítést.

Michael Buesking: A vakon született meggyógyítása

Szerinted?

2

Figyeljétek meg a vak ember mondatait! Milyen embernek látjátok őt?

Milyenek a farizeusok? Vajon a farizeusok miért nem örülnek együtt a vakkal gyógyulása fölött? Mi az, amit a farizeusok nem látnak meg?

Milyenek a vak ember szülei?

A történet mely pontjain van szó a fizikai és a lelki vakságról?

Vajon a 27. versben a meggyógyított ember magát akarja védeni, vagy Jézust?

Mely mondatával tesz hitvallást a meggyógyított ember Jézusról?

Amikor Jézushoz eljutott a meggyógyított ember kiközösítésének híre, rögtön elindult, hogy megkeresse. Miután rátalált, egészen személyes helyzet alakul ki kettőjük között, amelynek a kívülállók számára is egyértelmű a végeredménye; **a meggyógyított ember azzal a gesztussal illeti Jézust, amely csak Istennek jár: térdre borulással.** Ilyen világos látásra Jézussal kapcsolatban János evangéliuma szerint csak Tamás jutott akkor, amikor külön neki megjelent a Feltámadott, hogy eloszlassa kételyeit. Ott szavakkal hangzik el a Jézus isteni természetével kapcsolatos hitvallás, a meggyógyított vak esetében pedig a térdre borulás által. A János evangéliumában bemutatott szereplők közül éppen **a vakon született az, aki elsőként, külső befolyástól függetlenül felismeri Jézus isteni természetét.**

Szerinted?

3

Vajon mennyit ér egy vak ember bizonyágtétele Jézus korában? Mit érhet ma?

22. A samáriai asszony – találkozás a kút és az élet peremén

Jézus és a samáriai asszony (Jn 4,1–42)

„Olyan ember társaságára vágyom, aki együtt tud érezni velem, akinek a szeme válaszolni tud a tekintetemre.” (Mary Shelley)

Mozdulj!

1

Idézzétek fel azt a történetet, amikor Ábrahám szolgája találkozik a kútnál Rebekával (1Móz 24,9–19). Mi történik itt? Hol játszódik a történet?

A samáriai asszony a társadalom peremére szorult személyként jelenik meg János evangéliumában. Anynyit tudunk meg róla, hogy egyedül jár délben a kúthoz, hogy ne találkozzon senkivel. Megvetett volt, nem volt tekintélye asszonytársai körében. Öt férje is volt, de egyikkel sem tartott hosszú ideig a házassága – nem tudjuk, miért. Akivel a történet idején együtt élt, szintén peremre szorult alak lehetett, aki már nem sokat törődhetett társadalmi normákkal.

Mit is jelentett abban a történelmi időben megszólítani egy samáriait? Rádásul egy nőt? A kezdeményezőnek nem biztos, hogy sikerült kilépnie a provokátor szerepéből: a megszólított végig csapdát szimatol. A félreértés és gyanakvás végigkíséri a beszélgetés első felét. **Jézus kezdeményez, megszólít, kilép**, sőt nemcsak egyszerűen megszólította, hanem egyenesen egy jelképes házassági ajánlatot tett a samáriai asszonynak. Ez egy felajánlott frigy, jóllehet nem a konkrét nőnek szól, hanem az általa képviselt samáriai népnek, ezt a későbbiek is alátámasztják. Tudniillik a leánykérés egyik legősibb módja az volt, hogy ahhoz a forráshoz, ahová a nők jártak vízért, kiment a kérő, és vizet kért attól a lánytól, akit nőül akart venni (lásd például Ábrahám szolgájának vagy Jákóbnak a leánykérését).

A jócskán zavarba hozott asszony arról faggatózik, hogy mi ennek a közeledésnek az alapja. Jézus talán nem ismeri a kölcsönös elzárkózás kötelező protokollját, nem látja a nyilvánvaló ellentmondásokat a két nép, két hagyomány, két vallás között?

Jacek Malczewski: *Krisztus és a samáriai asszony*

Mozdulj!

2

Idézzetek fel olyan helyzeteket, amikor átlép-tetek egy beszélgetés adta keretek határait! Mikor szükséges, hogy az ember átlépje a megszokott és bevett formákat? Vajon miért tette ezt meg Jézus?

Vannak kibékíthetetlen hitvallások – szól a samáriai nő keserű megállapítása. Legyen valaki samáriai vagy zsidó vagy valamilyen más vallású, nem fog alkudozni a szent helyről és annak birtoklásáról. Jézusnak azonban meghökkentő a válasza: **Isten Lélek, és akik őt imádják, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk**, hátat fordítva a Sionnak, Garizimnek és azoknak, akik azt állítják, hogy egy bizonyos helyen összegyűlve Istennek nagyobb tetszésére lehetnek.

A jézusi egyetemesség feltételez egyfajta nagyvonalúságot. Jézus még bizonyos – vére menő vitákat előidéző – teológiai fogalmakban is **inkább az összekötő kapcsot kereste**, és nem annyira a kizárólagosat.

A szent helyek jelentőségének végéről szóló jézusi prófécia után a samáriai asszony gondolatban továbblép, és a végső váradalmakra tereli a beszélgetést. Csak akkor értjük meg teljesen ennek az evangéliumi szakasznak az üzenetét, ha tudjuk azt, hogy a samáriaiak nem várták a Mesiást, és eljövételében sem hittek, hiszen a samáriaiak nem tartották szentnek a próféták könyveit, az ő kánonjukban nem is szerepeltek a prófétai iratok, amelyekben a messiásra vonatkozó próféciaák találhatók. A samáriaiak az Igazság Tanújának, vagy ahogy ők nevezték, a *taheb*nek az eljövételében hittek.

Jézus és a samáriai asszony között a kérdéses beszélgetés így hangozhatott el: Samáriai asszony: „Tudom, hogy eljön a Taheb, és amikor eljön, kijelent nekünk mindent.” Erre Jézus: „Én vagyok az, aki veled beszélek.” Jézus tehát azonosítja magát a samáriaiak *taheb*jével, talán korábban végiggondolva azt, hogy ez a szerepkör elvileg milyen feladatokat ró ki rá. A *taheb* azt jelenti, 'visszatérő'; prófétaként képzeltek el, aki József törzsből fog származni, és helyreállítja a Tórából, a mózesi törvényből azt, ami a sok év alatt elveszett, így többek között megtalálja az eredeti frigyládát, és a Garizim hegyén helyreállítja az eredeti mózesi vallásgyakorlatot.

Szerinted?

Volt már olyan helyzet az életedben, amikor valakinek köszönhetően a közösségben jobb pozícióba kerültél? Mit értél át akkor? Vajon mit élhetett át a samáriai asszony, amikor Jézus távozása után visszatért közösségébe? Vajon hogyan változott meg az önmagáról alkotott képe? Te hogyan folytatnád a samáriai asszony történetét?

Jézus azzal, hogy magát ez előtt az asszony előtt a *taheb*nek vallja, sokat elárul saját felfogásáról teológiai fogalmakat, eretnekiséget, tiszta tanítást és ezek kommunikációban való alkalmazását illetően. Sokak számára összeegyeztethetetlen figura a messiás és a *taheb*, de nem így Jézusnak és nem így a samáriai asszonynak. A különös vallástétellel Jézus mintha ezt mondta volna az asszonynak: **„Itt van életed nagy lehetősége, menj, és ragadd meg!”** Az asszony oly sietősen indult vissza a faluba, hogy még a korsóját is otthagytta. A település közössége számára az asszony közös reményeik kulcsfigurájává lesz egy perc alatt. És amikor találkozik a falu népe Jézussal, akkor igazolva látják az asszony szavát, és kérlelik Jézust, hogy hadd lássák vendégül.

Hallottál róla?

Wibrandis Rosenblatt (1504–1564) négy reformátor feleségeként írta be nevét a történelembe. Húszéves korában házasodott össze Ludwig Keller bázeli lelkésszel, akinek korai halála miatt mindössze két évet éltek együtt. Egyévi özvegység után Johannes Oecolampadius bázeli professzor és lelkész kérte meg a kezét, aki huszonkét évvel volt idősebb nála. Sokan gúnyolódtak a házasságukon, köztük Erasmus, a híres humanista is. Oecolampadius 1531-ben hunyt el vérmérgezésben, és Wibrandis fiatalon – 27 évesen – másodjára is megözvegyült.

Strassburgban közben az elhunyt férj jó barátja, a szintén reformátor Wolfgang Capito, az Ótestamentum professzora is megözvegyült. Capito ellátogatott volt barátja házába, s feleségül kérte Wibrandist. Így került Wibrandis Strassburgba, immár négy gyermekével együtt.

A gyakorlatiasan gondolkodó Wibrandisszal kilenc évig éltek együtt, és öt gyermekük született. Capito és Martin Bucer, a reformáció két nagy alakja – és családjuk – Strassburgban jó barátságban és nagy népszerűséget élvezve éltek. 1541-ben a várost elérte a pestis. Meghalt Capito és két gyermekük, valamint Wibrandis előző házasságából származó legidősebb fia is. A négy haláleset nagyon megviselte a gondoskodó édesanyát.

Bucerék családjában is sok embert vitt el a járvány, többek között Bucer feleségét is, akivel a reformátor 22 évig élt együtt. A haldokló feleségnek az volt a végakarata, hogy Bucer az ő legjobb barátnőjét, Wibrandist vegye feleségül. Így Bucer 1542-ben elvette Wibrandist, aki harmincnégy éves volt ekkor. Két gyermekük született. Miután a császár kitusította Bucert az országból, Angliába ment, ahol az anglikán egyház felépítésén és liturgiáján dolgozott, de 1551-ben, hatvanéves korában hosszas betegeskedés után meghalt. Wibrandis visszatért Bázélbe, ifjúkora városába, ahol 1564-ben, hatvanéves korában ő is a pestis áldozata lett.

23. A magdalai Mária – az ismeretlenné vált apostolnő

Jézus megjelenik a magdalai Máriának (Jn 20,11–18)

„Mivel nő vagyok, átlagon felüli teljesítményt kell nyújtanom ahhoz, hogy érvényesüljek. Ha nem járok sikerrel, nem azt fogják mondani, hogy én nem vagyok képes erre, hanem azt, hogy a nők nem képesek erre.” (Clare Boothe Luce amerikai politikus, diplomata)

Szerinted?

1

A 2016-os olimpia magyar szempontból a nők olimpiája volt: nyolc aranyéremből hetet nők szereztek meg, közöttük olyanok, akik otthon, hétköznapi háztartási és anyai teendőiket látják el. Vajon mi szükséges ahhoz, hogy valaki nőként, vagy női vezetőként ma érvényesülni tudjon?

A magdalai Mária egyedül élő nő volt a Genezáreti-tó partján fekvő Magdalában, aki más asszonyok és a tanítványi csoport társaságában ment Galileából Jeruzsálembe. Lukács evangéliumának beszámolója szerint valamilyen betegségből történt meggyógyítása után kezdte követni Jézust. Az evangéliumokban szereplő, szenvedéssel és feltámadással kapcsolatos listákban említett asszonyok közül legtöbbször ő áll az első helyen, párhuzamosan Péterrel, akit a férfiak csoportjában neveznek meg mindig elsőként. Ebből arra lehet következtetni, hogy **nagy volt a tekintélye a korai keresztény közösségekben. A „feltámadás női tanújának” és az első apostolnőnek tartották.** Más asszonyokkal együtt jelen volt a keresztnél és a sírba tételkor, és húsvét hajnalán azt a feladatot kapta, hogy hirdesse az elmenekült tanítványoknak Jézus feltámadását. János evangélista elmeséli a magdalai Mária külön találkozását Jézussal, a később megtért Pál apostol azonban nem említi.

Szerinted?

2

Milyen lehet egy erősen patriarchális társadalomban nőként vezetővé válni, apostolnőnek lenni? Vajon mit érezhetett a magdalai Mária egy apostoli gyűlésen, ahol rajta kívül talán csak férfiak voltak jelen? Hogyan tudta érvényesíteni nőként véleményét az első keresztények között?

Az Újszövetség szószavú beszámolója a magdalai Máriáról Jézus női követőjeként és a feltámadás első női tanújaként írnak. A 2–3. századi apokrif – nem kanonikus – iratok ezt a kapcsolatot már fantáziadúsán színezik és továbbfűzik.

Később a 4. század két latin egyházatyjánál, Cassianusnál és Ambrusznál megtalálhatjuk annak a kísérletnek az első jeleit, hogy Lukács evangéliuma 7. fejezetének „nagy bűnös asszonyát” egyazon személynek lássák a 8. fejezetben említett magdalai Máriával. Ehhez társult azután egy harmadik női szereplő képe: Máriáé, a betániai Márta és Lázár testvéréé, aki megkenste Jézus lábát, s kibontott hajával törölte meg. Idővel a Lukács 7. fejezetében szereplő, Jézus lábát megkenő bűnös asszonyt azonosították János evangéliuma 12. fejezetének betániai Máriájával, őt pedig a betegségtől, gonosz lelkektől meggyógyított magdalai Máriával.

Ezeknek az azonosításoknak köszönhetően egy veszélyes asszony képe kezdett kibontakozni: a magdalai Máriáról úgy képzeltek, hogy ő Jézus barátnője, az egykori bűnös asszony, vagyis prostituált, a betániai aktív Márta elméledő nővére. Amikor Ágoston a 4. században Ambrusznál tanult, átvette tőle a magdalai Mária személyének új értelmezését, és személyes okokból szorgalmazta a három asszony egy személylé formálását. Ágoston fiatalemberként minden volt, csak aszkéta nem. Vigasztalónak érezhette saját helyzetére nézve azt, hogy az Úr oly gyakran találkozott az Ágostonhoz hasonlóan az „érzékiség hálójában vergődő” Máriával.

Mozdulj!

Az alábbi igeversek alapján figyeljétek meg, mit tudunk meg a Bibliából a „Mária Magdolna”-képpen egyesített asszonyokról!

Magdalai Mária	Lk 8,1–2; Jn 19,25; Mt 27,59–61; Jn 20,11–18	
Mária, aki Márta testvére Betániában	Lk 10,38–42; Jn 11,1–2; Jn 12,1–8	
A bűnös asszony	Lk 7,36–50	

Kr. u. 600 körül I. Gergely pápa magdalai Máriáról szóló prédikációi által ez a kép kötelező egységképpé vált, és gondoskodott ennek a nőalaknak és ezáltal a nők diszkriminációjának a pápai tekintéllyel való elterjesztéséről.

A kereszténység első, önálló nőjére való emlékezések aztán ismét föltörték a reformáció idején. Faber Stapulensis elsőként szüntette meg a három nőalak torzképét. Később azok a protestáns nők, akik a fordításoknak hála hozzájutottak anyanyelvükön a Bibliához, csodálkozva olvashattak az Újszövetségben magdalai Mária tulajdonképpeni szerepéről, és azonosultak is vele.

Hallottál róla?

Katharina Zell, Matthäus Zell strassburgi reformátor felesége nyilvánosan, egy beszéddel búcsúztatta el férjét annak 1548 januárjában bekövetkezett halála után. Amikor kérdőre vonták, azzal mentegetőzött, hogy ezt „a magdalai Máriaként” tette, de félénken hozzátette: „Eszembe sem jutott, hogy apostol akar-nék lenni.”

Később az USA-ban az 1783-ban született fekete metodista nő, Jarena Lee a kereszténység feltámasztásüzenetéből – amelyet egy nő kapott meg elsőként – vezeti le a nők jogát arra, hogy prédikáljanak. Jarena a világ első női prédikátora volt. Rabszolgák gyermekeként és afroamerikai nőként jelentkezett szolgálatra: „Hogyha férfiak prédikálnak, mert a Megváltó meghalt értük, akkor a nők miért ne prédikáljanak, akikért Jézus ugyanúgy meghalt, mint a férfiakért? Ő talán csak egy fél Megváltó lenne, nem egy egész?”

Jerena munkáját az állam ellenségesen figyelte, de őt ez nem akadályozta meg abban, hogy vándorprédikátorként járja az országot éveken keresztül. Volt olyan év, amikor 2325 mérföldet tett meg gyalogosan, s elmondott 178 prédikációt.

A 20. század elején fellángoltak a viták a női lelkészség létjogosultságáról. A vita során az ellenzők fő érveiket Pál apostol egy-két szűkszavú megjegyzéséből vezették le, amelyben Pál hallgatásra inti a nőket (1Kor 14,34–35; 1Tim 2,12), a támogatók pedig a magdalai Mária példájára hivatkoztak.

Magyarországon 1972-ben ordinálták az első női evangélikus lelkészt Kovács Etelka személyében, Izlandon 1974-ben, Finnországban pedig 1986-ban került sor az első női lelkészavatásra.

2016-ban viszont a Lettországi Evangélikus Egyház Zsinata úgy döntött, megszünteti a nők gyülekezeti lelkészi szolgálatát.

24. Nikodémus – Ami időskorban is lehetséges

Nikodémus Jézusnál (Jn 3,1–21)

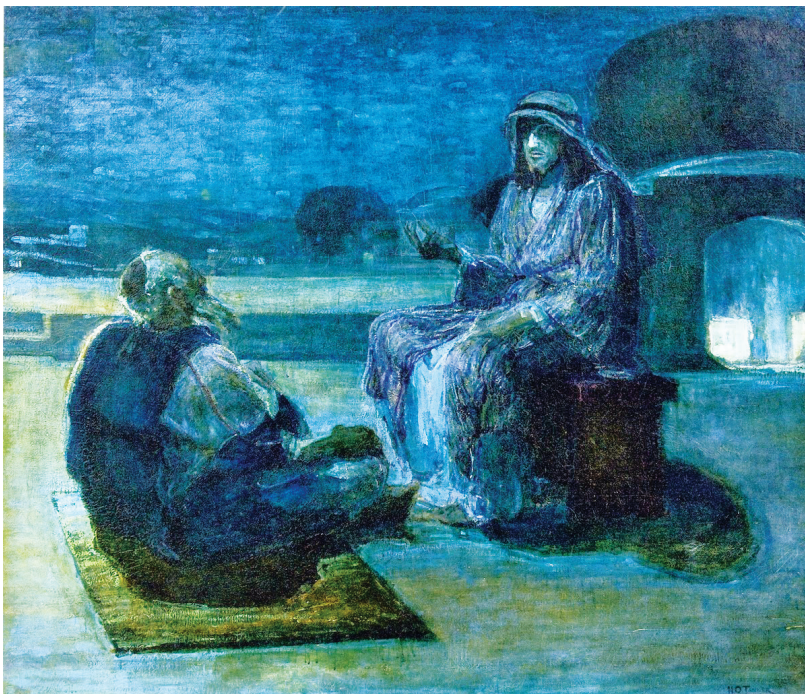
„A fájdalom a por, melyből a fönixmadár feltámad, benne kezdődik az újjászületés. Életet lehel az élő halottakba. Megtanít rá, hogy nem létezik abszolút igazság és abszolút hamisság. Megtanítja az élőket, hogy ne legyenek biztosak semmiben, amit ismernek.” (Pam Brown)

Szerinted?

1

Beszélgetsetek arról, miben szeretnétek változni a korotok előrehaladtával! Milyen külső és milyen belső feltételeknek kell teljesülnie ehhez a változáshoz? Milyen események változtatták meg eddig az életeteket?

Az ember legtöbbet 18 éves kora előtt alakul, utána változást elérni egyre nehezebb. Ahogy idősebb lesz az ember, úgy szilárdul meg a véleménye, válik egyre határozottabbá értékrendjében. Ideális esetben az idős ember már könnyebben uralkodik indulatain, előrelátóbb és tapasztaltabb, mint fiatal társai. Ha pedig ehhez az időskorhoz még nyitottság, elfogadási készség és játékoság társul, akkor az az idős ember elérte a bölcsességet.

Henry Ossawa Tanner: *Krisztus és Nikodémus a tetőn*

Hallottál róla?

1

Az időskorban rejlő lehetőségek megbecsülésének egyik intézményes formája a vénék tanácsa. A spártai államban a vénék tanácsa, az úgynevezett Gerúszia 28 férfiból állt, akik már betöltötték 60. életévüket. A római szenátus is a vénék (*senex* latinul 'öreget' jelent) gyűlése volt eredetileg. Nemrég az Amerikai Tudományos Akadémia lapjában egy időskori bölcsességet vizsgáló kutatást mutattak be. Ebben azt bizonyították, hogy az idős emberek előnyei, hogy sokszor lényegesen jobban tudják a konfliktusok valódi megoldását előre jelezni, mint ifjabb társaik; sokkal több, egymástól eltérő szempont szerint voltak képesek értékelni az adott helyzetet, mint a fiatalok; jobban érezték a helyzet valós korlátait, és inkább voltak képesek elfogadni az észszerű kompromisszumokat; valamint sokkal könnyebben tudtak perspektívát váltani, és belehelyezni magukat egy másfajta gondolkodásba, mint a fiatalabb társaik.

Szerinted?

2

Saját tapasztalataitok alapján egyet-értetek a kutatás eredményeivel? Miben jobbak az idősek, s miben a fiatalok? Másban jók az idősek most, mint az ókori vagy középkori társadalmakban?

Aki nem képes változni, annak meg vannak számlálva a napjai. Aki viszont meg akarja változtatni életvitelét, akár félelemből, akár felelősségérzetből, az tesz valamit: diétába vagy sportolásba kezd, absztinens lesz, vagy otthagyja az állását, és egészen más munkát keres, új dolgok iránt érdeklődik, vagy épp a múltját kutatja. Amennyiben ezek a változások annyira radikálisak, hogy korábban el sem tudtuk volna képzelni az illetőről, és már-már csodának tűnnek, ilyen esetben merül fel az „újjászületés” fogalma.

Mit jelent?

Krízis: görög szó, jelentése 'fordulat, szakadás'. Az emberi életnek azokat az időszakait, amikor nehezen tudunk megküzdeni egy új helyzettel, vagy korábbi megoldási stratégiáink csődöt mondanak, krízisnek nevezzük. A krízisek embert próbáló időszakok, ugyanakkor rengeteg lelki erőt mozgósítanak, és segítenek új megküzdési stratégiákat, megoldási módszereket kidolgozni, amelyekkel később könnyebben boldogulhatunk az életben.

Nikodémus személyéről keveset tudunk. A farizeusok csoportjához tartozott, idős emberként annak egyik meghatározó személye lehetett. Neve csak Jézus temetése ügyében merül fel ismét. Az evangélium által közölt beszélgetésben Jézus az újjászületés szükségességéről beszél vele (Jn 3,3), s egyenesen azt mondja, hogy az újjászületés nélkül nem léphet be az ember Isten országába. Az újjászületés tehát az egyik legfontosabb kérdés az ember számára.

Szerinted?

3

Hogyan jellemeznéd Nikodémust?
Miért éjszaka megy Nikodémus Jézushoz?
Mi motiválhatta a tökéletességre igyekvő farizeust, hogy elmenjen Jézushoz? Milyen kétségek gyötörhették?
Lehet valaki farizeusként Jézus követője?

Az újjászületésben van valami előre nem látható, ezért kicsit félelmetes is. Nem lehet tervezni, nem lehet kierőszakolni. Néha azok a nehézségek vagy éppen tragédiák segítenek hozzá az újjászületéshez, amelyeket nem lehet senkinek sem készakarva kívánni. Máskor a túlélés jelenti az újjászületést, és keressük az okokat, hogy miért történt velünk ez. Erre az előre nem láthatóra, váratlanra, meglepetésszerűre is vonatkozik Jézus válasza: „A szél arra fúj, amerre akar; hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hova megy: így van mindenki, aki a Lélektől született.” (Jn 3,8)

Amikor Nikodémus és Jézus találkozásának a történetében Jézus azt mondta, hogy „ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába”, nemcsak a rituális cselekményre, **a keresztre történik utalás,** hanem annak jelképeire és általános üzenetére is. A víztől születés jelentheti a jelképes halált, a „majdnem halált”, hiszen az alámerítés során a jelölt eltűnik a víz alatt, és aztán onnan emelkedik fel, azaz jelképesen meghal, majd újjászületik.

Tehát a víztől és Lélektől való születés jelenti azt is, hogy majdnem meghalunk, vagy meghalhattunk volna, de mégis életben maradtunk.

Aki elveszthette volna, mégis visszakapta az életét, annak új értéket jelent az élet, de csak akkor, ha a jövőre úgy tekint, mint sok új lehetőségre. Aki bízik abban, hogy a jövő jó dolgokat tartogat a számára, az tud igazán örülni jelképesen vagy ténylegesen visszakapott életének. Ezért annak az embernek, aki újjászületett vagy újjászületésre esélyes, a jövőre irányultnak kell lennie.

Hallottál róla?

2

Kimani Arthur Maruge (1920–2009) arról vált ismertté, hogy ő volt a világon a legidősebb ember az általános iskolába való beiratkozásakor: 2004-ben, 84 évesen kezdte meg az első osztályt, amikor Kenyában ingyenessé vált az elemi iskolában való tanulás. 2007-ben a választások kapcsán fellángoló zavargások idején menekülttáborba került, de onnan is mindennap iskolába járt, vállalva a naponkénti 4 kilométeres utat. Amikor arról kérdezték, hogy miért kezdett el ilyen idős korában iskolába járni, az volt a válasza: szeretné, ha el tudná olvasni a Bibliát, és számolni is tudna. 89 éves korában megkeresztelkedett, három hónappal később meghalt. Történetéről filmet is forgattak *The First Grader* címmel.

25. Júdás – a szükséges rossz?

Jézus árulója, Jézus elfogatása, Júdás halála (Jn 13,21–31; Jn 18,2–5; Mt 27,3–10)

„Júdás kétségkívül tagja az egyháznak, de azért nem szükségszerűen kell hogy ő is vezesse az egyházat.” (Ordass Lajos evangélikus püspök)

Mozdulj!

1

Gyűjtsétek össze, mit tudtok Júdásról! Hol és hogyan talákoztok a nevével és személyével a hétköznapi életben, a történelemben, az irodalomban, filmekben? Mit gondoltok, ebből mi lehet a sztereotípiá, s mi a valóság?

Bertram Mester: Utolsó vacsora (14.sz. vége)

Hallottál róla?

Milyennek láttatja Júdást a klasszikus képzőművészet és az irodalom?

Ha a többiek szőkék, ő fekete, ha azok barnák, akkor ő vörös hajú vagy szakállú. A többi tizenegy egymáshoz tartozik, Júdás külön, magában látható, akinek társasága ördögök és állatok. A középkor óta külsejével és gesztusaival is negatív figurának, kitaszítottnak ábrázolják. A dramatikus játékokban, így a passiókban is a Júdást megjelenítő színésznek vörös hajjal és sárga ruhában kellett színpadra lépnie, a pénzeszacskó mellett ezek az ismertetőjegyei.

Iskariótes Júdás alakjáról az evangéliumokból keveset tudunk meg, de ez a kevés is elég ahhoz, hogy megrajzolt alakja a kereszténység kétezer éves története során mindvégig érdeklődést váltson ki. **Alakja szimbólummá vált, a legsúlyosabb bűn, az árulás szinonimájává.**

Júdás neve héberül a Júda földjéről származó embert jelöli, s ez a szoros kapcsolat a Júdás és a zsidóság megjelölésére használt szó között több mai európai nyelvben is megjelenik (pl. németül zsidók = *Juden*). Ennek messzemenő következményei lettek, és ez a körülmény jelentősen hozzájárult az antiszemitizmus kialakulásához, mert Júdás személyét a zsidósággal azonosították.

Az Iskariótes ragadványnév, amelyre két magyarázat született. Egyrészt utalhat arra, hogy Júdás szikárius volt, a zélótáknak abból a radikális csoportjából való, akik felsőruhájuk alatt éles pengét hordtak, hogy bármikor merényletet hajthassanak végre a rómaiak ellen. Mai fogalmaink szerint a szikáriusok orgyilkosok voltak. Ez a feltevés könnyen magyarázhatóvá teszi Júdás árulását, azáltal, hogy a radikális zélótának szükségképpen csatlódnia kellett az erőszakot elutasító Jézusban.

A másik lehetőség szerint Júdás az egyetlen Júda törzsbeli a tanítványok közül, a Simon fia (Jn 6,71), aki Júda déli részéből, a Kerióth (Krióth) nevű településről származhatott (az *is* előtag jelentése 'ember'). Ez a körülmény is segít árulásának megértésében, hiszen a többi tanítvány galileai lévén nem volt annyira elköteleződve a jeruzsálemi vallási vezetésnek, de egy júdeairól okkal feltételezhetjük, hogy a Jézus ellen kiadott hivatalos körözés miatt állampolgári kötelességének tarthatta, hogy feljelentést tegyen.

Mit tudunk meg Júdásról az evangéliumokból?

Mt 10,2–4	
Jn 13,29	
Jn 12,1–8	
Jn 13,21–31; Mt 26,14–16	
Jn 18,1–6	
Mt 26,47–50	
Mt 27,3–10	

Júdás üdvtörténeti szerepével kapcsolatban egy kis 3. századi gnosztikus kopt közösség, a káiniták úgy vélték, hogy Júdás az emberiség érdekében árulta el Jézust, hogy lehetővé tegye a megváltást. Romano Guardini teológus arra a kérdésre, hogy Júdás hogyan válhatott Jézus követőjéből árulóvá, két figyelemre méltó feleletet is említ. Az első szerint Júdás, noha meghívást kapott, és fölismerte Jézusban a Messiást, nem tudott gonoszságával szakítani, kapzsi maradt, és pénzhétségből árulta el mesterét. A másik szerint Júdás tudta, hogy a megváltás csak Jézus halálával valósulhat meg, és testvérei megmenekülésének érdekében magára vállalta az áruló szerepét.

Walter Jens német író egyik elbeszélése arról szól, hogy egy ferences szerzetes, bizonyos Berthold B. 1960-ban a Szentszékhez betérjeszt egy kérést, amely Júdás szentté avatását kezdeményezi, mivel „neki köszönhető és senki másnak, hogy beteljesedett, ami a törvényben és a prófétaknál az Emberfiáról áll”.

Szerinted?

Ti melyik magyarázatot fogadjátok el? Miért?

Gyáni Gábor alábbi, kollaborációról szóló gondolatai mennyiben illenek Júdásra? Milyen hasonlóságokat fedezhetünk fel Júdás tevékenysége és egy 20. századi diktatúra ügynökének működése között?

„Az ügynök olyan közülünk való személy, akin keresztül a hatalom mélyen behatol a hatalmi eszközökkel megközelíthetetlen magánszférába, hogy a maga kénye-kedve szerint szabályozza az egyes ember életének egészét. A kollaborációnak az ügynöki tevékenység által megvalósuló gyakorlata a zsarnoki hatalom érvényesítésének minden bizonynyal legalattomosabb módja. Hiszen: a közülünk való ügynök, akihez feltétlen bizalommal fordulunk napi életünk ügyes-bajos dolgaiban, tudtunk nélkül és akaratunk ellenére szolgáltat ki bennünket a velünk szemben gonosz szándékokat tápláló hatalomnak (...) az ügynök akarata és gondolkodásmódja, valamint a gonosz hatalom észjárása nem feltétlenül fedik egymást. Mit lehet ugyanis tudni, hogy valamely ártatlannak vélt jelentés miféle jelentőségre tesz vagy tehet szert a hatalom kezébe jutva, mire használják fel végül, ki ellen fordítják és mikor az így megszerzett becses információt.”

26. Tamás – a kétely jelképes alakja

Jézus és Tamás (Jn 20,24–29)

„A döntéshozatal pillanata az ember életének legmagányosabb pillanata. A döntést teljes nyugalomban, sötétben, borongó gondolatok közepette, kételyekkel vívódva, a lélek legmélyebb rétegeibe leásva kell meghozni.” (Leon Uris)

Rembrandt: A hitetlen Tamás

Szerinted?

1

Az alábbiak közül melyik helyzetben, kinek a részéről hasznos a kételkedés? Melyikben nem tanácsos? Miért?

- A szülő rászól a gyermekére.
- Valaki negatív véleményt mond egy osztálytársadról.
- A tanárod szerint nem vagy tehetséges abban a tárgyban, amit tanít.
- A rendőr int, hogy indulj el a gépkocsiddal.
- Új tudományos felfedezésről olvasol az interneten.
- Óriásplakátok hirdetik, hogy veszályban az ország.

Hallottál róla?

1

A „kételkedő” mint szerep számtalan irodalmi műben, filmművészeti alkotásban felfedezhető. Ha egy irodalmi figura kétkedik, az többnyire azért van, hogy még jobban el lehessen magyarázni egy igazság részleteit. Érvényes ez a bibliai kétkedő figurákra is, akik azért kételkednek, hogy a kétség nyomán új részletek derülhessenek ki, és a tanítás érvényének, igazságának új szempontjai váljanak nyilvánvalóvá. Ilyen a Tamás apostolról szóló történet is.

Tamásról annyit tudunk, hogy a tizenkét tanítvány egyike volt, akinek Iker (Didümosz) volt a másik neve. Hol szélsőséges lelkesedése („Menjünk el mi is, hogy meghaljunk vele együtt!” – Jn 11,16), hol kétkedése miatt tűnik ki társai közül („Uram, nem tudjuk, hova mégy: honnan tudnánk akkor az utat?” – Jn 14,5). Későbbi tevékenységével kapcsolatban az a hagyomány él, hogy Indiáig eljutott, és ő alapította meg a malabár egyházat. **Neve szinte összeolvadt a hitelenséggel**, ahogy az ismert szólás is mondja: „hitetlen Tamás”.

A kétség és a hit viszonyában nem kérdés, hogy melyik a kíváncsibb, **a kétség mégis létezik, és foglalkozni kell vele**, nem mint tőlünk idegen, minket soha el nem érő dologgal, hanem **mint olyan állapottal, amely éppúgy hozzátartozik a hithez**, mint fényhez az árnyék.

A kétség ritkán időszerű vagy kíváncsi, és csak nagy ritkán konstruktív. A kételkedés állapotában lenni olyan, mint köztes létben lenni: még nem vagyunk sem a jobb parton, sem a bal parton. Köztes létben vagyunk, megszületés előtt. Amikor kételkedünk, befelé figyelünk, önmagunkban, lélekben dolgozunk, és ez a belső munka szinte minden lelki energiánkat lefoglalja. Minden vallásban arra törekednek, hogy az egyén mielőbb kikerüljön ebből a köztes állapotból.

Egyes vallások hivatalos képviselői ezt úgy oldják fel, hogy a hit jelentősége helyett csak az isteni törvények betartására teszik a hangsúlyt, mondván, hogy csak a cselekedetek számítanak. Mások azt tanítják, hogy ha csak egy kétkedő gondolat is befurakszik az ember tudatába, azt gonosz szellemek egész sora követi, hogy tönkretegyék az illetőt. Arra sarkallják a kételkedőt, hogy tagadja meg a kétkedő gondolatot, hiszen az a romlás első jele, ami után az egyén egyre csak lejjebb és lejjebb fog jutni a lejtőn. Így **a kétségre adott válasz lehet az egyik legjobb tesztkérdés akkor, ha kíváncsiak vagyunk, hogy egy vallás vagy egy felekezet igazi arca milyen.**

Ebben a Tamás apostolról szóló történetben éppen a képmutatás ellentéte, **a nyíltan vállalt kétség a fő motívum**. Mit kell tenni azzal, akiben eluralkodik a kétség? Ebben a tekintetben a történet olyan megoldást kínál, ami **példa lehetne minden keresztény közösség számára**. A kételyeket átélő ember először is nincs szankcionálva, hanem a kételkedőt elhordozza a tanítványi közösség. Nem állítják választás elé, nem rúgják ki kételkedése miatt, és nem kezdik el győzködni a maguk igazáról.

Egy képmutató közösségben felszínre sem kerülhetett volna Tamás kételkedése. Ez a tanítványi közösség azonban nem szigeteli el magát a kételkedőktől, nem érzi identitásában sértve magát azért, mert soraiban felüti fejét a kétség, hanem **ugyanúgy él tovább Tamással együtt, mint előtte**. Az a fajta bölcsesség int itt hallgatásra minden tanítványt, amely szerint hitet csak Jézus adhat, és a kétséget is csak ő oldhatja fel. Ha a hit Isten ajándéka, akkor a hitetlenség is rá tartozik, neki magának kell a kétséggel foglalkoznia, nem a többi tanítványnak. Ahogy a hit, úgy a kétely sem a mi illetékességi körünk. Csak annyit tehetünk, mint a történetben szereplő tanítványok: elmondják, mit tapasztaltak, remélve, hogy ezzel segítenek a kételkedőnek, de ha ez kevés, akkor nem tehetnek semmi egyebet, csak várnak és elviselik a kétséget.

Figyelmet érdemlő ebben a történetben Jézus magatartása. Aki először megjelent a többi tanítványnak, és megmutatta magát feltámadottként, külön visszatért Tamás miatt. Jézus ebben a történetben úgy viselkedik, mint az elveszett juh példázatának pásztora: utánamegy az elveszettnek, a hitben lemaradtnak. Külön időt, energiát fordít a kételkedő személyére.

Szerinted?

2

Mit érezhetett Tamás, amikor megtudta, hogy kimaradt a feltámadott Jézussal való találkozásból? Vajon miért nem volt jelen Tamás a feltámadott Jézus megjelenésekor?

Egyes írásmagyarázók szerint Jézus halála után Tamás egyből új utakat keresett. Ha ez igaz, akkor mit gondolsz, miért ment vissza mégis a tanítványokhoz? Mire gondolhatott, mit tehetett Tamás a nyolc nap alatt?

Vajon végül megérintette Tamás a feltámadott Jézus testét? Te mit tettél volna?

Milyen hangulata van Tamás mondatainak?

Ez a mi reményünk, ez az egyház reménye, hogy kétség, hitetlenség esetén ez történik: szankcionálás, büntetés, kizárás vagy leminősítés helyett türelem, elfogadás, közösségben tartás, elhordozás. Jézus külön megmutatja magát annak, aki kételkedik. Mindez mégsem a kételkedés felmagasztalása. Jó, ha a kétség előbb-utóbb megszűnik. Itt nyolc nap után, máskor hónapok után, évek, évtizedek után. „*Ne légy hitetlen, hanem hívő!*” – mondja Jézus Tamásnak. Ezt a mondatot csak ő mondhatja. Mi ezt nem mondhatjuk. Remélhetjük, hogy felváltja a hitetlenséget a hit, de nincs hatalmunk arra, hogy hitet adjunk. **Csak Isten tudja bizalmatlanságunkat, kétségeinket elvenni, csak ő tud hitet adni.**

Könnyű volt Tamás helyzete, mondhatjuk a történetet lezárva. De a történet végén némi kitekintés is történik azokra, akik nem látták és akik ma sem látják és nem tapintják saját kezükkel a feltámadott Jézust. „*Boldogok, akik nem látnak és hisznek.*” Ez azt jelenti, hogy Tamás tapasztalatának a hiányában is lehetséges hitre jutni.

Hallottál róla?

2

Ernest Renan (1823–1892) francia katolikus vallástörténész volt. Bár papi pályára készült, kételyei nem hagyták nyugodni, majd a katolikus egyháztól elfordulva sémi filológiát és vallástörténetet tanult.

A legtöbbször nem tudományos karrierje, hanem egyik legjelentősebb és legtöbbet bírált munkája, Jézus életét tárgyaló könyve miatt ismerik őt, amely a német protestáns biblia-kritika eredményei és a korában oly népszerű romantikus Jézus-kép ötvözeteként rajzolta meg a Názáreti portréját. Jézust ebben a műben nem isteni személyként vagy a teológia által az évszázadok alatt kiforrott koncepció alapján ábrázolta, hanem az emberi erkölcs legfőbb követeként, moralistaként, akinek tanításában a testvériség eszméje játssza a legfőbb szerepet.

Szerinted?

3

Hol a határ az „egészséges” kételkedés és a mindenben visszahúzó szkepticizmus között?

Összefoglalás

1. Töltsétek ki az alábbi táblázatot!

Név	Így szóltja meg Jézus	Ez követi a megszólítást	Ilyen hatással van rá
Nikodémus			
			Örömmel szemlélte Jézus egyre növekvő népszerűségét és befolyását.
			Elsőként, külső befolyástól függetlenül felismeri Jézus isteni természetét.
	A kútnál igen nagy zavarba hozva megszólítja őt.		
			A feltámadás első női tanújává válik.
		Lerogyva a feltámadott elé, végül csak ennyit tudott mondani: „Én Uram, én Istenem!”	
Júdás			

2. Beszéljétek meg párokban, ki melyik karakterrel tudott a fentiekkel a leginkább és a legkevésbé azonosulni! Beszélgetsetek arról is, hogy miért érzitek így!

3. Döntsétek el, hogy az alábbi állítások igazak-e! Indokoljátok meg a választotokat!

- Magdalai Mária valószínűleg prostituált volt.
- Júdás jót akart Jézusnak.
- Tamás húsvétig nem volt tanítvány.
- Nikodémus hűséges farizeus volt.
- A samáriai asszony szerint Jézus csak egy próféta.
- A vakon született ember igazából már látott, mielőtt Jézus meggyógyította volna.
- Keresztelő János próféta volt.

4. Keressetek minél több olyan festményt, amely a fenti karaktereket ábrázolja. Ragassz be ezek közül egyet ide a könyvedbe!

VILÁGVALLÁSOK –

Világvallások tanításai a fő kérdésekről

A hagyományos japán teáscsésze különös tárgy. Ránézésre látszik, hogy egyenetlen, girbe-gurba a széle, hólyagos rajta a zománc, összefolynak rajta a színek, többnyire esetlegesen vagy esetlegesen tűnően. Nagyon messze áll a tökéletestől, de nem is akar az lenni.

A japán teáscsésze kitalálója egy cserépkészítő volt, soha nem tanult korongozni, ezért a kissé keményre szikkadt agyagból egyszerűen kifaragta a csészéket, mintha szobrok volnának. Kezdetleges kemencéjét csak alacsony hőfokra tudta felhevíteni; kis égetőtérét úgy próbálta jobban kihasználni, hogy a csészét nem hagyta a kemencében kihűlni, hanem egy hosszú nyelvű kovácsoltvas fogóval még forrón kivette, és rögtön újat rakott a helyébe. Mindössze kétféle színben készített csészéket: vörösben és feketében.

Ezzel új művészet született. Később létrejöttek új irányzatok, amelyek már nem ragaszkodtak a vörös és fekete színhez. Ez a művészet az 1600–1700-as években élte virágkorát, de mindmáig él a hagyomány, és készülnek ilyen csészék.

Ezek a tárgyak csak lenyomatai valaminek, ami nem más, mint egy egyetemes látásmód, egy vallásfilozófiai fogalom: ez a *vabi-szabi*. A *vabi* szó a dolgok egyszerűségében, természetességében, befejezetlenségében és tökéletlenségében rejlő megragadó erőt jelenti, a *szabi* kifejezés pedig az időlegességre, a változásra és a mulandóságra utal. De az elhagyatottság és magány érzése is benne van a jelentésben, és az anyagi világból való szabadulás úgyszintén. Valódi megértése nem érhető el szavakon és a nyelven keresztül, megközelítése nonverbális úton a legmegfelelőbb – állítják a japánok, amikor egy európainak próbálják a lényegét elmagyarázni.

A japán teáscsésze jó példa arra, hogy rájöttünk: egy számunkra idegen vallással való foglalkozás, annak csak szavakon, szövegeken keresztüli megértésére tett kísérlet rendkívül szűk keresztmetszetet nyújt, és lehetséges, hogy a nonverbális tapasztalatok hiányában érthetetlen talány marad. Mégis próbálkoznunk kell a megismerésükkel, amennyire egy tankönyv keretei között ez lehetséges, hiszen a globális világban való eligazodáshoz ezek az ismeretek nélkülözhetetlenek.

27. Isten

„Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki megáldott minket mennyei világának minden lelki áldásával a Krisztusban.” (Ef 1,3)

„Ha távolodsz Istentől, akkor is közeledsz hozzá, csak a hosszabbik utat választottad.” (Lázár Ervin)

Mozdulj!

1

Keressetek olyan bibliai történetet vagy igeverset, amely az Isten és ember közötti személyes kapcsolatot mutatja be! Hogyan nevezik a bibliai szerzők Istent?

Zsolt 23,1	
Zsolt 24,10	
Ézs 45,6	
Ézs 26,4	
Jer 10,10	
Mk 10,18	
Jn 17,3	
ApCsel 1,4	
Róm 1,25	
Kol 1,19	
Kol 2,17	
1Tim 1,17	
Júd 25	
Jel 15,4	

Szerinted?

1

Ti milyen megnevezést használtok legkönnyebben Istenre? Vajon az itt felsoroltak közül mindegyik vonatkoztatható a keresztények Istenére?

Isten, Teremtő, legfőbb lény, Abszolútum, világelv, végső valóság, kozmikus törvény. Ezek az elnevezések abban hasonlítanak egymáshoz, hogy mindegyikük valamilyen meghaladhatatlanságot fejez ki. A **keresztények** hozzászóltak, hogy az **Isten** szó alatt **egy végtelen hatalmú, intelligenciájú és szerető személyt** értsenek, aki a **világmindenség** Uraként igazgatja az **univerzumot**, mégis **személyes kapcsolatba lehet kerülni vele**. Ez a felfogás azonban nem minden vallásban elterjedt. Nem minden vallás ugyanazt az istent ismeri vagy imádja mindenhol a Föld színén, ezért sem tulajdonságai, sem megszólítása, sem a rá vonatkozó vallási, teológiai ismeretek nem azonosak.

Mit jelent?

A **teizmus** képviselői vallják a világot teremtő és fenntartó, végtelen és örökkévaló, mindenütt jelen lévő, mindenható és mindentudó, erkölcsileg tökéletes isteni lényt. A **deizmus** szerint a világot egy személyes Isten teremtette, de annak fenntartásában már nem vesz részt, a világ folyamatába nem avatkozik be. Az **agnoszticizmus** irányzata azt állítja, hogy a vallásos hittel összefüggő állítások nem igazolhatók, a tapasztalati világon túl levő dolgok nem ismerhetők meg. A **panteizmus** azonosítja Istent a világgal.

A hinduizmus történetében nagyon sok isten szerepel. Az indiaiak szent ősi könyvgyűjteménye, a Védák legősibb formájában a henoteizmus jegyeit mutatja. Amíg a **politeizmus** a sokistenhitet jelenti, **henoteizmusnak** azt az istenképet nevezzük, amikor a több vagy sok isten közül kiemelkedik egy, akit jelentősebbnek, fontosabbnak tartanak a többinél. Az indiai eredetű vaisnavizmus számára a kiemelkedő alak Visnu, aki – Brahma és Siva mellett – a három legfontosabb indiai isten egyike. India későbbi vallásai már általában **panteisták**: egyetlen végső, személytelen és transzcendens valóságot ismernek el, amely azonos magával a világgal. Szintén személytelen és végtelen, ám nem egy, hanem két végső valóságban – egy végső jóban és egy végső rosszban – gondolkoznak a jóga tanításához tartozó iskolák. Ezek istenképe **dualista**.

A **buddhizmus téraváda ágát ateista** vallásnak is szokták nevezni, mert követői semmiféle transzcendens lényt nem ismernek és nem tisztelnek. Egy másik buddhista iskola, a **mahajána** azonban már tud egy végső igazságról, amelyet az üresség végső igazságának nevez. Az üresség, mint látni fogjuk, buddhista fülek számára rendkívül jól csengő fogalom.

Kína vallásával kapcsolatban sokszor hallani a taóról. Az ősi kínai taoizmusban a **tao** egyszerre teremtő és az örök igazságot érvényre juttató, személytelen végső elv. Kína egyik nagy vallása, a Kr. e. 6. században élt bölcs, Konfuciusz (Kung-ce) után elnevezett konfucianizmus sem annyira valláshoz, mint inkább egy szigorú erkölcsi rendszerhez hasonlít, amely a világmindenség törvényén nyugszik.

A kereszténység, zsidóság és az iszlám a három **monoteista** világvallás. Ez utóbbi kettő egyetlen személyben tiszteli Istent. A **kereszténység** különleges és egyedi teológiai felfogást dolgozott ki, ahol az egység és a háromság elve egyszerre érvényesül. Ez a két elv viszont nem azonos. Egyetlen Istenről beszélünk három személyben. Ebben nincs logikai ellentmondás, mint azt sokan sejtik (hiszen nem ugyanabban a tekintetben mondjuk róla, hogy egy és három), ám a hétköznapi tapasztalati szintjét egy ilyen állítás jócskán meghaladja. Nagyrészt ennek köszönhető kialakulásának viszonylag hosszú története is (1–4. század).

A keresztény istenkép a **zsidó felfogásból** alakult ki. A Héber Bibliából megismerhető Isten személyes, féltő és gondoskodó Úr, aki törvényével és szavaival vezeti népét.

Az **iszlám Allahról** alkotott képe is nagyon sok vonásban hasonlít az ószövetségre, mivel az erősen hatott a Korán istenképére. Allah a Koránban örökkévaló, transzcendens és mindenható Úrként jelenik meg. Az iszlám egyrészről hangsúlyozza, hogy Allah alatt az egy Istent érti, akit a zsidók és keresztények is tisztelnek, másrészről azonban világossá teszi, hogy felfogása szerint Allah nem lehet azonos a keresztény Szentháromság Atya személyével, mivel az **egyedüliség** a jellemző vonása. A Korán szerint Jézus csak Isten prófétája volt, akit nem is feszítettek meg.

Hallottál róla?

A keresztény hagyományban Istent megnevező férfinevek, valamint a legtöbb idegen nyelvben Istenre szükségszerűen használt hímnemű személyes névmások számos kritika tárgyát képezték az utóbbi évtizedekben. A feminista teológusok a változtatást igénylő kritikájukat bibliai példákkal is alátámasztják: hivatkoznak többek között az elveszett dráma példázatára (Lk 15,8–10), amelyben az asszony ugyanabban a gazda szerepben jelenik meg, mint az ezt követő tékozló fiú példázatában (Lk 15,11–32) szereplő atya. Az Atya-Fiú-Szentlélek megnevezések kapcsán azt javasolják, hogy vagy egyszerre jelenítsük meg a női megfelelőket, vagy használjunk nemi megkülönböztetést nem tartalmazó, semleges kifejezéseket, mint például Teremtő-Megváltó-Fenntartó.

Mozdulj!

2

Rendezzetek vitafórumot erről a javaslatról!

Vajon más világvallásokban is felmerülhet ez a nyelvi probléma? Miért?

Szerinted?

2

A nyugati országokban egyre több a „maga módján vallásos” ember, ami nagyrészt „barkácsolt” (*bricolage*- vagy *patchwork*-) vallássságot jelent. Becslések szerint Magyarországon is az emberek fele így éli meg a hitét.

Mit jelenthet ez a fogalom? Vajon miért ilyen népszerű ez az álláspont? Mi lehet a kritikája?

28. A világ és az ember

„Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és az Ige Isten volt.” (Jn 1,1)

„Egy tisztán megérthető, minden misztika nélkül álló világkép elképzelhetetlen dolog.”
(Erwin Schrödinger fizikus, a kvantummechanika egyik atyja)

Mit jelent?

A világ keletkezésével kapcsolatos elképzeléseket a vallástudomány összefoglaló néven a **kozmozgónia** névvel illeti, míg a világ egészére vonatkozó ismereteket a **kozmozológia** kifejezéssel foglalja össze.

A mesés **indiai** hagyományban néha arról olvassunk, hogy Brahman önmagából hozza létre a világot, néha pedig arról, hogy egy másik istenség egy már előzetesen létező anyagból formálja meg azt. A panteizmus számára fontos, hogy amennyiben valamelyik istenség önmagából alkotja a világot, akkor minden, ami annak része vagy a világban létezik, az alkotójával azonos. Ebben az esetben tehát nem beszélhetünk teremtésről, hanem csupán formálásról, átalakításról vagy az isten különféle formákban való megjelenéséről. Ez az emberekre éppúgy érvényes, mint az állatokra, növényekre és a szervesen világ alkotórészeire. Az indiai gondolkodásban az idő világkorszakokba rendeződően ciklikus. Négy világkorszak váltja egymást, a legjobbtól a legrosszabb felé. Eszerint jelenleg a csaknem félmillió évig tartó legrosszabb világkorszak, a vaskornak megfelelő Kálijuga elején járunk.

A világkorszakok ciklikusságának gondolatát a **buddhizmus** is átvette. Sok buddhista leírás szerint a világ isteni beavatkozás nélkül, természetes módon jön létre, majd időről időre elpusztul és újra létesül. A világ maga is átmeneti jelenség, ahol az egymástól függő kapcsolatoknak nagy jelentőségük van. Az idő is egyfajta kapcsolatrendszer, amelyben a jövő és a múlt együtt alakítja ki azt, amit jelennek nevezünk és átélünk.

A **zsidó és keresztény** felfogás szerint egyedül Isten örökkévaló. A világ és ami benne van, nem azonos vele, hanem a teremtés során jött létre. A világ előtt rajta kívül semmi sem volt, még az idő sem. Az idő a bibliai leírásban a teremtés ritmusaként jelenik meg a nappal és éjszaka váltakozásában, és lineárisan halad a történelmi korokon át. Minden egyes nap után elhangzik, hogy amit aznap teremtett Isten, az jó, tehát önmagában egyetlen időegység sem nevezhető rossznak. Arról azonban tud a Biblia, hogy a bűn elterjedése a földön időről időre – például háborúban és éhínségben megnyilvánuló – kritikus helyzeteket hoz létre. Amikor pedig „*megtelt a föld erőszakossággal*” (1Móz 6,11), Isten maga gondoskodott az élőlények elpusztításáról. Ezt a víziót, hogy Isten egyszer véget vet a világ folyásának, és ezt megelőzően a gonoszság elterjedésének jelei töltik be a földet, az Újszövetség is kifejti, de hangsúlyozza, hogy „*azt a napot és órát*” (Mt 24,36) senki sem tudhatja előre.

A **Korán** elbeszélése a világ teremtéséről sok tekintetben megegyezik az ószövetségi leírással. Hat- és nyolcnapos teremtésleírással is találkozunk ebben a könyvben. Utóbbi esetében két napig tart a Föld, négy napig a hegyek és újabb két napig a menny és égitegek teremtése. A Korán értelmezői általában a hat napot fogadják el.

Mozdulj!

1

Figyeld meg, hogy a világvallások kozmozgóniái milyen kapcsolatban vannak az idővel és a térrel! Melyik esetében van határozott idői és térbeli kezdete a világnak? Vajon ezeknek a kozmozgóniáknak milyen következménye van az ember földi életére nézve? Van-e olyan kozmozgónia, amely a semmiből való teremtést vallja?

Melyik milyen kapcsolatban állhat a világ kialakulásának mai természettudományos leírásával?

Mozdulj!

2

Fogalmazzatok meg, mi az ember! Miből áll? Válasszatok ki s húzzátok alá az alábbiak közül, hogy szerintetek mi teszi az embert emberré! gondolkodás, magas intelligencia, eszközhasználat, másodlagos eszközhasználat (egy tárgyat több dologra is tud használni), eszközt készítő eszköz használata, tanulás, haláltudat, érzelmek, értelmes beszéd, kommunikáció, közösséghez tartozás, rossz cselekedetek (például szemetelés, hazugság, háborúzás), jó cselekedetek, erkölcs, erények (például igazságosság, önmegtagadás, türelem, állhatatosság), bizalom-bizalmatlanság, hit, lelkiismeret, spiritualitás, kreativitás, fantázia, felülemelkedés az ösztönökön, egyéb:

Az ember egyik legnagyobb kihívása, hogy választ találjon a saját maga létére, élete céljára vonatkozó kérdésekre. A **vallási alapokat nélkülöző gondolkodás** gyakran csupán úgy tekint az emberre, mint a történelem és a fejlődés motorjára, akinek módja van saját képére alakítani a világot. Az embert rendszerint a természettel szemben álló lényként fogja fel, és a fejlődés nem más, mint a természet folyamatos leküzdése az emberi kényelem szempontjainak megfelelően.

Az ember világot alakító képességét és az ezzel járó felelősségét a **Biblia** is hangsúlyozza. Az ember itt a teremtés folyamatának vége felé jelenik meg. Különleges helyzete abból adódik, hogy Isten őt saját „képére és hasonlatosságára” teremtette, és megbízta a teremtmények rendjének őrzésével és fenntartásával. A **monoteista** vallások vallják az ember valóságos személy voltát, aki képes személyes kapcsolatba kerülni Istennel. Istent az ember semmivel sem kényszerítheti, de erre nincs is szükség, mert Isten jobban ismeri az embert önmagánál, és az általa felállított örök szabályok szerint gondoskodik életéről. Isten és ember kapcsolata a bűn miatt mégsem harmonikus. E vallások felfogása szerint az emberi lélet folyamatosan veszélyezteti a bűn jelensége. A **zsidó** vallásban ennek lényege az Örökkévaló parancsokaitól és törvényeitől való elfordulás, a **kereszténység** szerint a Teremtő iránti bizalmatlanság, az **iszlám** szerint pedig az Allah akaratának való ellenszegülés.

Az ember teremtésével és korai sorsával kapcsolatos iszlám tanítás sok hasonlóságot mutat a bibliai leírással. Isten teremtménye Ádám és Éva, emellett a leírásban a tiltott fa és a kígyó is szerepel. Különbség azonban, hogy a Korán szerint nem egyszerűen a kígyó kísértette meg az embert, hanem a sátán (sajtán). Miután az emberpár nem maradt hű Isten akaratához, Isten a Paradicsomból a földre száműzte őket.

Az **indiai hagyományban** az ember ugyanaból az őslényegből, világlélekből áll, amely a világ minden egyes részletét átjárja, vagyis a **brahman**ból. Az emberi lét központja az **atman**. Ez a személytelen énközpont valójában azonos a világlélekkel. Az életet a **karma** irányítja, a cselekedetek következményeinek ok-okozati törvénye. A tudatos életet élő emberek célja, hogy megszabaduljanak a karma következményétől. A karma a lélekvándorlást hirdető hinduizmusban az előző életben elkövetett tettek súlya. Amíg az ember egész életében elkövetett tettei nem tükrözik azt a vágyat, hogy elmájukban és testeinkben kizárólag a brahman iránt érdeklődjenek, addig újra és újra vissza kell térniük a földre. Az élet végső célja a visszatérés kozmikus kényszere alóli felszabadulás.

A **buddhizmus** nem tulajdonít az embernek olyan állandó belső tartalmat, amelyre az ember lényegeként hivatkozhatnánk. Az ember ugyanúgy folyamatos változások eredménye, mint bármi más az égen vagy a földön, annyi különbséggel, hogy az emberek tudatfolyammal rendelkező, érző lények. Az ember életét mégis végigkíséri a létszomj, amely szenvedéseinek legfőbb okává válik. A buddhizmusban is találkozunk a lélekvándorlással, de még személytelenebb formában. Valójában a karma vándorol az egyik életből a másikba, mindenféle állandó emberi vonás nélkül.

Mozdulj!

3

Milyen emberképet mutat be a 8. zsoltár? Keressetek bibliai példát arra, hogy az ember istenképű lény, természeti lény, közösségi lény, bűnös lény!

29. A rossz eredete

„A szeretet ne legyen képmutató. Iszonyodjatok a gonosztól, ragaszkodjatok a jóhoz.” (Róm 12,9)

„A jó és rossz közötti határ átjárható, és csaknem mindenki képes átlépni, ha a körülményei úgy diktálják.” (Philip Zimbardo)

Mozdulj!

1

Döntsetek el, hogy lehet-e valami egyszerre:

- kellemetlen, de jó;
- kellemes és rossz;
- megengedett és rossz;
- tiltott és mégis jó.

Válaszokat indokoljátok példákkal!

Figyeljétek meg, mikor milyen értelemben beszéltek a jóról és a rosszról!

A zsidó és keresztény felfogás nem dualista, azaz a gonoszt nem tekinti Isten ellenségének. Ebből következik, hogy a világra sem úgy tekint, mint ahol a két ősi erő küzdelme zajlana. Az erre a felfogásra vonatkozó legtisztább vallástörténeti példát a perzsa **zoroasztrizmusban** találjuk, ahol a jó Ahura Mazda és a gonosz Angra Mainju állandó földi harcában az embernek folyamatosan küzdenie kell a jó oldal választásáért.

A rossz eredetét a **Biblia** nem tárja fel részletesen. A rossz és gonosz létezésének tapasztalatára azzal válaszol, hogy azt nem is Isten teremtette, de nem is természeti szükségszerűség, hanem olyan állapot és irányultság, amely a teremtés jóságával való visszaélésből származik. Ahogyan Augustinus mondta: a rossz a jó hiánya. A rossztól szenvedő teremtmények elszakadnak a Teremtőtől. Az Ószövetségben Isten többféleképpen erősíti meg az embereket, hogy megmaradjanak a jó útján. Az Újszövetség szerint Jézus a különféle szerepekben megjelenő gonoszt győzi le.

A bibliai teremtetéstörténettől eltérően az **iszlám** úgy tartja, hogy a gonosz nem más, mint az *iblis* néven ismert teremtmény. Ez egy sem embernek, sem angyalnak nem számító dzsin. A dzsinnek az iszlám hit szerint Allah által te-

remtett tűzszellemek, amelyek szabad akaratuk miatt különböznek az angyaloktól. Amikor Allah az agyagból formált Ádám előtti hódolatra szólítja fel Iblis, ő nem engedelmeskedik neki. Allah ezért megátkozza az engedetlen dzsinnt, ez viszont azzal áll bosszút, hogy az embereket is letéríti az Allahnak való engedelmesség útjáról.

A **hinduizmus** tanítása szerint a rossz az egymást követő világkorszakokban sokasodó mértékben van jelen a világban. Ennek okát a karma törvényében kell keresni, vagyis abban, hogy minden tettet egy annak megfelelő eredmény követ. Azokban a korokban, amikor az erkölcstelenség jobban elburjánzik a földön, az istenek is együttérzőbbek az emberekkel. Segítségükre sietnek, és kegyesebbek hozzájuk.

A **buddhizmusban** nem találkozunk bűnnel, rosszal vagy a rossz eredetét megtestesítő gonosszal. A szenvedés oka a tudatlanság és az emiatt elkövetett helytelen cselekedetek.

A **taoizmus** tanításának egyik legfontosabb gondolata a két őselv: a *jin* és *jang* egyensúlya a világ fenntartásában. Bár a 'hold' jelentésű jin a rossz és a 'nap' jelentésű jang szó a jó alapelveit fejezi ki, a rossz alapelve közvetlen jelenlétére éppúgy szükség van a világ egyensúlyban tartásához, mint a jóéra. A rossz mindig olyankor következik be, amikor a két alapelv egyensúlya megbomlik. A rossz örökkévaló és szükségszerű jelenség, szükség van rá a világ rendjének fennmaradása érdekében.

Mozdulj!

2

Beszéljétek meg, hogy a különböző világvallások rosszról szóló tanításai közül melyik milyen további kérdést vet fel számotokra! Melyiknek milyen következménye van a hívők erkölcsi döntéseire és egész életvitelükre nézve?

Mozdulj!

3

Mit tanít a rossz megjelenéséről és legyőzéséről Jézus és Pál apostol?

Lk 6,43–45	
Róm 7,19–25	
Róm 12,9–21	
1Thessz 5,15	

Szerinted?

Az alábbiak közül melyikkel lehet legyőzni a rosszat?

- Imádsággal
- Meditációval
- Tudással
- Cselekedetekkel
- Akarattal
- Egyéb: _____

Mozdulj!

4

Gyűjtsetek olyan kérdéseket, problémás helyzeteket, amelyeknek megoldását nagymértékben elősegíthetné a vallások közötti párbeszéd és béke! Írjatok levelet a vallási vezetőknek (saját egyházatok vezetőinek) a világbéke és a vallásbéke elérése érdekében! A levélben szerepeljen az is, hogy a hittételek és a vallásos gyakorlat mely kérdéseiben lennétek kompromisszumkészek, s melyekben javasolnátok szigorú ragaszkodást az alapokhoz.

Hallottál róla?

A Világvallások Parlamentje 1893-ban alakult azzal a célkitűzéssel, hogy a világ vallási és hitközösségei közötti párbeszéd és harmónia megteremtésével egy igazságosabb, békésebb és fenntarthatóbb világot formáljon. „Nincs esélyünk a fennmaradásra világethosz nélkül. *Nincs világbéke vallásbéke nélkül.* Nincs vallásbéke a vallások dialógusa nélkül” – írta Hans Küng a *Világvallások etikája* című könyvében 1994-ben.

Douglas Fromm: *Jó és rossz*

30. Az élet célja, a halál és ami utána jön

„Kiváltom őket a holtak hazájából, megváltom őket a haláltól. Hol van a tövised, halál? Hol a fullánkod, holtak hazája?” (Hós 13,14)

„Keresd a mennyországot, és a földet is megkapod. Keresd a földet, és egyiket sem kapod meg.” (C. S. Lewis)

A **hinduizmus** számára az emberi élet célja az újraszületésektől való megszabadulás. Bár nyugati szemmel nézve az újraszületések újabb és újabb esélyt adnak az élet újra megélésére, és ezért jónak tűnhetnek, de a keleti gondolkodásban ez egyáltalán nem jó cél. Ha valaki még azelőtt hal meg, mielőtt megszakíthatta volna karmikus tartozásainak körét, akkor a legutóbbi életében véghezvitt tetteinek megfelelően kell újraszületnie. Szanszkrit nyelven **moksa** e láncolat megszakításának neve, és ez az emberi élet végső célja. Ekkor az egyéni *atman* visszatér a kozmikus *brahmanba*, és elmerül benne, mint egy csepp víz a tengerben. A hinduizmusban a pokol képeivel is találkozunk, de ez nem a lélek végső büntető helye, hanem egy állomás, ahonnan kiszabadulva a lélek visszatér a reinkarnációk láncolatába.

A **buddhista** vallásgyakorlás célja a Nirvána, a lélek kioltódásának, megsemmisülésének elérése. Bár Buddha tanítása szerint az egyének nem rendelkeznek halhatatlan lélekkel, az egyénre jellemző kapcsolatok terheit mégis egészen addig hordják, amíg el nem érik a vágytól való teljes megszabadulás állapotát.

A **zsidó vallási hagyomány** nem foglalkozik sokat a túlvilági élettel, de határozottan tanítja, hogy a halál nem jelenti az emberi élet végét. Az ószövetségi *seol* a halottak birodalma, a lelkek temetője, ahol az elhunytak egyfajta „élet nélküli életben” várják Isten szabadítását. A zsidó hitvilágban emellett sokféle felfogás él még. Közöttük találunk a keresztény mennyország és pokol képeihez hasonlókat, illetve a Messiás ébresztésére váró lelkek képét is éppen úgy, mint a reinkarnációhoz hasonló felfogásokat.

A **keresztény** tanítás alapjául szolgáló bibliai könyvekben a „halál” és a „pokol” szavak jelentése nagyon széles skálán mozog. Van, ahol az élők lelki igénytelenségét jelenti, máshol a halottak világát jelöli, de a végső szenvedések helyére utaló értelmezés is gyakori. Halálunk pillanatával életünk minden pillanatában közvetlen kapcsolatban vagyunk, bár a kapcsolat részletei csak „visszafelé” tekintve látszanak majd. Amit a tisztázó visszatekintés érdekében már most tenni tudunk, az életünk Isten szeretetében való beágyazottságának tudatosítása. A halál állapotáról nagyon sok részletet természetszerűleg nem ismerünk. Az erre utaló bibliai szövegek arról szólnak, hogy ez az ember számára passzivitással jellemezhető állapot lesz, Isten azonban éppen annyira úr a holtak birodalmában is, mint az élőkében.

A **muszlim** tanítás szerint a halál véget vet az egyén fizikai életének, elválik a lélek a testtől, és ezzel megkezdődik pihenése egészen addig, amíg Allah fel nem támasztja a meghaltak testét az ítéletre. Az ítélet napján mindenki tettei, illetve vallási buzgalma alapján nyeri el méltó jutalmát vagy büntetését, és jut a Paradicsomba vagy a Gyehenna tűzére. A misztikus szufizmus irányzatában több tanító úgy véli, hogy a halál alkalmat ad az egyéni élet alsóbb szintjeiről a teljes világegyetemet beragyogó isteni fénybe való felemelkedésre. A Korán néhány értelmezési hagyománya szerint a buzgó muszlim hívőket haláluk után *hurik* („makulátlan szüzek”) várják a Paradicsomban, és érdemeiknek megfelelően kegyeikben részesítik őket. A huri szót azonban az ’angyaltól’ kezdve a ’nagyszemű szőlőig’ sokféleképpen értelmezték már a Koránt magyarázó tudósok.

Szerinted?

1

Hasonlítsátok össze a vallások halálról és életről szóló tanítását az alábbi kérdések alapján!

- Van-e az életnek folytatása a halál után?
- Mi éli túl a halált, s mi szűnik meg: a lélek, a test, mindkettő vagy egyik sem?
- Milyen hatása van a földi életnek a halál utáni életre?

Az üdvösség valamilyen formában minden világvallásban szerepel. Mivel a mindennapi tapasztalataink és a vallások tanítása szerint az ember nem tud vagy nem akar teljes boldogságban élni a földön, szüksége van valamilyen segítségre ahhoz, hogy ennek legalább az eszméje el ne vesszen az életéből. Egyes vallások úgy tartják, hogy az ember önmagától is képes kilépni ebből az állapotból, és elérni az üdvösséget, ha a lényegét **külső források** segítségével megismerheti. Más vallások nem fogadják el, hogy az embernek az önmegváltásra lehetősége lenne, ezért nemcsak az üdvösség forrásait keresik az emberen kívül, hanem az üdvözítést magát is Istentől várják. Annál minden világvallás jobban ismeri az embert, mint hogy feltételeznék, hogy majd saját erejéből és mindenféle ezzel kapcsolatos külső információ nélkül is képes egész életében harmonikus viszonyban élni külső és belső világával.

A **monoteista vallások** általában az Isten és az ember közé álló bűn elhárításában látják a megváltás lényegét. Az **iszlám** tanítás szerint a Paradicsomba a jó cselekedetek és a Koránnak való engedelmesség révén lehet bejutni. A **zsidóság** az Istennel való kapcsolat emberközelségét és közvetlenségét emeli ki. Az Úr látja az emberek szívét és tetteit, ismeri gondolataikat, törvényével és szavával gondoskodik övéiről. Az üdvösséghez vezető út a Tízparancsolat és a mózesi törvények minél teljesebb betartása. A **keresztények** számára ismerős üdvösségről abból tudunk meg a legtöbbet, ahogyan Jézus Isten országáról beszélt. Akik ezt hallgatták, közvetlen indíttatást érezhettek arra, hogy ők is részesei legyenek annak az országnak, amelyben Jézus igazsága válik közvetlen tapasztalattá már a földi életünkben. Az Újszövetség Jézus elfogadásához, szavainak hívó hallgatásához, a Jézusban való élethez köti az üdvösség megvalósulását.

A személytelen végső valóságot hirdető **panteista vallások** a helyes összefüggések felismerésében és elfogadásában látják a harmonikus állapot elérésének lehetőségét. A **dualista vallások** követői azokat az időket várják, amikor visszatérhetnek az emberi lét eredeti angyal állapotába, amikor még tiszta lélekkel élhettek, és nem buktak alá a bűnös földi létbe.

A **buddhizmus és a taoizmus** egyfajta belső megvilágosodásra vár a „megváltás” címén, amely képessé teszi követőit a helyes törvények felismerésére. A buddhizmus szerint a reinkarnációból való kilépést a nemes nyolcérű ösvényen keresztül lehet elérni, vagyis a bölcsesség, az erények és az elmélyedés útján.

A **hinduizmus** azt tanítja, hogy a reinkarnáció körforgásából csak valamelyik isten képes megszabadítani az embert, akinek jóindulatát az ember áhítatos odaadással szerezheti meg.

Szerinted?

2

Hasonlítsátok össze a vallások üdvösségről szóló tanítását az alábbi kérdések alapján!

- Mitől függ, kin múlik, hogy üdvössége lesz-e az embernek vagy sem?
- Egyedül alakítja-e a saját sorsát az ember?
- Ki dönt a sorsáról? Mi befolyásolja a döntést?

Mozdulj!

Az alábbi idézetek közül melyik fogadható el számodra leginkább? Hogyan határozza meg életünket a halálról alkotott képünk?

„Sohase mondd rá semmire, hogy »elvesztettem«, hanem csak azt, hogy »visszaadtam«. Meghalt a gyermeked? Visszaadtad. Elhunyt a feleséged? Visszaadtad. Elvették a birtokod? Visszaadtad azt is. Azt mondd, hogy gazfickó vette el? Mi közöd hozzá, hogy ki által vette vissza az, aki neked adta? Ameddig adja, addig is úgy tekintsd, mint a másét: úgy, mint az utasok a fogadót.” (Epiktétosz)

„A halál semmit nem jelent nekünk, mert minden jó és minden rossz az érzékelésben van...” (Epikurosz)

„A halál olyan félelmetes dolog, hogy a legjobb nem is gondolni rá sohasem.” (Ljudmila Ulickaja)

„Az Atya a tenyerén tart minket. A halállal áttesz bennünket a másik tenyerébe – ennyi az egész.” (Gyökössy Endre)

„Isten nagyobb a mi szívünknel – ez az ígélet kíséren el bennünket a halálba.” (Jochen Klepper)

„A halállal szemben egyedül a szeretetben bízhatunk.” (Simone Weil)

Hinduizmus

Történet

- Kr. e. 2000 körül indult Indiában.
- Alapítása nem köthető egy emberhez.

Irat

A Védák (Véda = tudás) himnuszokat és vallásos szertartási énekeket tartalmaznak, a hinduk szerint öröktől fogva léteznek, isteni eredetűek. Nagy részük a Kr. e. első évezredben íródott. Az Upanisádok a papok magyarázatai a Védákhoz. Az eposzok emberi művek, közülük a leghíresebb a Rámajána és a Mahábhárata (melynek része a Bhagavad Ghíta).

Trimurti

A képen az aszkétának megjelenik trimurti, vagyis a három főisten.

- *Brahmá*: az univerzum és az élőlények teremtője. Négy feje a négy Védát képviseli, négy karja a világ négy irányát. Jelképe a hattyú.
- *Visnu*: a világ fenntartója, megőrzője, az emberiség erkölcsi tisztaságáért felel. A romlás korszakaiban megtestesülései (avatárok) segítenek a társadalom fenntartásában. Legutóbbi avatárjai: Ráma és Krisna. Jelképe a kígyó.
- *Siva*: a pusztítás, a betegségek, illetve a megújítás istene. Végtelen aszketizmusával a világegyetem rendjét uralja, s képes azt megsemmisíteni. Jelképe a tűz.

A három egyenrangú, egymástól független istenség a teremtés, fenntartás, pusztítva megújítás hármasságában a tettek összes lehetséges változatát is jelképezi.

Tanítás

ॐ Dharma („ami összetart”): a világ természeti, erkölcsi, vallási rendjét meghatározó örök világtörvény

ॐ Az élőlények között is rend (hierarchia) van.

Az emberek kasztrendszer születésük alapján:

(1947-ben egy állami intézkedés hivatalosan eltörölte)

- *bráhmínok*: szellemi kérdésekkel foglalkozó papok
- *ksatriják*: a társadalom rendjét fenntartó harcosok, vezetők, hivatalnokok
- *vaisják*: gazdasági tevékenységet folytató dolgozók
- *sudrák*: a többi kasztnak alárendelt szolgák
- *páriják* vagy *dalitok*: tisztátalan tevékenységet (pl. utcaseprés, halottakkal foglalkozás) folytató kaszton kívüli hinduk
- kaszton kívüli nem hinduk (hindunak csak születni lehet, a hinduizmus nem missziós vallás)

ॐ Karma: az ok-okozati kölcsönhatások végtelen láncolatát létrehozó emberi tettek, melyekben a sorsszerűség is benne van

- következménye: az ember cselekedete a legfontosabb

ॐ A lélek (*atman*) örök, a test átmeneti. A lélek körforgásszerűen újraszületik (reinkarnáció) a létformák között, előző élete tetteinek jutalmaként vagy büntetéseként.

ॐ Cél: a létkörforgásból (*szamszára*) való szabadulás.

Ehhez szükséges a dharma törvényeinek betartása, valamint a „végső valósággal” való egyesülés, melyre a hívő lehetőségei:

- istenszeretet és önmagunk átadása;
- megismerés a jóga, aszkézis, meditáció segítségével és lemondások által;
- jó cselekedetek mint áldozatok bemutatása;
- társadalmi szerepekből adódó kötelességek teljesítése.

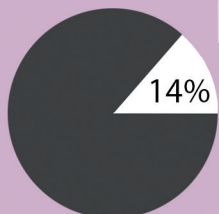
ॐ Istenként vagy istenek lakhelyeként tisztelt néhány természeti elem: tehén, kobra, szikomorfa, Gangesz, Himalája.

Transzcendens

- eredetileg több ezer istent tisztelő politeizmus
- később henoteizmus, három fő istennel

Szimbólum

- „OM” szócska: misztikus hang, a világmindenség keletkezését, megtartását és pusztulását jelöli, a meditáció eszköze.
- Lótuszvirág: a szépség, tisztaság, szentség szimbóluma.

Statisztika

Követőinek száma: kb. 1,1 milliárd, a világ lakosságának kb. 14%-a

A legnagyobb hindu közösségek országai: India, Nepál, Srí Lanka, Bhután, Bangladesh, Malajzia

Irányzatok:

- Vaisnava hinduizmus: Visnut és megtestesüléseit (avatár, pl. Buddha, Krisna) tisztelők (kb. 70%)
- Sivaizmus: Sívát tisztelők, az egyén szabadulását fő célként tartók (kb. 30%)

Buddhizmus

Történet

alapítója: Gautama Sziddhárta (Kr.e. 566-486)

- Észak-India alkirályának fia volt
- a palotából nem léphetett ki
- 30 éves kora körül kiszökött, találkozott az élet valóságával:
 - aggastyánnal (öregséggel)
 - gyógyíthatatlan beteggel (betegséggel)
 - halott emberrel (halállal)
 - vándor aszkétával (szegénységgel)
- először aszkéta lett, szigorú böjtben élt
- majd a mértéktartó lemondás középútját választotta
- 37 évesen egy elmélkedés során megvilágosodott (Buddhává vált)
- megfogalmazta tanítását: a tan kereke

Irat

páli Tipitaka és Mahájána szútrák

Tan kereke

- Jama, a Halál istensége tartja agyari, kezei és lábai között.
- kör: létkörforgást (szamszára) szimbolizálja
- középpont: az örökké mozdulatlan világtörvényt (dharma) szimbolizálja

- a Három Méreg szimbóluma egymásba harapó állatok
 - disznó: ostobaság, tudatlanság
 - kakas: a vágy
 - kígyó: harag

- alsó és felső világokba újjászülető lények

- A körforgás létvilágai a küllők között:
 - fent az istenek, félistenek, emberek,
 - lent az állatok, éhségtől gyötört szellemek, pokol.
- A létvilágokba cselekvéseik eredményeképpen születnek újjá az emberek, istenek, félistenek.
- Mindenhol egy-egy buddha segíti a lényeket, hogy legyőzzék a létvilágok szenvedéseit.

- tizenkét tagú "oksági láncolat" az újjászületés és a halál körforgásáról.

Tanítás

- ✿ az ember előző létformáinak cselekedetei meghatározzák az adott létformát (karma)
- ✿ az újraszületések körforgásából (szamszára) való kilépés útja: felszabadulás (móksha) a vágytalanság állapotába ennek módjai:
 - megvilágosodás, vagyis buddhává válás
 - az egyetemes világtörvénynek és igazságnak (dharma) megfelelő élet
 - a szerzetesi életforma (szangha) élete
- ✿ megszabadult állapot: üresség (nirvána)
- ✿ üdvösséghez a lemondás középútja vezet
- ✿ ennek előfeltétele a négy nemes igazság ismerete:
 - a szenvedés igazsága: minden lét szenvedés
 - a szenvedés eredetének igazsága: a szenvedés oka az életvágy öröme
 - a szenvedés megszűnésének igazsága: a szenvedést az életvágy kikapcsolásával lehet megszüntetni
 - az ösvény igazsága: nemes nyolcrétű ösvény
- ✿ az egyes ember képes az önmegváltásra, ezért az embernek teljes önfelelőssége van
 - ezt a belső átalakulást a meditáció eszköze segíti
- ✿ erkölcsi magatartás öt alapeve:
 - ne ölj
 - ne lopj
 - ne paráználkodj
 - ne hazudj
 - ne fogyassz mámort okozó italokat

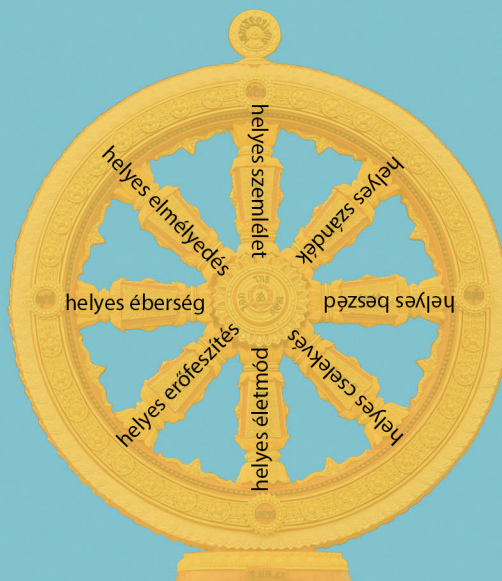
Transzcendens

- vannak teista és nem teista irányzatai
- nincs személyes és teremtő istenképe helyette az örök világtörvény a rendezőelv

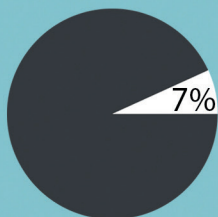
Szimbólum

a nemes nyolcrétű ösvényt ábrázoló nyolc küllős dharma-kerék

Statisztika

Követőinek száma: kb. 500 millió, a világ lakosságának kb 7%-a
Legnagyobb buddhista közösségeket számláló országok: Kína, Thaiföld, Japán, Burma, Sri Lanka, Kambodzsa

Irányzatok:

- Teravéda irányzat: a buddhizmus legősibb formája, szigorú ortodox tanrendszerre épülő szerzetesi buddhizmus (kb. 60%)
- Mahajána irányzat: világiak számára mutatja meg a megváltás felé vezető utat (kb. 32%)
 - Lámaizmus: tibeti helyi ősvallás, pap=láma (dalai láma=főpap és politikai vezető), imamalmok
 - Zen-buddhizmus: nemzeti irányzat Japánban, kolostori vallás, fő szerepe az elmélkedésnek van
- Vadszrajána irányzat: a mantramódszernek kiemelkedő szerepe van a megvilágosodás felé vezető úton (kb. 8 %)

Zsidó vallás

Történet

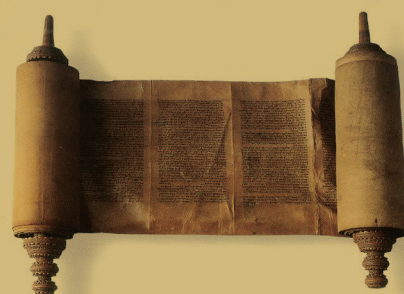
- Kr. e. 20–18. század körül: a mezopotámiai Úr városából származó Ábrahám volt az első, aki hitt az Úr szavának; vele kötött szövetséget Isten, majd Izsák és Jákób kapták örökségül Isten áldását.
- Kr. e. 18–17. század körül: József és családja Egyiptomban
- Kr. e. 16–13. század körül: Mózes, egyiptomi kivonulás
- Kr. e. 13. század körül: honfoglalás az ígért földjén
- Kr. e. 10. század: Dávid és Salamon uralkodása
- Kr. e. 586: Jeruzsálem első eleste, babiloni fogság
- Kr. e. 539: a nép hazatérése, Jeruzsálem újjáépítése
- Kr. u. 70: Jeruzsálem második eleste, a zsidóság szétszóródása a világban

Irat: Héber Biblia (Tanak) és Talmud

Dávid-csillag

- A két egymásba fordított, egyenlő szárú háromszög őszi zsidó szimbólum
- A jelkép utal a káoszából való rend és harmónia teremtetésére, de az ég és a föld vagy a férfi és a nő békés, harmonikus egymásra találására is.
- Emellett a Talmud az erkölcsi világrend megvalósulását is ezen keresztül írja le: a felfelé mutató háromszög az ember kötelességeit (Tóra betartása, istenszolgálat, szeretet gyakorlása) jelzi, a lefelé mutató háromszög az Istentől függő eszméket (természettörvény, igazság, béke) jelöli. Amikor ezek találkoznak, akkor mindig harmónia valósul meg a világban.
- A kabbala (zsidó misztikus irányzat) szerint a Dávid-csillag hat ága és a hozzájuk tartozó hat kis háromszög megfelel a világ hat irányának, a csillag közepén levő hatszög pedig a világ középpontját jelentő Istent szimbolizálja.
- Első régészeti felbukkanása Szidonból (a mai Libanon területéről) származik a Kr. e. 7. századból, de már Dávid király katonái is ilyen alakú pajzsot viseltek, vagy ezt a jelet vésték pajzsaikra. Európában első említése a magyar történelemhez kötődik: Mátyás király és Beatrix esküvői menetében ünneplő zsidó csoport Dávid-csillaggal díszített zászló alatt vonult fel.

Tanítás

Isten és a zsidó nép között szoros kapcsolat van.

- Isten választotta ki a népet a nép iránti szeretet alapján.
- Isten szövetséget köt népével (Nóé, Ábrahám, Mózes, Dávid személyén keresztül).
- A szövetségben Isten a törvényt adja, a nép pedig ezek betartásával lesz hű Istenhez, és tesz tanúságot Istenről a világban.

Transzcendens

- Monoteizmus (a legősibb monoteista vallás)
- Hit az örök, egyetlen, mindenható, személyes Istenben
- Isten megnevezése: JHVH betűkkel jelölik, Adonáj (Úr) szóval olvassák

A zsidó vallás alapja az örök Istentől kapott törvények megtartása.

- Tóra: a Sínai-hegyen kapott két kőtábla, vagyis a Tízparancsolat és Mózes öt könyve.
- Talmud: a rabbik évezredek alatt összegyűjtött Tóra-értelmezése.
- A törvény meghatározza az élet minden területét (az imádkozás módját, az ünnepek megtartását, helyes étkezési szokásokat, erkölcsi előírásokat stb.).
- A hit az Istenhez való folytonos imádkozás és az isteni parancsolatok szigorú betartása által érhető el.

A zsidó ember számára a hitbeli fejlődést a tanulás jelenti.

- A Tóra tanulmányozása által juthat közelebb az igazsághoz.
- A tanulás a gyakorlati cselekedetekben (adakozás, jó cselekedetek, gondoskodás másokról) nyilvánul meg.
- A cselekedeteknek hatásuk van a halál utáni életre, az ember „eljövendő világban” elfoglalt helyére, de ennek részleteiben a zsidó tanítás nagy változatosságot mutat.

Szimbólum

- Dávid-csillag
- Menóra: az örökké világító hétágú lámpás a zsidó identitás legfőbb szimbóluma, a Kr. u. 70-ben elpusztult jeruzsálemi templomra utal
- Kettős kőtábla: a vallási és társadalmi-erkölcsi tanítást összefoglaló Tízparancsolat

Statisztika

Követőinek száma: kb. 14 millió, a világ lakosságának kb. 0,2%-a
A legnagyobb zsidó közösségek országai: Izrael, Amerikai Egyesült Államok

15-20% 10-15% 25-30% 35-40%

Irányzatok

- **Ultraortodox:** szélsőségesen ragaszkodnak a vallás minden parancsolatához, fokozottan ügyelnek a külsőségek megtartására is, rendszerint elkülönülve élnek, féltve őrzik identitásukat minden külső behatástól (kb 15-20%).
- **Ortodox:** szigorúan törvénytisztelő irányzat, tagjai a hiteles zsidóság egyedüli képviselőinek tekintik magukat (kb 10-15%).
- **Konzervatív:** a hagyományokhoz való ragaszkodás fontosságát hangsúlyozzák, de rugalmasabban viszonyulnak hozzájuk, fontosnak tartják az új körülményekhez való alkalmazkodást is (kb 25-30%).
- **Reform:** humanista jellegű irányzat, tagjai a zsidó identitást megőrizve kívánnak modern, felvilágosult életet élni, a rítusok helyett inkább az etikai törvényekre helyezik a hangsúlyt (kb 35-40%).
- **Neológ:** az újtó reformmozgalmak speciálisan magyar ága, az Osztrák–Magyar Monarchiában létrejött reformista irányzat, amely később visszakanyarodott a zsidóság hagyományőrzőbb, konzervatívabb formáihoz

Kereszténység

Történet

- Alapítója: a názáreti Jézus
(született valamikor Kr. e. 7 és Kr. u. 6 között, meghalt Kr. u. 33-ban)
- Jézus Krisztus
 - Jézus szó jelentése: 'szabadító'
 - Krisztus (görög) szó (héberül messiás) jelentése: 'fölkent'
- Kr. u. 27 körül kezdett nyilvánosan tanítani,
 - Isten szeretetét hirdette, csodákat tett, gyógyított, tanítványaival járta Júdea városait, egész földi életével is példát mutatott, megtestesítette és tapasztalhatóvá tette azt az életet és azt a magatartást, amelyet Isten szán az embereknek
 - halála után az apostolok vitték tovább az evangéliumot (jó hírt), sok keresztény közösség alakult Kis-Ázsiában, majd az első évszázadokban gyorsan terjedt a keresztény hit a Földközi-tenger medencéjében és Európa nagy részén

Irat: Biblia

Szentháromság

A Szentháromság mint istenkép – latinul Sancta Trinitas – két fontos elemet egyesít: az egységet és a háromságot. Egység alatt a három személy azonos istenségét kell érteni, háromság alatt pedig az Atya, a Fiú és a Szentlélek személyét. Istenről tehát a keresztények beszélhetnek külön Atyaként, Fiúként és Lélekként, de összefoglalóan Szentháromságként is.

A Szentháromság személyeinek munkáját jelölő egy-egy szimbólum:

- Atya: a teremtő Isten, akit nem lehet ábrázolni, legfeljebb egy égből alányúló kézzel utalnak rá
- Fiú: Jézus, Isten Báránya (Jn 1,29) szeretetből önként vállalta minden emberért a kereszthalált, így legyőzte a bűnt, feltámadásával pedig legyőzte a halált
- Szentlélek: a megszentelő Szentlelket Mk 1,10 alapján sokszor egy égből leereszkedő galambbal ábrázolják

Az Apostoli hitvallás és a Niceai hitvallás három bekezdése, az ún. hitágazatok minden időben érvényes módon írják le, hogy miként lehet elgondolni a három személy egymással és a világgal – benne természetesen az emberrel – való kapcsolatát.

A Szentháromság keresztény felfogása jelentős hatást gyakorolt a nyugati kultúra világképére is. A kultúra egyes területein megjelenő hármasságok gyakran visszavezethetők erre (például Joachim de Fiore történelemszemlélete, Hegel filozófiája).

Tanítás

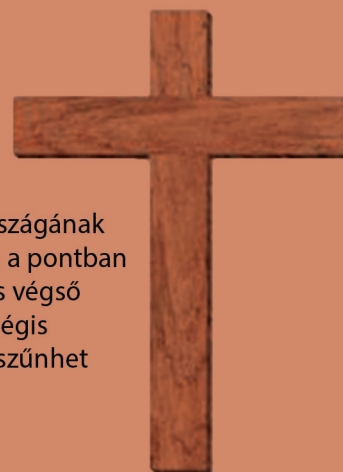
- † Isten – aki jó, mindenható, mindentudó és mindenhol jelenlévő – teremtette és folyamatosan fenntartja a világot.
- † Az Isten saját képmására teremtett ember a bizalmatlansága miatt elfordult Istentől. Következménye: megjelent a szenvedés és a halál.
- † A bűntől s annak következményeitől az ember saját erejéből nem tud megszabadulni. Isten úgy szereti az embert, hogy elküldte érte fiát, Jézust, aki valóságos Isten és valóságos ember.
 - A keresztény felekezetek tanítása különbözik az ember üdvösségre jutásában betöltött szerepe, és az ember szabadsága kérdésében. (A katolikusoknál nagy szerep jut a cselekedeteknek, a protestánsok inkább a hitre és az isteni kegyelemre helyezik a hangsúlyt.)
- † Isten majd az új teremtésben fogja megújítani a világot, s a halottakat örök életre támasztja fel. Mivel az ember test és lélek egysége, ezért a feltámadás is testben történik majd.
- † Az emberek Istenhez való eljutásában a Szentlélek segít, aki hitet ébreszt az emberben, és az egyház közösségét építi.

Transzcendens

- Monoteizmus
- Hit az azonos lényegű Szentháromságban:
 - a teremtő Istenben,
 - a megváltó Krisztusban és a
 - megszentelő Szentlélekben

Szimbólum

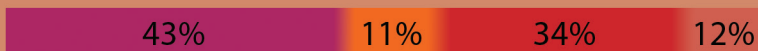
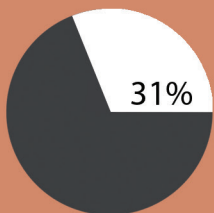
Kereszt: A kereszt az egyik legősibb jelkép. A keresztény jelentéstartalom szerint az ember világát: véges ismereteit, határtalan vágyait és megváltásra szoruló természetes kapcsolatait jelképező vízszintes szakaszt egyetlen pontban metszi itt az Isten szeretetét jelző függőleges. Ez a pont az immanens és transzcendens, az embervilág és a mennyek országának egyetlen valódi találkozási pontja. A kereszt száaira feszített Jézus ebben a pontban szenved és hal meg értünk, itt nyer értelmet az emberi élettel járó számos végső kérdés, ez a pont jelöli ki a földi élet origóját. Ami itt történik, egyszerű, mégis nehezen érthető változás. A két világ „megnyílik” egymás felé. Végre megszűnhet az ember öröklött ellenállása és Teremtőjével való szembefordulása. A kereszt teológiája azt hangsúlyozza, hogy Isten igazi nagyságát Jézus életének legmélyebb pontján, a kereszten történt eseményekben láthatjuk meg legvilágosabban.

Statisztika

Követőinek száma: kb. 2,2 milliárd, a világ lakosságának kb. 31%-a.

A legnagyobb keresztény közösségek országai: Amerikai Egyesült Államok, Brazília, Mexikó, Oroszország, Kína, Németország, Fülöp-szigetek, Egyesült Királyság, Olaszország.

Irányzatok: tanításbeli kérdések körül alakultak ki.

- **Katolikusok:** az egyház feje a római pápa (Péter apostol utóda), a szent hagyományt a Bibliával egyenértékűnek tartják, nagy szerepet játszik Mária tisztelete (kb. 43%).
- **Ortodoxok:** a Szentlélek csak az Atyától származik, sajátossága a szentképek (ikonok) tisztelete (kb. 11%)
- **Protestánsok:** nagy hangsúly van a Biblia olvasásán, az üdvösség kérdésében Isten kegyelme mellett a hitnek van nagy szerepe (kb. 34%). (A protestánsok kb. 15%-a evangélikus.)
- **Egyéb** (kb. 12%).

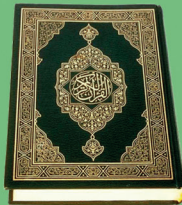
Iszlám

Történet

- Az *iszlám* jelentése: 'Allah akaratának való alávetés', 'megbékélés Allah akaratában'.
- Alapítója Mohamed (Kr. u. 570–632), „Allah küldötte”.
- Az arab-félszigeti kereskedelmi karavánutakat ellenőrző egyik mekkai törzs tagja volt.
- Kereskedő nagyapjával utazva ismerte meg a zsidó és a keresztény tanításokat.
- Magányosan elmélkedő ember volt.
- 610: először kapott kinyilatkoztatást Gá브리el arkangyaltól, aki lediktálta neki a Koránt.
- A politeista természeti törzsek között egyistenhitet hirdetett, bírálta a kereskedők önzését.
- 622. július 6.: Mekkából Medinába menekült (*hidzsra* – az iszlám időszámítás kezdete).
- Medinában tekintélye megszilárdult, hatalma kiterjedt az egész Arab-félszigetre.
- Itt fogalmazta meg az iszlám alapját:
 - a muszlimok Ábrahámotól származnak, Hágártól született gyermeke, Izmael révén;
 - Ábrahám öröksége Izmaelé;
 - Ábrahám (Ibráhím), Mózes (Múszá); és Jézus (Íszá) próféták, (később a muszlimok Mohamedet a „próféták pecsétjének” nevezik, mert ő kapta meg a végső kinyilatkoztatást).
- 630: elfoglalta Mekktát.
- 632: Mohamed halála.

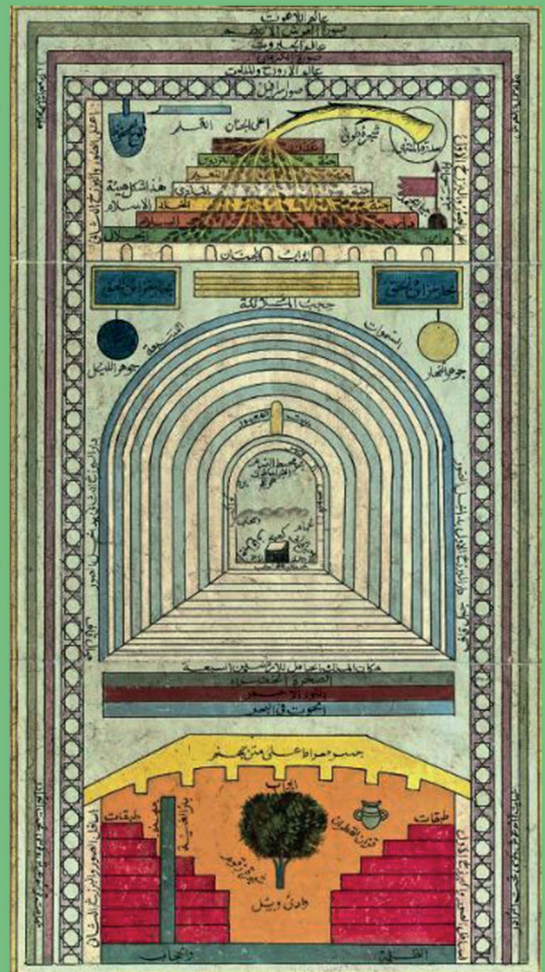
Irat: Korán

Az iszlám világkép

A 1700-as évekből származó ábrán az iszlám világkép hagyományos felfogásának illusztrációját láthatjuk.

- Fent az isteni szférák helyezkednek el a menny hét körével. Itt helyezkedik el a Toba-fa, vagyis az élet fája, a toll, amely a sorsot írja a titkos táblára, és a Kaf-hegy, mely a világ végső határát jelképezi.
- Lent a pokol hét körét láthatjuk. A pokol szintjei fölött híd ível át, a közepén pedig a kátránnyal teli üst, és az élet fájának ellentétéként a Zaqquum, vagyis a kárhozott fája. Az ezen a fán termő ördögfejeket a kárhozottaknak meg kell enniük.
- A kép középső részén a földi világ látható, melynek közepén a Kába-kő helyezkedik el.

Tanítás

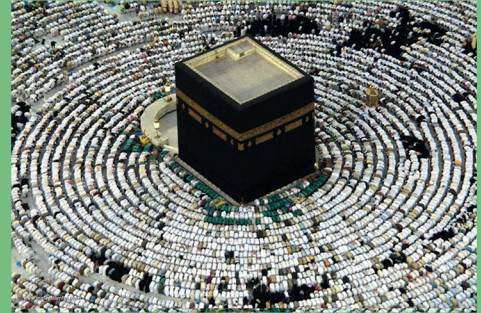
- ☉ Központi kérdés: az utolsó ítéletben való hit.
 - Minden embernek előre meghatározott sorsa van (*kiszmét*)
 - A halál után Allah értékeli az emberek cselekedeteit, a világ végén ítéletet tart
 - Az emberek az Allahnak való engedelmeskedés alapján a paradicsomba vagy a gyehennába kerülnek

- ☉ Az iszlám vallásosság öt pillére:
 - *hitvallás* – az egyetlen Allahban
 - *ima* – naponta ötször
 - *böjt* – a nélkülözés megtapasztalására Ramadan hónapban
 - *adakozás* – vagyonadó jótékony célokra
 - *zarándoklat* – egyszer az életben Mekkába

- ☉ Az iszlám törvény (*saría* = 'tisza út') szerint az emberi cselekvés öt csoportba sorolható:
 - megparancsolt: elmulasztásáért büntetés jár;
 - hasznos: elvégzéséért jutalom jár, de elmulasztásáért nem jár büntetés;
 - tiltott: elkövetéséért büntetés jár;
 - helytelenített: elmulasztásáért jutalom jár, de elkövetéséért nem jár büntetés;
 - közömbös: sem jutalom, sem büntetés nem jár érte.

- ☉ A muszlim hívő Allah akaratát követi; a klasszikus arab nyelvben nincs is szó a lelkiismeretre.

- ☉ A dzsihád jelentése nemcsak szent háború, hanem bármilyen – akár lelki jellegű –, Allahnak tetsző erőfeszítés, küzdelem.

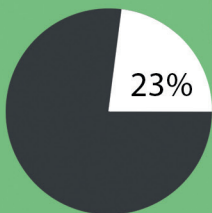
Transzcendens

- Monoteista vallás
- Hit az egyetlen Allahban
- A teológia helyett a jognak van alapvető szerepe

Szimbólum

Holdszarló és csillag, amely a középkorban az Oszmán Birodalom jelképeként terjedt el.

Statisztika:

Követőinek száma: kb. 1,6 milliárd, a világ lakosságának kb. 23%-a.

A legnagyobb muszlim közösségeket számláló térségek: Közel-Kelet, Észak-Afrika, Közép-Ázsia országai, Indonézia.

10-13%

86-89%

1-3%

Irányszakok: a közösség vezetőjének kérdése körül alakultak ki

- **Síita irányzat:** Azt vallják, hogy Allah a muszlim közösségek vezetésére Mohamed családjából származó imámokat jelölt ki, elsőként unokaöccsét, Alit (kb. 10-13%).
- **Szunnita irányzat:** Szerintük a hagyományokat (szunnát) ők követik leghívebben. Községeik konszenzus alapján választják vezetőiket, akiknek nem kell a próféta családjából származnia (kb. 86-89%).
- **Háridzsita irányzat:** A közösség vezetésére a legjámborabb tagot tartották alkalmasnak, mert őt nem befolyásolják földi hatalmi kérdések (kb. 1-3%).

Összefoglalás

1. Definiáld az alábbi fogalmakat!

agnoszticizmus, ateizmus, deizmus, dualizmus, henoteizmus, monoteizmus, panteizmus, politeizmus, teizmus

2. Az alábbi mondatokról állapítsd meg, hogy kik mondhatják! (Ag – agnosztikus, At – ateista, B – buddhista, D – deista, H – hindu, K – keresztény, M – muszlim, Zs – zsidó)

Van legfőbb transzcendens lény.

Nincs legfőbb transzcendens lény.

Lehet, hogy van legfőbb transzcendens lény.

Nincs isten, de van egy legfőbb rendező elv.

Sok isten van.

Sok isten van, de közülük kiemelkedik a legfőbb isten.

A világ a jó és a rossz harcának az eredménye.

Isten a világba aktívan beavatkozik.

Isten csak az emberek képzeletében létezik.

A transzcendensről gondolkodni és beszélni felesleges, mert úgysem tudhatunk meg róla semmit.

„Be van fejezve a nagy mű, igen. / A gép forog, az alkotó pihen.” (Madách Imre: *Az ember tragédiája*, Első szín)

Csak Isten végtelen és örökkévaló.

Amint a világ létrejött is véletlen események sorozata, úgy életünk célja is véletlenszerű.

A természeti törvények írják le az Isten által teremtett és fenntartott világ működését.

„Intellektuális kérdésekben ne vedd azokat a konklúziókat biztosnak, amelyeket nem bizonyítottak vagy nem bizonyíthatóak.” (Thomas Henry Huxley)

Isten és a világ kapcsolata hasonlítható az órasmester és az óra viszonyához.

A halál után nincs semmi.

Az élet célja a teljes üresség elérése.

Az ember meg tudja váltani önmagát.

Van pokol.

A halál után az ember lelke újraszületik.

A világkorszakok ciklikusan követik egymást.

Van lélekvándorlás.

Van üdvösség.

Nincs üdvösség.

Az üdvösséget az ember saját erejéből szerzi meg.

3. Írj fogalmazást arról, hogy egyetértesz-e ezzel a gondolattal! Fogalmazd meg a kritikáidat is!

„Mindegy, milyen úton, csak jusson az ember üdvösségre. Olyan ez, mint a hegymászás: több út is vezethet a hegyre, a lényeg, hogy felérjünk a csúcsra.”

TÁRSADALOM –

Az egyház a 20. században

Esterházy Péter (1950–2016) író, egykori nagybirtokos család sarja egyetemi tanulmányait ugyan matematikusként fejezte be, de 1978-tól kezdve szabadfoglalkozású író lett, aki igen gazdag életművet hozott létre.

A 2000-ben megjelent *Harmonia caelestis* című regénye, amelyben emléket állított édesapjának, Esterházy Mátyásnak, addigi életművének megkoronázása lehetett volna. Néhány nappal a *Harmonia caelestis* kéziratának befejezése után azonban megtudta, hogy édesapja III/III-as ügynök volt, aki 1957-től 1980-ig írt jelentéseket a környezetéről a pártállami titkosszolgálat számára. Miután az író tudomást szerzett erről, úgy döntött, hogy nyilvánosságra hozza, amit megtudott, és elkezdte írni a *Javított kiadást*.

Ez a könyv egy különleges napló lett. Esterházy közreadta az ügynöki jelentések általa kimásolt részleteit és ezekhez fűzött jegyzeteit. A két könyv együttes olvasása során nemcsak egy apa és egy fiú viszonya bontakozik ki, hanem a kommunista rendszer természete, tragikus történelmünk, a múlttal való szembenézés, az árulás mibenléte, s eközben az emberi magányosság, a lelki szenvedés és istenkeresés is. Ez a könyv nem csupán egy ember személyes és írói sorsának megrendítő fordulata. Az egész 20. század ott van összesűrítve ebben a történetben.

Részlet a *Javított kiadásból*: „Álmomban azt magyarázom apámnak, miközben ő kezemre teszi azt a nagy, súlyos apakezét, hogy az a jó, ha megírom ezt a históriát, ezt a szót használok, históriát, úgy mondom, mint egy gyereknek a doktor bácsi, ne féljen, nem fog fájni, ez a legjobb megoldás. Mint valami betegségről beszélek a »dologról«, amiről senki nem tehet,

és ő a szenvedő alanya. Hogy a kezét az enyémre tette, az olyan erős, jó érzés, hogy föl is ébredek. Nyolc óra van, gyorsan leírom (leírtam). Próbálok válaszolni arra a kérdésre, hogy milyen érzés vagy kedv vagy hangulat maradt bennem az álom után, de a jónak csak az emléke van meg, mostanra csak a fázás maradt, fázom.”

A múlttal való szembenézés különösen nehéz, ha a 20. századról van szó. Talán azért is, mert még élnek olyanok, akik részesei voltak ennek a kornak, és azért is, mert oly sok szörnyűség történt abban az évszázadban. Ehhez a szembenézéshez akar segítséget nyújtani ez a néhány lecke.

31. Zsidóüldözés, holokauszt és az egyházak Magyarországon

„Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük, mert ez a törvény, és ezt tanítják a próféták.” (Mt 7,12)

„A Soa a keresztény történelem része (...), a mi történelmünk is, nemcsak a zsidó népé. Nemcsak azt kell megkérdeznünk, hogy mi történt velük, hanem azt is, hogy mi történt velünk, keresztényekkel.” (Michael McGarry)

A kiegyezés évében, 1867-ben megszületett a **magyarországi zsidók polgári egyenjogúságáról** szóló törvény, 1895-ben pedig – az evangélikus és a református felekezet mellett – **az izraelita felekezet is „bevett” vallássá lett**, azaz a katolikus egyházhoz hasonló jogokat kapott. A korábbi korlátozások feloldása következtében a zsidóság az ország gazdasági és kulturális életében is egyre nagyobb szerepet vállalhatott. Ezekben az évtizedekben létszámában is sokat fejlődött – részben az ukrán és orosz területeken elszenvedett zaklatások miatti bevándorlás, részben pedig az egészséges életmódnak köszönhető magasabb természetes népességnövekedés miatt. Megváltozott a zsidóság országon belüli elhelyezkedése is. 1840-ben az akkori zsidó lakosság kevesebb mint 20%-a élt városokban (216 321 főből 41 468 fő), 1910-ben viszont ez az arány 50% fölé emelkedett (909 531-ből 468 610 fő), a zsidóság több mint 20%-a (203 687 fő) pedig Budapesten élt.

Hallottál róla?

1

A Pesti Evangélikus Gyülekezet gimnáziumába (a fasori fiú- és a Deák téri lánygimnáziumba) kezdettől fogva sok zsidó diák járt. A pesti evangélikus és zsidó közösség hasonlított abban, hogy gyermekeik taníttatására nagy gondot fordítottak. Zsidó diákok jártak vidéki evangélikus gimnáziumokba is, például Aszódra vagy Bonyhádra.

Mozdulj!

1

Nézz utána, hogy evangélikus gimnáziumok zsidó növendékei közül kik lettek híres művészek, tudósok, közéleti szereplők vagy sportolók!

A kiegyezés utáni évtizedek politikai vezetői szövetségesként tekintettek a gyarapodó zsidóságra, nem utolsósorban azért, mert a soknemzetiségű országban magyarnak vallották magukat, s ezzel a magyarság arányszámát is javították. Az első világháborúban elszenvedett vereség, valamint a trianoni döntés viszont alapvetően megváltoztatta a zsidóság politikai megítélését. A hangadók a zsidókat okolták a magyarságot ért sérelmek miatt. A Tanácsköztársaság néhány vezetőjének zsidó származása miatt a zsidóság egészét a bolsevizmus iránti szimpátiával gyanúsították. Mivel a nemzetiségek tömegétől megszabadult új, kis országnak már nem volt szüksége a magukat magyarnak valló zsidókra, a hangadók politikai indulatok céltábláivá, bűnbakká tették őket.

Szerinted?

1

Mi minden vezethet ahhoz, hogy egy társadalom bűnbakká nyilvánítsa egy kisebbségét? Milyen lelkiállapotban van a bűnbakképző többség? Milyen életforma segítheti elő azt, hogy egy kisebbséget bűnbakká tegyenek?

A Nemzetgyűlés 1920. szeptember 21-én szavazta meg a háború utáni Európa első zsidóellenes törvényét. A *numerus clausus*-törvény az egyetemekre és főiskolákra felvehető hallgatók számát úgy szabályozta, hogy azon belül érvényesülnie kellett a nemzetiségek országos arányának. Zsidónak lenni azelőtt vallási hovatartozást jelentett, s a zsidók jelentős része magyar anyanyelvű volt, mostantól viszont külön nemzetiségként határozták meg őket. A törvény szerint a felsőoktatásba bejutó zsidó diákok aránya nem haladhatta meg a 6%-ot. Bár a törvény formálisan minden nemzetiségre vonatkozott, a törvény vitája nem hagyott kétséget afelől, hogy a cél az átlagnál jobban polgárosult és városiasodott zsidóság tanulási lehetőségeinek korlátozása. A *numerus clausus*-törvény egy, a polgári jogegyenlőség kiterjesztéséért vívott hosszú küzdelem végét jelentette, s egy új korszak kezdetét, amely lehetővé tette, hogy származásuk alapján egyes állampolgárokat hátrányosan megkülönböztessenek. A törvény támogatói a „magyar faj” védelmének nevezték ezt a törekvést. A kormány és a Nemzetgyűlés tagjainak jelentős részét viszont zavarta a nyilvánvaló jogsértés: így fordulhatott elő, hogy a törvény megszavazása során a képviselők fele sem volt jelen, hiányzott a kormánytagok többsége is. A törvényt végül – nemzetközi nyomásra – 1928-ban módosították, ekkortól nem a nemzetiségekre, hanem a foglalkozási ágakra hivatkozott, ezzel eltüntette a zsidóság formális hátrányos megkülönböztetését.

Mozdulj!

2

A Nemzetgyűlés tagjai között több katolikus pap és protestáns lelkész is helyet foglalt, akik támogatták a zsidók hátrányos megkülönböztetését. Akkor még nem egyházuk álláspontját, hanem a saját véleményüket képviselték. Nézz utána, hogy milyen állításokkal érveltek 1920-ban a törvény vitájában!

Szerinted?

2

Mit jelent az állampolgári jogegyenlőség? Milyen következményekkel járhat, ha egy ország törvényei egyes vallási, nemzetiségi kisebbségeket hátrányosan megkülönböztetnek?

Bár a *numerus clausus*-törvény módosításával helyreállt a régi jogegyenlőség, a társadalom egyes köreinek bűnbak iránti igénye változatlan maradt. A zsidóellenességet erősíthette Hitler hatalomra jutása és kezdeti sikerei, s a hozzá fűzött, területi revízióval biztató politikai remények is. Ebben a légkörben kezdődött el az akkor már kétkamarás parlamentben a zsidóellenes törvénykezés új sorozata. Ebben a folyamatban a három nagy keresztény egyház felsőházba delegált vezetői már nem a saját, hanem egyházaik véleményét képviselték. Serédi Jusztinián katolikus bíboros-hercegprímás, valamint Ravasz László református és Raffay Sándor evangélikus püspök 1938 májusában megszavazták az első zsidóellenes törvényt, amely a zsidóságnak a társadalmi és gazdasági életben való részvételét korlátozta. Érveik között szerepelt, hogy a zsidóság a többségtől elkülönülő fajt alkot, amely a többség jogait akarja gyakorolni, és rászolgált a korlátozásra. Ravasz László annak a reményének is hangot adott, hogy a törvény a zsidóság érdekeit is szolgálja, mert mederben tartja az antiszemita indulatokat. Ez a remény egy év múlva szertefoszlott, hiszen a zsidóellenes közhangulat nyomására a parlament 1939-ben elfogadta a súlyosabb korlátozásokat tartalmazó második zsidóellenes törvényt is. Az egyházi vezetők ezt a törvényt is megszavazták.

Hallottál róla?

2

A zsidóellenes törvénykezés nagy vitát váltott ki a Parlamenten belül és kívül egyaránt. Az első zsidótörvény elfogadása előtt ötvenkilenc keresztény magyar író, művész, politikus és tudós – köztük Bartók Béla, Kodály Zoltán és Móricz Zsigmond – tiltakozást írt alá. A tiltakozók szerint a törvénytervezet még a zsidóknál is jobban sérti a keresztényeket, mert „felteszi róluk azt az erkölcsi eltévlyedést, hogy [a zsidók...] polgári jogai teljességéből való kiforgatása árán akarnak érvényesülni és boldogulni”. Figyelmezteti a kortársakat, hogy felelősek lesznek, ha „a lelkiismereti tiltakozás ellenére is megszületik egy törvény, amire valamikor minden magyarnak szégyenkezve kell gondolnia”.

Szerinted?

3

Vajon miért nem ért célt a tiltakozás? Miért zárkozhattak el az egyházi vezetők attól, hogy megfontolják a tiltakozók érveit?

A zsidóellenes törvénykezés 1941-ben folytatódott, amikor a parlament elfogadta „**A házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről**” szóló törvénycikket. Ez a törvény a zsidóságot kizárólag faji (származási) alapon határozta meg, és megtiltotta a zsidók és nem zsidók közötti házasságot. A törvénytervezet előadója szerint „a magyar nemzettestnek öröklött formában való átmentését csak egy új rendnek [a...] felépítésével lehet megvalósítani”. Erre a rendre azért van szükség, mert a nemzet „idegen vérű és idegen szellemiségű” érdekszövetségek hálójába került, amelyek „folyamatosan szívták el életnedvét és erejét”. A zsidóság szerint megmaradt „fajának, hitének és népiségének” zárt egységében, csak látszat szerint tud beolvadni, ezért el kell különíteni. A törvénytervezet nehéz helyzetbe hozta az egyházi vezetőket. Helyeselték a célját, de helytelennek tartották az eszközeit. A házasságkötés korlátozása szembenállt a házasságról szóló keresztény tanítással, a zsidóság beolvadásának akadályozása pedig keresztelte a zsidók keresztény missziójának a célját. A három egyházi vezető tehát – evangélikus részről ezúttal Kapi Béla püspök – elutasította a törvényt, a parlament alsó- és felsőháza ennek ellenére elfogadta a javaslatot.

Szerinted?

4

Mi lehetett az oka, hogy 1941-ben, amikor magukat kereszténynek nevező pártok politikusai irányították az országot, nem volt súlya a három nagy keresztény egyház vezetői véleményének?

A törvény 1941. augusztus 8-i elfogadásakor Magyarország már Hitler szövetségeseként harcba állt a Szovjetunióval. Ekkor került sor az első olyan zsidóellenes intézkedésre, amely tömeges gyilkossággá fajult. A magyar hatóságok „idegenrendészeti eljárása” és a szovjet hadművelleti területen zsidókat irtó ukrán milicisták és a német SS-egységek akciója során mások mellett 14-16 ezer Magyarországról deportált zsidó vesztette életét. A **Kamenyec-Podolszkijba hurcolt és meggyilkolt zsidók** történetéről Slachta Margit alsóházi képviselő, a katolikus Szociális Testvérek főnöknője tájékoztatta Horthy Miklós kormányzót – egy másik szálon tájékoztatást kapott Ravasz László püspök is.

Szerinted?

5

Milyen okai lehettek annak, hogy a két bécsi döntés eredményeképpen megnövekedett területű országban élő zsidók nem tudhatták magyar állampolgárságukat igazolni, s ezért „idegenrendészeti eljárás” hatálya alá kerültek?

Mozdulj!

3

Nézz utána, ki volt Slachta Margit, mi mindent tett az üldözött zsidók védelmében! Ki volt rendtársa, Salkaházi Sára?

Hallottál róla?

3

Az egyházi felső vezetők támogatták az ország háborús részvételét Hitler oldalán, és elutasították azoknak a testvéregyházaknak a kritikáit, amelyek a Hitlerrel szemben álló Nyugaton éltek. Ravasz László püspök például így beszélt 1941. novemberi püspöki jelentésében: „...rendszeres és gonosz hazugság az, amit a nemzetiszocializmus istenellenességéről és egyházüldözéséről hirdetnek. Izenjük testvéreinknek túl az óceánon, hogy itt, Európa középpontjában, hadi szövetségben a német birodalommal, egy nagy világnézeti átalakulás sodrában, szabadoknak, függetleneknek, zavartalanul keresztyénnek érezhetjük és vallhatjuk magunkat...”

A háborús politika nyilvános egyházi támogatása mellett csendben egy másik folyamat is elindult: olyan **egyházi egyesületek létrehozása, amelyek a keresztény hitre tért üldözött zsidókat támogatták**. Először a katolikus egyház hozta létre 1939-ben a Magyar Szent Kereszt Egyesületet, majd a református egyház 1942-ben a Jó Pásztor Bizottságot. Rátermet munkatársaik, például a katolikus Cavallier József és a református Éliás József, a német megszállás után bátran túllépték vezetőiktől kapott feladatuk határait, és igyekeztek segíteni a nem keresztény üldözötteknek is. Raffay Sándor evangélikus püspök 1944 tavaszán az evangélikus Sztehlo Gábort delegálta Éliás József mellé. A semleges országok diplomatáival és a Nemzetközi Vöröskereszt hivatalnokaival együttműködve ezek az egyházi szervezetek több ezer üldözöttet tudtak megmenteni.

Mozdulj!

4

Gyűjtsd össze minél több külföldi diplomata és tisztviselő, valamint magyar egyházi ember és más ellenálló nevét, akik részt vettek az üldözött zsidók mentésében! Nézz utána, hogy kik azok, akikről elnevezték a budai és pesti rakpart alsó szakaszait! Lehetséges-e, hogy még mindig vannak olyan embermentők, akiknek a nevét és a történetét nem ismerjük?

A német megszállás után drámai gyorsasággal szerveződött meg a vidéki zsidók összegyűjtése és deportálása, amiben több tízezer magyar tisztviselő is részt vett. Az egyházak felső vezetői az új helyzetben is zsidóellenes szemléletük rabjai vagy túl óvatosak maradtak. Csak a haláltáborokról szóló kétségtelen hírek megismerése után kezdték el keresni a nyilvános tiltakozás módját, amivel híveiket ellenállásra szólíthatták volna fel. 1944. június 25-én terveztek felolvasni egy közös körlevelet minden templomban, de a terv az egymás közti egyet nem értés és a Sztójay-kormány fenyegető fellépése miatt meghíúsult. Ezután még két héten át folyt a vidéki zsidóság deportálása. A nyilas hatalomátvétel után az életét kockáztatta, aki üldözött zsidókat próbált menteni, s ekkor a keresztények is csak személyes hitükre és bátorságukra hagyatkozhattak. Erkölcsi támaszt jelentett ekkor a győri, székesfehérvári, veszprémi katolikus püspök és a pannonhalmi főapát tiltakozása, amiért Mindszenty József (akkor veszprémi püspök) börtönbe is került.

Hallottál róla?

4

A jeruzsálemi Jad Vasem Intézet 1953 óta keresi a zsidó üldözötteket mentő embereket, hogy kitüntesse őket a Világ Igaza címmel, és az áldozatok mellett az ő emléküket is megörökítse. 2014 végéig több mint nyolcszáz magyar kapta meg ezt a kitüntetést, köztük több evangélikus is, például Keken András, Koren Emil és felesége, Járosi Andor és felesége. Tudod-e, hogy kik ők?

Mozdulj!

5

Beszéljétek meg, hogyan válik valakiből észrevétlenül kollaboráns! Milyen különleges felelősségük van a vezetőknél a közösség gondolkodásának irányításában? Hol van az a pont, ahol az embernek a lelkiismereti meggyőződésére kell hallgatnia minden más szempont felett?

32. A magyarországi egyházak a pártállam szorításában

„Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa.” (Mt 5,10)

„A Nagy Testvér figyel téged!” (George Orwell)

A Harmadik Birodalom veresége és Magyarországnak a náci uralom alóli felszabadulása után ellentmondásos évek következtek. Szinte minden család gyászolt, s a tegnapi sebekhez új sérülések és félelmek is járultak, hiszen a felszabadító-megszálló Vörös Hadsereg nyomában is a pusztító erőszak járt, s nagyon hamar megkezdődött a munkaképes emberek *málenkij robotra* hurcolása. Ilyen légkörben kezdődött el a politikai élet újjászervezése, s bár az első szabad választások eredményeképpen a kisgazdapárt vezetésével koalíciós kormány alakult, a valódi hatalmat egyre inkább a belügyminisztériumot irányító és a Szovjetunió támogatását élvező kommunista párt gyakorolta. **Nagy belső feszültségek jellemezték a szervezett életüket újraépítő egyházakat is.** Volt, aki az egyházat ért háborús károkra nézett, egyházát áldozatnak tekintette, és vissza szeretne volna szerezni régi tekintélyét és javait. Volt, aki az egyház mulasztásaira nézett, ezért bűnbánatot tartott, és új alapokon, tiszta lappal szervezte volna újjá a közösséget. Ezeket a belső vitákat normális körülmények között is nehéz lett volna végigvinni, a bizonytalanság és a félelem légkörében szinte lehetetlen volt – a viták egyike-másika máig sem zárult le.

Hallottál róla?

1

Az egyházakat megosztó vitakérdések között szerepelt az is, hogy helyes-e bocsánatot kérni a holokausztot túlélő, sok-sok meggyilkolt rokonát gyászoló zsidóságtól azért, mert keveset tettek a zsidóüldözés megakadályozása érdekében. A református és az evangélikus egyházban hasonló helyzet alakult ki: voltak, akik a bocsánatkérést szorgalmazták, tekintet nélkül arra, hogy hogyan reagál rá a társadalom vagy a túlélő zsidóság, mások viszont arra az álláspontra jutottak, hogy egyházuk minden tőle telhetőt megtett, nincs szükség bocsánatkérésre, mert ezzel még ürgyert is szolgáltathat az egyház az ellenfelei számára ahhoz, hogy megtámadja, lejárássa. Te melyik véleményt tartottad volna helyesnek? Érdekes-e erről még ma is beszélni?

A kommunista hatalomátvétel után végképp megszűnt annak a lehetősége, hogy az egyházak a maguk belső szempontjai szerint keressék az útjukat, **minden figyelmüket az egyre agresszívebb hatalom lépései kötötték le.** Az új hatalom azt követelte, hogy az egyházakat iránta hűséges, de legalább tőle félő püspökök (és a protestáns egyházakban világi előljárók) vezessék, akik elfogadják az általa diktált szabályokat. **A protestáns egyházak esetében, ahol a vezetőket alulról választják, ezt inkább személycserék révén, a katolikus egyháznál pedig, ahol a püspököt a pápa nevezi ki, megfélemlítéssel igyekezett elérni.** Az átalakítást a református egyházzal kezdte, ahol lemondatták **Ravasz László püspököt**, utóda pedig támogatta az egyházi iskolák államosítását elrendelő törvényjavaslatot, amelyet az országgyűlés 1948. június 16-án iktatott törvénybe (6505 iskolát és 18 000 pedagógust vett át az állam). Az iskolák államosítása nagyobb ellenállásra talált az evangélikus egyháznál, ezért augusztus 25-én letartóztatták **Ordass Lajos püspököt**, Radvánszky Albert egyetemes felügyelőt és Vargha Sándor egyetemes főtitkárt. Ordass is lemondásra szólították fel, amire nem volt hajlandó, így koncepció perben, deviza-bűncselekmény hamis vádjával 1948. október 1-jén kétévi fegyházra ítélték.

A református egyház október 7-én írta alá a pártállam által kívánt egyezményt, az evangélikus egyház pedig december 14-én. A két protestáns egyház bejegyzésének a megszerzése után kezdett az állam tárgyalásokat a katolikus egyházzal 1949. január 4-én, s a nyomaték kedvéért **Mindszenty József bíborost** látványos kirakatper keretében február 8-án életfogytiglani fegyházra ítélték. A katolikus egyház részéről végül Grösz József kalocsai érsek írta alá az egyezményt 1950. augusztus 30-án, akit később, 1951. június 28-án tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. Erre az időre a pártállam már többszörösen megszegte az egyházi iskolák államosításakor adott ígéreteit, megszüntette a protestáns egyházi egyesületeket, négy kivétellel felszámolta a katolikus szerzetesrendeket – csak ez a rendelkezés 23 férfirend 2582 szerzetesét és 44 női rend több mint 9000 apácáját érintette.

Hallottál róla?

2

A pártállamnak az egyezményekkel az volt a célja, hogy törvényen kívül helyezze az egyházi élet korábbi jogi alapjait, a nemzetközi közvélemény felé pedig igazolhassa, hogy az egyházak szabadon, rendezett jogi keretek között végzik a szolgálatukat. Ugyanakkor számos eljárásával, amit az ÁVH vagy az 1951-től működtetett Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) útján gyakorolt, maga szegte meg az egyezménybe foglalt elveket. Az 1956-os forradalom utáni rövid fellélegzés idején ezért majd maguk az egyházak fogtak ragaszkodni az egyezmény betartásához.

Szerinted?

1

Az egyházi iskolák államosításakor a kormány ígéretet tett arra, hogy a kötelező iskolai hitoktatást fenntartja, egy évvel később a hitoktatást mégis fakultatívvá tette. Arra is ígéretet tett, hogy a református és az evangélikus egyház több főiskolát és középiskolát is fenntarthat, később ezek nagyobb részét mégis „önként” fel kellett ajánlaniuk az államnak. Miért volt ennyire fontos a pártállamnak, hogy korlátozza az egyházak oktatási lehetőségeit?

Egyházellenes plakát a Szovjetunióban

Az **1956-os forradalom** napjaiban az elnyomott egyházak is fellélegeztek, és megkezdték belső életük újrendezését. Mindszenty József bíboros kiszabadult fogságából, november 3-án rádióüzenetben üdvözölte a forradalmat, lemondatta a pártállammal együttműködő papokat, majd a másnapi szovjet beavatkozás után az amerikai követségen kért menedéket, s a követséget 14 évig nem is hagyta el. Ravasz László püspök is egyháza élére állt, s november 4-e után elindította a református megújulási mozgalmat, amely még hónapokon keresztül szervezhette a szabadságára talált egyház életét. Az evangélikus egyházban lemondott az Ordass Lajos püspök fogva tartása idején helyére választott Dezséry László, és átadta a helyét Ordassnak, aki sok év után október 31-én tarthatott először istentiszteletet.

A forradalom leverése és a Kádár-kormány hatalmának megerősödése után viszont a pártállam lépésről lépésre újraépítette az egyházak szigorú ellenőrzésének a rendszerét. A folyamat ismét a református egyházban kezdődött, ahol a pártállamhoz hű vezetőket már 1957 januárjában helyzetbe hozták. Ravasz püspöknek februárban el kellett hagynia Budapestet, tavasszal pedig újra elindult az aktívabb lelkészek le tartóztatásának a folyamata. Az evangélikus egyházban viszont Ordass püspök 1958 júniusáig ki tudott tartani hivatalában. Segíthette ebben a nemzetközi támogatás (a Lutheránus Világszövetség egyik alelnöke volt), az egyházon belüli népszerűsége, és az is, hogy mint fiatal püspököt, aki 1945 szeptemberében lépett szolgálatba, nem lehetett a Horthy-rendszerrel való kapcsolatára hivatkozva lejáratni.

Hallottál róla?

3

A forradalom leverése után a pártállam egy új jogszabállyal teremtetett új helyzetet az egyházak számára. Az Elnöki Tanács 1957. március 24-i (22. számú) törvényerejű rendelete szerint vezető egyházi állások esetében a kinevezéshez, áthelyezéshez vagy elmozdításához az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulása szükséges. A rendeletet visszamenőlegesen is alkalmazták 1956. október 1-jei hatállyal. A rendelet ezért megfosztotta a törvényes alapjuktól a forradalom idején történt személyi változásokat is. A rendelet kihirdetésekor Ordass püspököt arról biztosította az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, hogy az evangélikus egyházra nem vonatkozik, Ordass mégis tiltakozott ellene, hiszen az ellentmondott az 1948-ban megkötött egyezménynek, ami az egyháznak személyi kérdésekben szabadságot biztosított. Az ÁEH elnöke 1958-ban mégis erre a rendeletre hivatkozva nem fogadta el Dezséry püspök 1956. októberi lemondását, s minősítette törvénytelennek Ordass püspökségét. A rendelet 1989-ig minden magyarországi egyházra nézve érvényben maradt, s hatékony eszközként szolgált a pártállam számára személyi politikája érvényesítéséhez.

A pártállam tanult az 1956-os forradalomból, s finomabb eszközökkel igyekezett a társadalmat ellenőrizni. Az egyházak kontrollja úgy változott, hogy az állam felhagyott a nagy nyilvánosság előtt rendezett kirakatperekkel és az egyházvezetők bebörtönzésével. Bár ezután is folytatott eljárásokat és szabott ki katolikus papokra és protestáns lelkészekre esetenként súlyos büntetéseket (például Gulyás Lajos levéli református lelkipásztort hamis vád alapján halálra ítélték és 1957. december 1-jén kivégezték; az utolsó hosszú börtönbüntetést kapott katolikus pap, Lénárd Ödön pedig csak 1977-ben szabadult), a hangsúly már nem a nyílt erőszak alkalmazására esett. Ehelyett **az állam az egyházvezetőkön keresztül igyekezett elérni céljait úgy, hogy döntései az egyházak belső döntéseinek tűnjenek.** Célja megvalósításának az érdekében az 1957/22. törvényerejű rendelet és a titkosszolgálati eszközök kombinációját alkalmazta. Eszerint egy egyházvezető megválasztása előtt nemcsak az állam előzetes engedélyét kellett kérni, hanem az illetőt titokban be is szervezte az Állambiztonsági Szolgálat – jellemzően III/III-as – osztálya. Az ilyen módon „felkészített” egyházvezető tisztségénél fogva nyílt kapcsolatot tartott az Állami Egyházügyi Hivatal illetékesével, és – tartótisztjén keresztül – titkos kapcsolatban állt az Állambiztonsági Szolgálattal is. Feladata kétirányú volt, nemcsak jelentenie kellett a titkosszolgálatnak lelkésztársairól, gyülekezeti tagokról, belső egyházi folyamatokról vagy éppen a külföldi kapcsolatokról, hanem a pártállam kívánsága szerint befolyásolnia kellett a döntéshozó testületek véleményét is – a titkosszolgálati zsargon ezt „dezinformálásnak” vagy „bomlasztásnak” nevezte. Ezt a **kettős – nyílt és titkos – befolyásolási módszert a pártállam 1989-ig gyakorolta.**

Hallottál róla?

4

Az 1956 utáni időszak legbefolyásosabb evangélikus egyházvezetője Káldy Zoltán püspök (1958–1987) volt. Ordass püspök második félreállítását követően választották meg nagy szavazattöbbséggel a Déli Egyházkerület gyülekezeti a tehetséges és népszerű igehirdetőt, aki akkor a Tolna-Baranyai Egyházmegye esperesi tisztét töltötte be. Beiktatása szimbolikus időpontban, a forradalom leverése második évfordulóján, 1958. november 4-én történt. Csak jóval 1987-ben bekövetkezett halála után derült ki, hogy a titkosszolgálat már 1958 augusztusában „Pécsi” fedőnéven beszervezte. Ma (2017-ben) az 1958 szeptembere és 1971 áprilisa között született jelentései kutathatók.

Szerinted?

2

Káldy Zoltán püspök személyének és működésének a megítélése ma is nagy viták tárgya az evangélikus egyházban, de abban szinte minden ismerője egyetért, hogy a püspök, aki kemény kézzel és gyakran ellentmondást nem tűrő módon vezetett, a maga módján szerette egyházát, és használni akart neki. Miért dönthetett Káldy úgy, hogy a titkos kapcsolat fenntartása mellett vállalja a püspöki szolgálatot? Hihette-e azt, hogy túl tud járni a titkosszolgálat eszén? Ha igen, reális lehetett-e ez az elképzelése? Milyen következményekkel járhatott az ő – és a többi egyházi vezető – titkos kapcsolata a titkosszolgálat egyházi lehetőségeire nézve?

A forradalom leverésétől a rendszerváltozásig tartó bő három évtized alatt ellentmondásos folyamatok indultak el az egyházakban – ahogyan a szélesebb társadalomban is. A forradalmat követő megtorlások lezárulása és a legtöbb politikai fogoly szabadon bocsátása után a Kádár-kormány sokat tett azért, hogy emelkedjen az életszínvonal, csökkenjen a félelem, és növekedjék az emberek biztonságérzete. Aki nem vonta kétségbe az MSZMP vezető szerepét, nem emlegette a Magyarországon ideiglenesen állomásozó szovjet csapatokat, és nem vitatkozott az állampárt történelemértelmezésével – amely szerint a forradalom fasiszta és horthysta elemek, valamint a néppellenes csöcselék ellenforradalma volt –, azt a hatalom nagy eséllyel békén hagyta, sőt még szerény anyagi gyarapodását is engedélyezte. Ez a politika az egyházak életét is „konszolidálta”. Azok a lelkészek és közösségek, akik elfogadták a – kétszeresen is kézben tartott – egyházvezetők döntéseit és a pártállam kimondott vagy ki sem mondott szabályait (ez utóbbiak közé tartozott például a fakultatív iskolai hitoktatásról és a komolyabb gyermek- és ifjúsági munkáról való lemondás), zavartalanul tarthattak istentiszteleteket, kizárólag a templom falai között. **Az alkalmazkodás fejében az egyházak több – szigorúan ellenőrzött – programot szervezhettek, könyveket és folyóiratokat adhattak ki, épületeik fenntartására állami segítséget kérhettek.**

Hallottál róla?

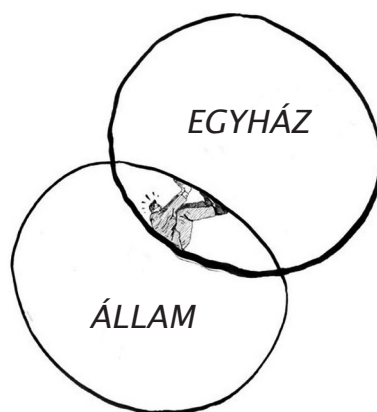
5

Az egyházak ellenőrzését a pártállam a vezetői hálózaton keresztül gyakorolta. A nagyobb gyülekezeti rendezvényeket és a nagyobb példányszámban kiadni szándékozott gyülekezeti körleveleket előre engedélyeztetni kellett. A vendégszolgálatokhoz – meghívás vagy annak elfogadása – is ki kellett kérni az esperes előzetes engedélyét. 1966-ban az evangélikus egyház új törvényt fogadott el, amely megadta a püspöknek azt a jogot, hogy indoklás nélkül mozdíthasson el egy lelkészt a szolgálati helyéről.

A társadalom és benne az egyházak konszolidációját ösztönözte a nyugati országok felé történő nyitás is, amely beleillett a hidegháborúban egymással szemben álló hatalmi tömbök közötti „olvasás” politikájába. 1964-ben a Vatikán és a magyar állam „részleges megállapodást” írt alá, amely lehetővé tette, hogy a pápa – a pártállam nyílt és titkos szabályai szerint – püspököket nevezzen ki. 1971-ben a pápa felmentette és az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette Mindszenty József bíborost, aki elhagyhatta az amerikai követséget és Magyarországot; 1976-ban pedig a Vatikán és a pártállam közös jelöltjével 27 évnyi üresedés után ismét betöltötték az esztergomi bíborosi széket. Ugyanennek a folyamatnak a részeként kerülhetett sor 1984-ben a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlésére, amelyen Káldy Zoltán püspököt az LVSZ elnökévé választották. Ezeket az eseményeket a pártállam külpolitikai sikerként könyvelte el, hiszen azt a képet erősítették, hogy a Magyar Népköztársaságban az egyházak szabadon élnek és virágzanak. A „nyitás” viszont az állam számára nem kívánatos következményekkel is járt. A réseken beáramló szabad levegő táplálta és bátorította a pártállam által támogatott egyházvezetők iránti bizalmatlanságot, s a nyolcvanas évek során egymás után léptek elő azok az egyházi közösségek, amelyek egyre nyíltabban és határozottabban sürgették a változásokat.

Mozdulj!

Keress a környezetedben olyan ismerősöket, rokonokat, akik a hetvenes-nyolcvanas években voltak fiatalok, és valamelyik egyházi közösség aktív tagjai voltak. Kérdezd őket arról, hogy hogyan élték meg ezeket az évtizedeket!

33. Sztehlo Gábor, az embermentő

*„Bizony, mondom néktek, amikor megtették ezeket
akár csak eggyel is a legkisebb atyámfiai közül,
velem tették meg.” (Mt 25,40)*

„Az Olajfák hegyén, a kegyesek kertjében
a segítő szeretet világméretű nagyságainak
a sorában hirdeti nevét a Sztehlo Gábor-emlékfa.
Ültették azok, akiket megmentett.
Ő abba a fába fogózott, amely őt mentette meg.
Nem messze ettől. A Golgotán.” (Koren Emil)

Népfőiskolák szervezése

Sztehlo Gábor (1909–1974) teológiai hallgatóként a nyári szüneteket gyakran külföldön, szociális és pedagógiai intézmények tanulmányozásával töltötte, s amikor 1931-ben megkapta a lelkészi diplomáját, egy teljes tanévre Finnországba utazott. A finn nyelv és az ébredési mozgalmak megismerése mellett nagy hatással voltak rá a népfőiskolák is, amelyek – főleg a parasztfiatalok számára – az iskolán kívüli művelődés rugalmas lehetőségét biztosították. A magyarországi evangélikus népfőiskolai hálózat a finn és észt lelkészek 1937-es látogatása és támogatása nyomán indult el, az első intézményt Sztehlo hozta létre 1938-ban Nagytarcsán.

Zsidó üldözöttek mentése

Sztehlo Gábort az 1944. március 19-i német megszállás után bízta meg püspöke azzal, hogy a református Jó Pásztor Bizottság munkatársaként segítse az evangélikus egyházba betért zsidó származású üldözötteket. Ebből a megbízatásból nőtt ki az a szolgálat, amelynek során 1944 őszétől kezdve 1500 zsidó származású gyermek és 500 felnőtt számára tudott biztonságos búvóhelyet és ellátást nyújtani. A vészkorszakot az általa fenntartott házakban túlélők közül többen kezdeményezték számára a Világ Igaza kitüntetést a jeruzsálemi Jad Vasem Intézetnél, amelyet 1972-ben kapott meg.

Mozdulj!

1

Nézz utána: Hol jöttek létre 1938 után evangélikus népfőiskolák? Milyen célokat tűztek ki maguk elé, és milyen elvek szerint működtek? Mely társadalmi mozgalmak voltak akkoriban a legfőbb támogatói? Milyen formában éledt újra 1989 után Magyarországon a népfőiskolai mozgalom? A skandináv országokban, ahol a népfőiskolák megszakítás nélkül működhettek, mivel foglalkoznak, kiknek és milyen lehetőségeket nyújtanak a mai népfőiskolák?

Mozdulj!

2

Nézz utána: Hogyan próbált nekifogni Sztehlo a püspökétől kapott feladatnak? Miért érezte hónapokon át, hogy tehetetlen? Kik és hogyan segítettek abban, hogy otthonhálózatot építhesen ki? Hogyan segítette őt munkájában az 1944 őszén megváltozott közhangulat? Hogyan emlékeznek vissza az otthonaiban töltött időre az egykori üldözött felnőttek és gyermekek? Ismerünk-e még rajta kívül evangélikusokat, köztük lelkészeket, akik segítettek az üldözött zsidókat?

Élet a Gaudiopolisban

A német megszállás és a nyilas uralom vége után sok gyermeknek nem kerültek elő a szülei. Az árván maradt zsidó gyerekekhez más árvák és otthontalanok is csatlakoztak, számukra szervezte meg Sztéhlo 1945 tavaszán a Weiss Manfréd és a Mauthner család által felajánlott Budakeszi úti épületekben a Pax Gyermekotthont. Az otthon később új helyre költözött, egyre nagyobb és szervezettebb lett, lakóinak oktatást is biztosított, s a diákélet számára demokratikus kereteket alakított ki. Az otthon szellemiségét egy korabeli amerikai film, *A fiúk városa* (*Boys' Town*) is inspirálta, s maga az otthon is inspirálója lett egy magyar filmnek: *Valahol Európában*. Az intézményt 1950-ben államosították.

Mozdulj!

3

Nézz utána: Milyen pedagógiai elvek szerint folyt a Pax Gyermekotthonban a nevelés? Hogyan szervezték meg a diákok a saját életüket, mi mindennel foglalkoztak a tanulás mellett? A Sztéhlo-gyermekek közül kik lettek később országos híró művészek, tudósok, közéleti emberek? Miért nem vállalta Sztéhlo az intézmény vezetését az államosítás után?

Kapcsolattartás a kitelepítettekkel

A gyermekotthon államosítása után Sztéhlo 41 évesen segédlelkészi beosztást kapott, 1951-től Kőbányán szolgált. A gyülekezetből több családot is kitelepítettek az ország távoli vidékeire, akiket a régi leleményességgel segített: elszakított családtagok között hozta és vitte a híreket, a csomagokat, lelki támogatást nyújtott. Az állami és a markukban lévő egyházi hatóságok rossz szemmel nézték ezt a szolgálatot, meg is fenyegették azzal, hogy ő is könnyen a kitelepítettek sorsára juthat.

Mozdulj!

4

Idézd fel: Miért hajtott végre a pártállam az ötvenes évek elején kitelepítéseket, kiket érintettek ezek a rendeletek, hogyan történt a kitelepítés? Nézz utána: Tudunk-e konkrét családokról, akiket Sztéhlo Gábor segített? Miért vallott különös figyelmességre és bátorságra, hogy kapcsolatot tartott velük?

Diakóniai intézményhálózat létrehozója

A fogyatékos gyermekek gondozásának a kezdete is összefüggött az államosítással: a bonyhádi evangélikus árvaház az úgy mentette meg Sztéhlo az államosítástól és az egyház számára, hogy fogyatékos gyermekek gondozására szerződött a hatóságokkal. Az első lépést újabbak követték, s egy idő után Sztéhlo egész intézményhálózatot irányított. Alapítója lett egy új egyházi szolgálati ágának. Felesége és gyermekei 1956-ban Svájcba emigráltak, s ő azért nem tartott velük, mert felelősnek érezte magát az újonnan kialakított diakóniai munkaáért.

Csak 1961-ben látogatta meg családját, ám ott tartózkodása alatt infarktust kapott, így orvosi tanácsra nem indult vissza. Időközben útlevele lejárt, s mivel 1974-ben bekövetkezett haláláig nem kapta meg a svájci állampolgárságot, ezért soha nem látogathatott haza.

Mozdulj!

5

Nézz utána: Milyen lépésekben építette ki Sztéhlo a diakóniai intézményhálózatot? Milyen eszközökkel, milyen szemlélettel és milyen lelkülettel támogatta a rábízottakat?

Az igehirdető

Élete mozgalmas évtizedeiben Sztéhlo gyakran prédikált, de leírt igehirdetése csak élete utolsó két, nyugalmas svájci évéből maradtak ránk.

Mozdulj!

6

Nézz utána: Hogyan került végül Sztéhlo Gábor Svájcba, és mivel foglalkozott ott? Válassz ki néhányat az igehirdetése közül, mutasd be őket, és mutasd meg a kapcsolatot a prédikációk és életének eseményei között!

Szerinted?

Kiket mentene ma Sztéhlo Gábor?
Mi kell ahhoz, hogy valaki embereket mentsen?

34. Bibó István, a gondolkodó

„...változtatok meg értelmek megújulásával, hogy megítélhessétek, mi az Isten akarata...
Ne győzzön le téged a rossz, hanem te győzd le a rosszat jóval.” (Róm 12,21)

„Hűséget és bátorságot tanult: klasszikus európaiságot.” (Illyés Gyula)

Bibó István (1911–1979) tudományos pályára készült, de külföldi ösztöndíjas évei idején felfedezte a különbséget a polgárosult nyugati társadalom és a felemásan fejlődött magyar társadalom között, s ettől kezdve tettekre is készen állt. Kapcsolatba került a szociális igazságosságért küzdő Márciusi Fronttal, 1944-ben minisztériumi tisztviselőként üldözött zsidókat segített, amiért a nyilas hatalomátvétel után letartóztatták. A koalíciós években közéleti szerepet vállalt, amelyekből a kiépülő pártállam kiszorította. 1956-ban miniszteri posztot vállalt Nagy Imre kormányában, amiért később életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban amnesztiával szabadult, haláláig visszavonultan élt, de közbenjárta a még mindig börtönben tartott politikai foglyok érdekében, és fontos írásokban értelmezte a politikai lehetőségeket. A legkülönbözőbb helyzetekre és kihívásokra reflektáló írásai titka a jó kérdésfeltevés, az igényes igazságkeresés és a közérthetőségre való törekvés. Református volt (Ravasz László püspök veje), egy méltatója szerint szerteágazó gondolatait kereszténysége felől lehet a legjobban megérteni.

Mozdulj!

Beszéljétek meg az alábbi szemelvényekben foglalt gondolatokat! Milyen eseményekre, folyamatokra gondolhatott Bibó megfogalmazásuk idején? Aktuálisak-e, válaszolnak-e a kérdéseinkre ma?

A szabadságszerető ember politikai tízparancsolata (1938–40 körül)

„A szabadságszerető ember [...] (5.) szüntelenül szem előtt tartja, hogy az emberi szabadság és az emberi méltóság egy és oszthatatlan, és az egyik ember ellen akár társadalmi helyzete, akár származása, akár neme vagy kora címén elkövetett minden sérelem mindenki más szabadságát és méltóságát veszélyezteti; ezért az emberi szabadság minden korlátozása, önkényes letartóztatás, fogva tartás, egyéni vagy hatósági hatalmaskodás s az emberi méltóság minden megalázása ellen azonnal együttesen, de ha az rögtön nem lehetséges, magában is fellép [...]; (10.) bízik a közösség erejében, az emberek többségének tisztességében és abban, hogy ezt elegendő bátorsággal és igyekezettel érvényre is lehet juttatni, ezért a maga példájával, minden rosszhiszeműség elleni együttes és eredményes fellépéssel és minden jóhiszeműség számára a bizalom előlegezésével erősíti maga körül a közösségben és a tisztességes szándékok győzelemre vihethetőségében való hitet.”

Az európai egyensúlyról és békéről (1944) – A politikai hisztériák természetrajza

„A politikai hisztéria kiindulópontja mindig a közösségnek valamiféle *megrázkodtató történelmi tapasztalata* [...], melyről a közösség tagjai úgy érzik, hogy annak elviselése és a belőlük származó problémák megoldása a közösség erejét meghaladja. [...] A gondolkodás, az érzelmek és az aktivitás betegesen *hozzákötődik* egyetlenegy élmény egy bizonyos értelmezéséhez. Ebben a megrogzódott, bénult állapotban az aktuális problémák megoldhatatlanná válnak [...]. Ezt azonban a közösség [...] nem képes bevallani, és nem is meri magának bevallani. Belemenekül tehát valami álmegoldásba [...], összeegyeztethetetlen dolgokat próbál összeegyeztetni [...]. Ezek azok a helyzetek, mikor egy ország úgy tesz, mintha egységes volna, holott nem az, mintha független volna, holott nem az, mintha demokratikus volna, holott nem az [...]. A hisztérikus világkép zárt és tökéletes: megmagyaráz mindent és igazol mindent, s mindaz, amit állít, és mindaz, amit előír, tökéletesen megfelel egymásnak. Minden stimmel benne. Csupán egyetlenegy hibája van. Nem azért stimmel benne minden, mert megfelel az igazi értékeknek és a való tényeknek, hanem azért, mert egy hamis helyzet követelményeit foglalja rendszerbe, és pontosan azt mondja, amit a helyzetben élő hallani akar.”

A kelet-európai kisállamok nyomorúsága (1946) – A demokrácia elsorvadása

„Abban a görcsös félelmi állapotban, mely elhiszi, hogy a szabadság előrehaladása veszélyezteti a nemzet ügyét, nem lehet élni a demokrácia javai-val. *Demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni*: nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől, a más fajúaktól, a forradalomtól, az összeesküvésektől, az ellenség ismeretlen gonosz szándékaitól, az ellenséges propagandától, a lekicsinyléstől és egyáltalán mindazoktól az imaginárius veszedelmektől, melyek *azáltal* válnak valódi veszedelmekké, hogy *félünk* tőlük. Közép-és Kelet-Európa országai *azért* féltek, mert nem voltak kész, érett demokráciák, s *minthogy* féltek, nem is tudtak azokká válni.”

Nyilatkozat (1956. november 4.) – Felhívás az erőszakmentes ellenállásra

„Magyarok!

Nagy Imre miniszterelnök a ma hajnali szovjet támadáskor a szovjet követségre ment a tárgyalások folytatására, és onnan visszatérni már nem tudott. [...] Az országgyűlés épületében egyedül alulírott Bibó István államminiszter maradtam, mint az egyedüli törvényes magyar kormány egyedüli képviselője. [...]

A magyar népet felszólítom, hogy a megszálló hadsereget vagy az általa esetleg felállított bábkormányt törvényes felsőségnek ne tekintse, s vele szemben a passzív ellenállás összes fegyverével éljen – kivéve azokat, melyek Budapest közellátását és közműveit érintenék. Fegyveres ellenállásra parancsot adni nincs módomban: egy napja kapcsolódtam be a kormány munkájába, felelőtlenség volna tehát tőlem a magyar ifjúság drága vérével rendelkezni. [...]

Isten óvja Magyarországot!”

Az európai társadalomfejlődés értelme (1971–72) – Krisztus, az erőszakmentesség és a demokrácia

„[Krisztusnak] különös képessége volt olyan szavakra és olyan gesztusokra, amelyeknek a hatására a gyűlölködésre, ütésre, ítélkezésre, számonkérésre és az emberi félelem egyéb sok szerencsétlen megnyilvánulására nekiindult, nekikészült ember egyszerre lehorgad, egyszerre rájön a cselekedetének, a magatartásának a hiábavalóságára. [...] A szabadságjogok kialakult, polgárinak bélyegzett, de valójában egyetemes nyugati technikája: a parlamentarizmus, többpártrendszer, sajtószabadság, bírói jogvédelem, független bíróság, a közigazgatással szemben való bírói jogvédelem együttes rendszere az egész nyugati kultúrkör egyik legnagyobb, legmaradandóbb és legsikeresebb társadalomszervezési teljesítménye, s egyben a maga távoli keresztény gyökereivel tulajdonképpen az egyetlen reális és tartósan eredményes társadalomszervezési lecsapódása a keresztény erőszakmentesség programjának.”

35. Dietrich Bonhoeffer, a testvér

„Aki tehát hallja tőlem ezeket a beszédeket, és cselekszi is azokat, hasonló lesz az okos emberhez, aki kősziklára építette a házáat.” (Mt 7,24)

„Bonhoeffer az a német teológus, aki átvezet bennünket a harmadik évezredbe.” (Dorothee Sölle)

Dietrich Bonhoeffer (Breslau, 1906. február 4. – Flossenbürg, 1945. április 9.) a világ egyik leghíresebb, és Magyarországon is a legtöbbet olvasott és értelmezett 20. századi német evangélikus teológusa. Mindössze 39 évet élt, 1945. április 9-én végezték ki a Harmadik Birodalom néhány tábornokának és főtisztviselőjének Hitler elleni összeesküvésében való részvételéért.

Fiatalkorától fogva rendszere-sen írt, művei kritikai kiadása 16 kötetet tesz ki. Élete során sokfelé járt és sok emberrel találkozott, de világméretű ismertségre a halála után tett szert, amikor volt tanítványa kiadta a börtönből neki, illetve szüleinek írt leveleit.

A személyes, őszinte, szenvedélyes és intelligens levelekben sokan a saját gondolataikat ismerték fel, és egyre többen akarták tudni, hogy ki volt és mit képviselt ez a fiatalember. Különös figyelemmel fordultak felé azok az olvasói, akik a Harmadik Birodalomhoz hasonló elnyomó országban éltek, s arra a kérdésre keresték a választ, hogy **mit tehet az egyház az elnyomással szemben, az elnyomottak védelmében**. A szovjet megszállás alatt álló Kelet-Németországban és a pártállami Magyarországon is sokan fordultak írásaihoz.

Mozdulj!

Négy Bonhoeffer-idézettel fogtok találkozni. Az első kettő nyomtatásban is megjelent a Harmadik Birodalomban (1933-ban és 1937-ben), a harmadik a háború után kiadásra szánt *Etika* részlete, ami akkor született, amikor Bonhoeffert már kiadási tilalom alá helyezte a Gestapo, a negyedik pedig az egyik utolsó fennmaradt leveléből való.

Beszéljétek meg, hogy mi lehetett Bonhoeffer szavainak az értelme eredeti helyzetükben! Vitassátok meg, hogy szólnak-e hozzánk is ezek a szavak ma!

Az egyház és a zsidókérdés (1933) – Mit tegyen az egyház, ha az állam nem Isten akaratát cselekszi?

„Az egyház szemében az állam kettős korlátozás alatt áll. Föl kell szólalnia ellene akkor is, ha túl kevés a jog és a rend, és akkor is, ha túl sok. A »túl kevés« esete ott fordul elő, ahol egy embercsoport jogfosztottá válik. [...] A túl kevés jog és rend esetével a »túl sok« állítható szembe. Akkor beszélünk erről, ha az állam úgy építi ki a hatalmát, hogy csorbítja jogaiban a keresztény igehirdetést és a keresztény hitet [...]. Groteszk helyzet ez, hiszen az állam csakis e keresztény üzenettől és hittől származtathatja különleges jogait, tehát önmagát dönti le a trónról. Az állami szabályozottság efféle túlkapását az egyháznak – éppen az államról és az állami cselekvés korlátairól szerzett teljesebb tudása alapján – kötelessége elutasítani. [...] Az egyháznak három eljárásmodra van lehetősége az állammal szemben. Először is [...] kérdőre vonhatja az államot, hogy törvényesen cselekszik-e [...]. Másodszor szolgálhatja az állam áldozatait. Az egyháznak föltétlenül szolgálnia kell bármely társadalmi rend áldozatait, még ha nem is tartoznak a keresztény gyülekezethez. [...] A harmadik lehetőség az, hogy nemcsak bekötözzük a kerék alá került áldozat sebeit, hanem magunkat is a kerék küllőjé közé vetjük [más fordítás szerint: rudat dugunk a kerék küllőjé közé, így állítjuk meg a kereket]. Ez már közvetlen politikai cselekvés az egyház részéről, és csak akkor lehetséges és szükséges, ha az egyház úgy ítéli meg, az állam kudarcot vallott jog- és rendteremtő funkciójában, azaz ha úgy tartja, hogy az állam gátlástalanul megvalósítja a túl sok vagy túl kevés jog és rend esetét.”

Követés (1937) – Az olcsó és a drága kegyelem egyháza

„Egyházunk halálos ellensége az olcsó kegyelem. Harcunk ma a drága kegyelemért folyik.

Az olcsó kegyelem leértékelt árú kegyelmet jelent, leértékelt bűnbocsánatot, elherdált vigasztalást, elvesztegetett szentséget; olyan kegyelmet jelent az egyház kimeríthetetlen raktárából, amelyből könnyelmű kezekkel, megfontolás nélkül és korlátlanul osztogatnak, ár, költség nélkül. [...] Az olcsó kegyelem bűnbánat nélküli bűnbocsánat meghirdetését, gyülekezeti fegyelem nélküli keresztséget, bűnök megvallása nélküli úrvacsorát, személyes gyónás nélküli feloldozást jelent. Az olcsó kegyelem követés nélküli, kereszts nélküli kegyelem, az emberré lett Jézus Krisztus nélküli kegyelem.

A drága kegyelem a szántóföldbe elrejtett kincs, amelyért az ember elmegy, és örömmel eladja mindenét, amije volt [...]. A drága kegyelem az evangélium (örömhír), amelyet mindig újra kell keresni, ajándék, amelyért imádkozni, ajtó, amelyen kopogtatni kell. Drága, mert követésre hív, kegyelem, mert Jézus Krisztus követésére hív; drága, mert az ember életébe kerül; kegyelem, mert csak így ajándékoz életet; drága, mert elveti a bűnt; kegyelem, mert megigazítja a bűnöst. [...] Istennek Fia életébe került [...]. A drága kegyelem: Isten emberré létele.”

Etika (1940) – Az egyház bűnvallása

„Az egyház az a hely, ahol a bűn megismerése valóságossá válik. [...] Krisztus élő jelenlétére utalnak azok az emberek, akikben a Jézus Krisztustól való elpártolás tudata nemcsak úgy marad éber, hogy ezt az elfordulást másoknál konstatálják, hanem úgy, hogy ebben ők saját magukat vallják bűnösnek. [...] Az egyház megvallja, nem hirdette elég nyíltan és egyértelműen azt az egyetlen Istent, aki Jézus Krisztusban minden időkre nézve kijelentette magát, és aki nem tűr idegen isteneket maga mellett. Megvallja féltékenységét, tévelygését és veszélyes engedékenységét. Azt, hogy gyakran megtagadta őrálló és vigasztaló szolgálatát, miközben a megvetetteknek és kitaszítottaknak járó irgalmasságot sokszor elutasította. Néma volt, amikor kiáltania kellett volna, mert az ártatlanok vére az égre kiáltott. Nem találta meg a megfelelő szót a megfelelő módon és a megfelelő időben. Nem szegült szembe a hit megtagadásával vére árán is akár, így vétke a tömegek istentelenségében. [...]

Amennyiben az egyház megvallja bűnét, ezzel nem menti fel az egyes embert saját bűne megvallásának a kötelezettsége alól, hanem behívja őt a bűn megvallásának a közösségébe.”

Börtönlevelek (1944. augusztus) – Vázlat a jövő egyházáról

„Az egyház csak akkor egyház, ha másokért van. Első lépésként minden tulajdonát oda kell adnia a nélkülözőknek. A lelkészeknek kizárólag a gyülekezetek önkéntes adományaiból kell élniük, esetleg világi foglalkozást folytatniuk. Az egyháznak részt kell vállalnia a közösség életében, nem uralkodva, hanem segítve és szolgálva. Közölnie kell minden rendű és rangú emberrel, hogy mi a Krisztussal való élet, mit jelent „másokért lenni”. A mi egyházunknak legkivált minden rossz gyökerével: a hübrisz, a hatalomimádat, az irigység és az illuzionizmus bűnével kell szembeszállnia. Mértéktartásról, hitelességről, bizalomról, hűségről, állhatatosságról, türelemről, fegyelemről, szerénységről kell beszélnie. Nem szabad alábecsülni az emberi példakép jelentőségét (amely Jézus emberségében gyökerezik, s amely annyira fontos Pál tanításában!); az egyház szavát nem a fogalmak, hanem a példamutatás teszi nyomatékosná és hathatóssá.”

Összefoglalás

1. Készítsetek interjút még élő tanúkkal az említett korszakokról!

Az interjúban, ha lehetséges, térjete ki arra, hogyan lehet megőrizni az ember hitét és meggyőződését egy ellenséges környezetben. Fogalmazd meg, hogy mi szükséges ehhez!

2. Olvassátok el az alábbi forrást, és elemezzétek a következő szempontok szerint!

Melyik korszakban született az alábbi szöveg? Mit mond el az adott korszak társadalmi berendezkedéséről? Mit mond el a szöveg az adott korban élő keresztény egyházról? Mit mond el a szöveg szerzőjéről?

„Magyarországon több történt, mint egyszerűen kormányváltás. Belekerültünk a szocialista forradalom sodrába. Világjelenséggel állunk szemben, amivel szemben fegyverrel nem lehet harcolni. (...) A papság nem vette észre, hogy a templomba tóduló új hívek közül hány az, aki politikai durcássága és társadalmi veszteségei miatt keresi az egyház oltalmát. Lassanként rabságba került az egész igehirdetésével ennek a sokszor nyíltan reakciós tömegnek.” (Dezséry László: *Nyílt levél az evangélikus egyház ügyében*)

3. Beszélgetsetek arról, ti vajon hogyan döntöttetek volna az alább felvázolt helyzetekben!

Beszéljete a felmerülő etikai kérdésekről, és ezeknek a biblikus és evangélikus etika által felkínált lehetséges feloldásairól!

„1944-ben amikor Galgamácsára ért a transzport már zsúfolásig voltak a kocsik. Leventeként az én feladatom volt, hogy „ügyeljek” a rendre az állomáson. Egy német katona is ott volt. Akkor már sokan kiabáltak bentől, hogy szomjasak. Volt egy vödörben víz az állomás fala mellett. Rápillantottam, mire a német megcsóválta a fejét. És akkor meghallottam a vagonból apám barátjának és szomszédjának a könyörgő hangját: „Jánoskám, csak egy kis vizet adjál”...”

„1961-ben történt, hogy Gabi néni megkérdezte az iskolában, hogy mit ünnepelünk húsvétkor. Tudta, hogy nagyapám lelkes, azt is tudta, hogy hittanra is járok, bár titokban. Én is, akkor már harmadikosként, tudtam, hogy erről nem szabad beszélni. Volt olyan gyerek, aki beszélt a locsolásról, meg a tojásokról. Én Andrisra néztem, akiről tudtam, hogy ő meg katolikus hittanos. Az asztal alatt babrált valamivel, kerülte a tanító néni tekintetét. Akkor Gabi néni felszólított. „Attila, úgy tudom te templomba is jársz. Ti mit ünnepeltek húsvétkor? Akkor megfagyott a levegő, és én nyeltem egy nagyot...”

„1984-ben az első egyetemistáknak szóló konferenciát szerveztük. Minden simán ment, míg felhívott a püspök, hogy beszélünk kell. Világos volt, hogy döntenem kell valahogy. Vagy leírom és jelentem részletesen az ott történeteket, vagy annyi a konferenciának. Azon gondolkodtam, vajon van-e így értelme ennek az egésznek. Vajon tényleg Isten jelenlétébe tudunk helyezkedni, ott együtt fiatalok, miközben én tudom, hogy minden elhangzott szó és bizonyágtétel (és főleg kritika!!!!) ott lesz AZON az asztalon. Tudtam, hogy talán másokat is szerveztek. Ha nem leszek pontos, az is kiderül majd. Közben ott az ifjúsági kör, a családom, a karrierem is. Fogalmam nem volt, mit tegyek...”

KÖZÖSSÉGEIM – Egyházi élet

Figyeld meg, hogyan ér véget János evangéliuma (Jn 21). Csak Péter és Jézus szerepelnek benne, és beszélgetnek. Ahogy ott állnak a bizonytalan időben, elválásuk utolsó pillanataiban, a szeretett tanítvány további sorsa a kérdés: „Péter hátrafordult, és látta, hogy követi az a tanítvány, akit Jézus szeretett (...), és megkérdezte Jézustól: Uram, hát vele mi lesz?” Az idősebb generáció képviselője itt Péter, aki aggódva gondol a fiatal generációt képviselő szeretett tanítványra.

Mi, akik ezt a könyvet írjuk, és a tanárok, akik az idősebb generáció tagjai vagyunk, a fiatal generáció sorsa felől kérdezzük: Hát velük mi lesz? Valamikor kimondtunk néhány mondatot, tekintetünk találkozott mások tekintetével. Megfogalmaztunk együtt néhány gondolatot, bólogattunk vagy felneveltünk, s reméltük, hogy sikerül átadni a tanítást.

Ha megfordulunk, látunk magunk mögött tanítványokat? Vagy hátra se fordulva menjünk tovább?

Ti, akik azzal a bizalommal jöttetek egyházi iskolába, hogy valaki elöttetek megjelképesen a poros palesztinai úton, s lesz kit követnetek. Ti, akik távozó alakunkat figyelitek majd, ahogy eltűnik a város forgatagában, vagy ahogy kigurul a parkolóból az autó. Ti, akik szívesen hallgattatok minket, vagy szeretetből elviseltétek a sok közösen töltött időt. Ti, akik a szavak mögött az embert kerestétek, és egy legördülő izzadságcsepp nyomán megtaláltátok. Ti és mi: hamarosan elválunk. Ta-

I. S. Lowry: *Gyalogátkelő*

lán eleget poroszkáltunk a bibliai tájakon, Palesztina képzeletbeli poros útjain. Hamarosan mennünk kell tovább. De mi lesz veletek?

Valamilyen eretnek, apokrif szövegváltozatban így is szerepelhetne János evangéliumának bevezetése: „Péter hátrafordult... és látta, hogy követi a sokaság...” Péter néhány öntelt utódja talán sokaságot látna maga után menni. Szívesen is mutogatná ezt a sokaságot, és kérkedne vele.

Ehelyett a valóságban Pétert, a kösziklét, akinek hitén az egyház felépül, csak a szeretett tanítvány követi. Az a tanítvány, akit Jézus szeretett. Ez a valóság, a realitás – ez az egyház.

A szeretett tanítványok megmaradnak.

36. Templom – a találkozóhely

„...eljön az óra, és az most van, amikor igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát, mert az Atya is ilyen imádókat keres.” (Jn 4,23)

„Nemcsak kőből épült templomok vannak, minden ember szíve az.” (Kemény Zsigmond)

Szerinted?

1

Mit jelent neked a „hely szelleme” kifejezés? Melyek a megkülönböztetett terek az életedben? Milyen jellegzetességei vannak ezeknek a helyeknek? Hol találkozta a hely szellemében való hittel tanulmányaid során?

A Biblia keletkezésének idején a kánaáni népek számos szent helyet, magaslatot tiszteltek, és ezeken épületeket is emeltek, hogy ott áldozatokat lehessen bemutatni a hely szellemének (*genius loci*), akitől termékenységet és áldást reméltek földjükre és háziállataikra. Ehhez képest a zsidóság az egy Isten tiszteletének helyszínéként a családi kört és annak lakhelyét nevezte meg, ahogy az az Egyiptomból való kivonulás történetében áll. A pusztai vándorlás során is csak egy sátor szolgált áldozati célokra. Dávid király akart ugyan templomot építeni, de a történeteit megörökítő teológia kifejezetten hangsúlyozza, hogy Isten nem kérte, hogy templomot építsenek neki (2Sám 7). Fia, Salamon építi az első templomot, de az erről szóló bibliai beszámoló is hangsúlyozza: Isten nem lakhat egy házban, amikor az egek egei sem képesek befogadni (1Kir 8,27). Ugyanakkor Salamon a templomszentelési imádságában arra kéri Istent, hogy kiemelt figyelemmel legyen a templomra és az abban folyó áldozatbemutatók, istentiszteletek, és hallgassa meg a templomban elmondott imádságokat. Lényegében ez a bibliai alapja annak, hogy **az egyházban**, így az evangélikus egyházban is **mindmáig a templomok a hitélet legfontosabb színterei**.

Mozdulj!

1

Olvassátok el Salamon templomszentelési imádságát (1Kir 8,12–61)!
Mit jelenthetett a nép számára a templom?
Válasszátok ki a számotokra legfontosabb gondolatot!

Hallottál róla?

A jeruzsálemi templom megmaradt faldarabjában ma is látható a híres szegletkő, amelyre valószínűleg Jézus is utalt a farizeusokkal folytatott vitájában (Lk 20,17), s amelynek már Jézus korában is csodájára jártak. Ez a legnehezebb (körülbelül 100 tonna) és legnagyobb (1,83×1,7×6,7 m) kő az egész falban. Valószínűleg eredetileg még szélesebb lehetett, csak lecsorbult a sarka, s emiatt tették félre az építők, de később a magas rétegbe beépítették. Így lett a félredobott kőből kiemelt helye miatt szegletkő.

Egyházunk számára hazánkban sokáig – a katolicizmust támogató és abszolutizmusra törő Habsburg-uralom alatt – nem volt szabad tornyos protestáns templomot építeni. Csak a türelmi rendelet tette lehetővé 1781-től, hogy ahol legalább száz evangélikus család élt, ott ők saját költségükön építhettek – torony és harang nélküli, nem utcára nyíló ajtajú – templomot.

Szerinted?

2

Mit jelentett ebben a korban egy evangélikus család és a helyi evangélikus közösség számára a templom?

Nem könnyű megmondani külseje alapján el-
sőre egy templomról, hogy evangélikus. Csúcsán
állhat csillag vagy kereszt, belül lehet puritánul
fehérre festve, de díszíthetik freskók is – többnyire
attól függően, hogy mikor, mely művészettörténeti
kor stílusának hatásai alatt épült a templom.

**Az evangélikus templomok két kiemelt része
az oltártér és a szószék.** Az oltártérben, az oltáron
kap helyet a **kereszt**, egy **nyitott Biblia**, **virág**,
és **gyertya**, valamint mindig az egyházi esztendő
időszakának megfelelő **liturgikus színű oltárterít-
ő**. Az oltár fölötti **oltárkép** többnyire Jézus földi
működésének valamelyik epizódját örökíti meg,
gyakran az utolsó vacsorát vagy a Gecsemáné-
kerti tusakodást. Több – modern korban épített
– templomunkban az oltárkép helyett kereszt függ
az oltár fölött.

Az oltár körül, annak részeként gyakran tér-
deplőket találunk, hiszen az evangélikus úrvacso-
ra során a hívek térdelve veszik magukhoz ezt a
szentséget.

A szószék mindig hangsúlyos helyen van: vagy
az oltár része, s így az oltárkép fölött van, vagy az
oldalfalra épült és a padosor fölé magasodik.

Szerinted?

3

Mi a teológiai üzenete annak, hogy az evangé-
likus templomoknak az oltártér és a szószék a
legfontosabb részei?

Mire emlékeztetik a hívőt az oltáron elhelyezett
tárgyak?

Vajon miért Jézus földi működésének epizódjai
– s különösen a Gecsemáné-kerti jelenet – az
evangélikus oltárképek kedvelt témái? Milyen
teológiai kérdések kapcsolódnak nagycsütör-
tökhöz és nagypéntekhez?

Mozdulj!

2

Beszélgétek meg, mi a szerepe az alábbi temp-
lomi elemeknek:

harang, kapu, pad, keresztelőmedence, orgo-
na, persely

Milyen más berendezési tárgy van még a ti is-
kolátok és gyülekezetetek templomában?

Mozdulj!

3

Vizsgáljátok meg iskolátok liturgikus tereit, ahol
az áhítatok, istentiszteletek zajlanak! Meg vagytok
ezekkel a terekkel elégedve? Mit változtatnátok
rajta? Rendezzétek be álmaitok áhítatos terét!

Szerinted?

4

Mi a belgiumi Borgloon templomának üzenete?

Mozdulj!

4

Keress a mai Magyarország határain túl eső evan-
gélikus templomokat, amelyek felkerültek az
UNESCO világörökségi listájára! Miért kapták meg
ezt az elismerést?

37. Szentségek és megerősítés – az Istenhez tartozás nyomai

„...amely tiérettetek adatik...” (Lk 22,19)

„Néha, az elveszettség érzései közt fénysugár tör be sötétségünkbe, és mintha egy hang ezt mondaná: »El vagy fogadva. El vagy fogadva, az fogad el, aki nálad nagyobb...«” (Paul Tillich)

A szentség máig érvényes meghatározása Augustinustól ered: „Amint az ige az elemekhez társul, létrejön a szentség.” Teológiai tartalma az emberi természet, a személyiség egész szerkezetét átjáró bűn következményeitől való megszabadulás. Ezért a halálon való átmenet, a Krisztussal együtt átélt halál és feltámadás egész személyiséget érintő és megváltoztató szimbólumai ezek.

A római katolikus és ortodox egyházakban hét szentség van (keresztség, bérmlás, eukarisztia, bűnbocsánat, betegek kenete, papi rend, házasság), a protestáns egyházakban ezek közül kettő maradt meg: a keresztség és az úrvacsora. Az evangélikus tanítás szerint **szentség** az,

- aminek **van látható, külső jele**;
- amelyet a **szereztetési ígéren keresztül Jézus rendelt el**;
- s amelyeken keresztül az **üdvösség ígértét kapjuk**.

Mozdulj!

1

Keressétek meg ennek a három szempontnak a megfelelőjét a keresztségben és az úrvacsorában!

Ezek közül melyek vannak meg és melyek hiányoznak a konfirmáció, a gyónás, a betegekkel és betegekért való imádság, a házasság és a lelkészavatás eseményeiből?

Mit jelent?

A **konfirmáció** (latinul *confirmatio*) szó jelentése 'megerősítés'.

Konfirmáció a fasori evangélikus gyülekezetben

A keresztség az egyetlen ökumenikus szentség. Ez azt jelenti, hogy ha valaki idővel át is tér egy másik keresztény vallásra, újabb keresztségre nem lesz szükség. Vannak olyan újabb keletű vallási közösségek, amelyekben feltételül szabják az ismételt keresztséget (bemerítés), innen terjedhetett el a történelmi egyházak viszonylatában értelmezhetetlen „átkeresztelkedés” kifejezés. **Az egyházhoz tartozás tudatos vállalása** a római katolikus egyházban a bérmláshoz, a történelmi protestáns egyházakban a **konfirmációhoz kötődik**. Mindkét szó latin megfelelője a *confirmatio* kifejezés, mindkét kifejezés és szokás lényege, hogy a **Szentlélek megerősítő erejét kéri a korábban már megkeresztelt emberre**.

Szerinted?

1

A jelenlegi gyakorlat szerint a konfirmáció ideje 12-13 éves korban jön el. Szerintetek hány évesen képes ma egy fiatal tudatosan vállalni az egyházhoz tartozást? Vajon miért éppen a felnőtté válás küszöbén van szüksége a hívőknek erre a megerősítésre?

Augustinus (354–430), akit az egyházatyák közt a „kegyelem tudósának” is neveznek, szívesen beszélt Isten ellenállhatatlan kegyelméről. Észak-afrikai püspökként lépett fel a donatisták ellen, akik a Diocletianus-féle keresztényüldözésben (304–305) elbukottakat csak akkor akarták visszafogadni az egyházba, ha azok újból megkeresztelkednek. A donatisták, vagyis Donatus püspök követői nem tévtanítók voltak, szigorúságuk ellen valószínűleg nem is lépett volna fel Augustinus, ha nem épp az újbóli keresztséget szabják feltételül.

Szerinted?

2

Van olyan mértékű bűn, amelyet elkövetve valaki elvezetheti az egyházhoz tartozását?

Mit jelent az egyházhoz tartozni: kiválasztottnak lenni, megkereszteltnek lenni, hinni, a közösséghez tartozni, vagy valami más?

A donatistákkal szemben Ágoston kiemeli az egyszeri **keresztség letörölhetetlen érvényét**, de ugyanakkor azt is megállapítja, hogy nem mindenkin látszik meg a *hatékony-sága*. Ez vezeti el a **látható és láthatatlan egyház**ról szóló tanítás kidolgozásához. Az egyház látható része egyrészt a keresztények összessége, akik közt olyanok is vannak, akik csak külsődleges formában, nagyon gyenge szálakkal kötődnek a gyülekezetükhöz, például csak a keresztség révén. A minden „keresztény” alkotta egyház az üdvösség intézménye, bár ez nem azt jelenti, hogy mindenki részese is lesz közülük az üdvösségnek. A látható egyház másik része az ezen belül található „igazi” keresztények, a „szentek közössége”, akiket a szeretet láthatatlan szövetsége fűz össze. Ezt a két, koncentrikus, de különböző sugarú körrel ábrázolható csoportot úgy metszi egy harmadik kör, a „kiválasztottak” csoportja, hogy a két elsőből bele is kerülnek sokan és ki is maradnak többen, viszont olyanok is tagjai lesznek a kiválasztottnak, akik jelenleg sem egyikben, sem másikban nem szerepelnek. Ezeket a helyeket azok fogják elfoglalni, akik egyelőre még nem találkoztak a kereszténységgel, de az igehirdetők munkája nyomán megtérnek és megkeresztelkednek és Jézus hűséges követőivé válnak majd. Ágoston ezzel a népegyházi forma kialakulását írta le, ahol a kereszténységhez való tartozáshoz a keresztség szentségének felvételén kívül semmi más nem szükséges.

Szerinted?

3

Mit gondoltok Augustinus egyházképéről? Vajon ma kik tartoznának a „nem kiválasztott látható egyház”, a „nem kiválasztott szentek” és a „kiválasztott láthatatlan egyház” csoportjába?

Hallottál róla?

Klaus Douglass németországi lelkipásztor *Az új reformáció* című könyvében 96 kritikai, de konstruktív tételt állít fel arra nézve, hogy az egyházaknak mit kell tenni, ha a jövő egyházai szeretnének lenni. Ezekből a tételekből felsorolunk néhányat:

A reformáció nem a 16. század eseménye, hanem ránk váró feladat.

Jézus Krisztus a válasz korunk spirituális éhségére. Ezt azonban nem elég csupán állítani. Ennek megtapasztalhatóvá kell lennie gyülekezeteinkben.

Aki közölni akarja másokkal a jó hírt, annak magának is jó hírré kell válnia.

Egyházunk lelkipásztor-központúsága súlyos teher mind lelkipásztorainknak, mind a gyülekezeteknek.

A pénzügyi és személyi gondoknál is nagyobb baja egyházunknak, hogy nincsenek álmaink.

Csak álmodni nem elég. Álmainkat tettekre kell váltanunk.

Mozdulj!

2

Gyűjtsetek további tételeket, amelyek számotokra fontosak!

Írjátok le, milyennek kellene lennie a reformáció félévezredes egyházának!

Saját közösségeitekre (iskola, gyülekezet) gondolva milyen konkrét lépéseket tudtok tenni ezek megoldása érdekében?

38. Istentisztelet – közelebb a forráshoz

Othagyta azért Dávid az Úr szövetségládája előtt Ázáfot és rokonságát, hogy állandóan végezzék a szolgálatot a ládánál a mindennapi rend szerint.” (1Krón 16,37)

„Kerüld el a karácsonyi tolongást, menj a templomba most!” (falfirka)

Szerinted?

1

Miért van szükség különböző szertartásokra? Milyen kialakított rendje van egy családi ünnepeteknek?

A keresztények vasárnapi együttlétei idővel kötött rend szerint ismétlődtek. Ebben a zsidókeresztények számára a zsinagóga gyakorlata volt kezdetben az irányadó. A zsinagógákban szombatunként elmondtak néhány imádságot, azután két olvasmány következett, az egyik Mózes öt könyvéből, a másik a prófétákból. A két olvasmány közt zsoltárokat énekeltek, utána pedig a jelenlévők közül valaki beszédet mondott. Hogy hogyan változott ezután a vasárnapi együttlétek rendje, az rejtély, és csak a 2. század közepéről ismerünk leírást, mely a vasárnapi istentiszteletek lefolyását elmondja, Jusztinosz mártír tollából: „Vasárnap a városból és a falvakból összejönnek a hívek egy helyre, s ott – amíg az idő engedi – az apostolok emlékirataiból és a próféták írásaiból felolvasnak. Mikor a felolvasó az olvasást bevégezte, az előljáró beszédet intéz hozzánk, amelyben a szép tanítások követésére int és lelkesít bennünket. Ezután felállunk, és közösen, hangosan imádkozunk. Ezután az ima befejezése után kenyeret, bort és vizet hoznak, és az előljáró legjobb emlékezete szerint elmondja a hálaimát, amelyre a nép lelkes ámennel felel.”

Mozdulj!

1

Jusztinosz mártír leírásából gyűjtsd össze azokat az elemeket, amelyek mindmáig részei az istentiszteleti liturgiáknak! Mi az, ami ma egészen máshogy van? Milyen hangulata lehetett egy ókori istentiszteletnek?

Az ókori istentiszteleteken először is ötféle szentírásolvasást végeztek: a törvényből, a prófétákból, az apostolok leveleiből, az Apostolok cselekedeteiből és az evangéliumokból. Ezután a püspök beszédet (*sermo*) intézett a jelenlévőkhöz, majd külön imák keretében elbúcsúztatták és kiküldték a még pogányokat, a katekuméneket (a keresztség felvételére készülöket) és a bűnbánó vétkeket. Ezután az istentisztelet zárt ajtók mögött folytatódott, hosszú könyörgésekkel az egyház tagjaiért és szükségleteiért. A püspök hosszabb imát mondott, amely után a békecsók, a kezek megmosása és a felajánlás következett. Az ezt követő rész – kisebb módosításokkal – mindmáig az úrvacsora liturgiájának legfőbb, jól ismert elemeit tartalmazza.

A liturgiai hagyományokhoz való ragaszkodás legfőképpen az ortodox és a görög-, illetve római katolikus egyházakat jellemzi, míg a református és baptista egyház addig egyszerűsítette az istentiszteleteinek a rendjét, hogy esetükben nem is lehet a szó szoros értelmében liturgiáról beszélni. **Az evangélikus egyház valahol középen áll, van ugyan liturgia, de az egyszerűbb.**

Az evangélikus istentiszteletek rendjét időnként megváltoztatták: volt, amikor leegyszerűsítették, volt, amikor régi-új elemekkel bővítették. Ez többször is megismétlődött, jelenleg több liturgiából választhatnak a gyülekezetek.

Szerinted?

2

Vajon miért küldték ki az istentisztelet közepén a nem teljes jogú egyháztagsokat? Elképzelhető lenne ez ma? Miért?

Az istentisztelet állandó és váltakozó részekből áll. Ez utóbbiak, mint például a felolvasott igeszakaszok, a prédikáció, az énekek és az imádságok mindig részei az istentiszteletnek, de tartalmuk az egyházi esztendő szerint változik.

Az állandó részek évszázadok óta többé-kevésbé változatlan szövegek. Ezek: *Kyrie* (bűnbocsánati rész), *Gloria* (Isten dicsőítése), *Credo* (hitvallás), *Sanctus* (a Szentháromság dicsérete), *Agnus Dei* (Jézus, Isten Báránya litánia).

Az eredeti gyakorlat szerint minden istentisztelet a szentségek vételével, úrvacsorával (*Communio*), illetve az azt követő hálaadással ér véget.

Szerinted?

3

Mennyire hasonlíthat más egyházak liturgiájához az evangélikus? A legutóbbi évtizedekben az evangélikus liturgia és a hozzá tartozó formák a változtatásoknak köszönhetően nagyon hasonlóak lettek a reformáció korabeli keresztény liturgiához, egyúttal a mai katolikus mise rendjéhez. Egyesek szerint így veszélybe kerülhet az evangélikus identitás a túl nagy hasonlóság okán. Egyetértesz ezzel a véleménnyel? Mit szólsz a stóla viseléséhez, a kereszttetéshez vagy a *paxhoz*?

Vajon mi határozza meg, hogy egy-egy gyülekezetben milyen liturgiát használnak? Milyen szempontokat kell figyelembe vennie a gyülekezetnek a liturgia kiválasztásakor?

Mozdulj!

2

Énekeskönyvetekben keressétek meg a vasárnapi istentisztelet rendjeit, s figyeljétek meg a liturgiát!

A szó legszűkebb értelmében a gyónás a bűnök megvallása, **bűnvallás**. Mára nehezen érthető szóvá vált, mint minden olyan kifejezés, amely köznyelvi változatában fényévekre van eredeti jelentésétől. A gyónásban mégis az emberi élet kiegyensúlyozott megéléséhez nélkülözhetetlen belső folyamatok történnek. Az **önismeret** legfontosabb eszköze, nélküle nincs megbízható alapja a helyes önértékelésnek és társas kapcsolataink pontos felmérésének, de nincs sok esélye tartós életcélok kitűzésének és közösségeink folyamatos, tudatos alakításának sem.

A gyónással mint bűnvallással nemcsak saját **vétkeink** meglátásáig jutunk el, hanem a bűn jelenlétével, az emberi természethez való makacs kötődésével szembesülünk. Mindennél szomorúbb lenne azonban, ha csak eddig láthatnánk. A bűn természetéhez hozzátartozik a legyőzésének, vagyis Legyőzőjének ismerete is, ezért a gyónás két lényeges részből álló folyamat. Az első a bűn őszinte megvallása, a második Jézus Krisztus megbocsátó és biztató szavainak meghallgatása. A **szív töredelme** és a **száj vallomása** után elhangzó **jézusi feloldozó szavak** katarzisa a gyónást követő úrvacsorában teljeseedik ki.

A gyónás kérdése Luther számára nehéz dió volt. Egyrészt a szentségek lutheri feltételeinek nehezen felelt meg, másrészt a keresztény istentisztelet és életvitel elképzelhetetlen gyónás nélkül. Luther végül a szentségek közül ugyan kihúzta a gyónást, de kiemelte, hogy elképzelhetetlen a szentségekhez való járulás gyónás nélkül. A gyónás formáját nézve lehet **magángyónás** vagy **nyilvános**. A magángyónás történhet közvetlenül Istennek vagy egy másik embernek, aki maga is gyakorolja bűnei megvallását. Mivel mindannyian kölcsönösen vétkezünk, ezért nyilvánosan is gyónhatunk – írja Luther a *Nagy káteban*. A gyónásnak ez a közös istentiszteleti formája a legelterjedtebb ma az evangélikus egyházban hazánkban. A keresztény testvérek **vigasztaló beszélgetését** (*colloquium, consolatio*) Luther – az igehirdetés és a két szentség mellett – a negyedik evangéliumnak nevezi. Ha ezt lelkész végzi, akkor lelkigondozói szolgálatnak nevezik, amelynek keretében sor kerülhet magángyónásra is.

39. Egyházzene – Isteni muzsika

„Az egész föld leborul előtted, és énekel neked, éneklí neved dicséretét.” (Zsolt 66,4)

„Zene nélkül nincs teljes ember.” (Kodály Zoltán)

Az egyház népe énekel. Elképzelhető-e ének nélkül az egyház? Aligha. Ahol van gyülekezet, ott hangzik az ének: lehet, hogy nem szól teljesen tisztán, és csak egy ziháló harmónium kíséri, mégis Isten dicséretét szolgálja.

Az éneklésnek a bibliai időkig visszanyúló gyökerei vannak. A **Zsoltárok könyve** tulajdonképpen dalszövegek gyűjteménye. Sajnálatos módon a dallamok nem kerültek lejegyzésre. De abban biztosak lehetünk, hogy hangzásvilága nem a komolyzenei koncerttermek világához hasonlított, hanem inkább a kiskultúrák törzsi zenéjéhez. Hangerősítés nélkül távolra csak a fejhang hallatszik, ezért az énekeseket azok közül válogatták ki, akik képesek voltak ebben a hangfekvésben énekelni.

Az énekek eredetileg elsősorban nem művészi produkciók voltak, hanem rituális cselekményeket, áldozatbemutatást, zárándoklatot vagy valamilyen jelképes cselekedetet, például vízöntést kísérték. Egy-egy jelentős eseményhez vagy ünnephez kapcsolódóan énekelte őket a közösség, amely az **ünnepek eredetére, elsősorban a szabadításra akart emlékezni**. Idővel kialakultak, majd véglegesedtek az ünnepek és a hozzájuk kapcsolódó szokások.

A Zsoltárok könyve olyan zsoltárokat is tartalmaz, amelyeket csak bizonyos ünnepeken énekeltek, és egyenesen tiltva volt más alkalommal való éneklésük, valamint olyanokat is, amelyeket minden napra ajánlottak éneklésre. A zsoltárok olyan ősi emberi tapasztalatokat foglalnak szavakba, amelyeken keresztül a zsoltár hallgatója képzeletben közösségbe kerülhet az egykor élt ősökkel, átélheti örömeiket és fájdalmaikat, szenvedélyes hitüket, amellyel Istenükhöz szólnak, bűnbánóan vagy vádlóan, panasszal vagy hálaadással, de mindenképp az Istentől várva a választ és a megoldást életük problémáira.

A Zsoltárok könyve az egyház születésének idején a keresztények számára is megőrizte fontosságát. Fordításokban élt tovább, és ennek következtében új dallamokat, újfajta megszólaltatási módot kapott.

Hallottál róla?

1

A Zsoltárok könyvét öt részre osztották a könyv szerkesztői, a zsoltárokat pedig általában az alábbi típusokba szokták sorolni a teológusok: panaszének, hálaének, dicsőítő ének, zárándokének, királyzsoltárok, Sion-énekek, bölcsesség zsoltárai.

Mozdulj!

1

Az alábbi zsoltárok vajon melyik kategóriába tartoznak? Zsolt 1; 8; 45; 46; 118; 121; 137

Az evangélikus-lutheránus egyházat éneklő egyháznak is szokták nevezni. Luther maga így ír a zene szerepéről: „A zene a felzaklatott ember legjobb megnyugtatója. **A zene Isten ajándéka, nem emberi dolog.** Ugyanis elűzi az ördögöt és megvidámítja az embert. Hallatára az ember elfeledkezik a haragról, erkölcstelenségről, gőgről és minden szenvedélyről. A teológia után a zenét becsülöm a leg többre.”

Az evangélikusok és a zene, különösen a gyülekezeti ének intenzív kapcsolata a reformáció időszakától napjainkig jelen van egyházunkban. (Jellemző idézet a magyarországi reformáció idejéből: „A híveket a lutheránusok az ének édes hangjaival csábítják el.”) Ennek a kapcsolatnak a legismertebb megjelenési formája a **koráléneklés**. A korálok gyülekezeti használatra írt vagy átírt énekek, amelyek dallamukban ritmikusak, jól énekelhetőek, szövegükben pedig sorokra tagolhatóak, mint a versek, és azokhoz hasonlóan a sorok végén rímelnek. Ezek a ma is közkedvelt énekek Luther óta az evangélikus egyházzene alapjai.

Mozdulj!

2

Luther számos saját szerzésű vagy átdolgozásból származó éneke megtalálható egyházunk énekeskönyvében. Beszélgetsetek az alábbi énekek Luther által írt szövegeiről: 150, 254, 255, 318! A kor mely vallásos gondolatait, érzéseit, képeit találjátok meg a Luther által költött szövegekben? Énekeljétek el a 254-es éneket, amelynek a dallamát is Luther szerzte!

Hasonlítsátok össze a 256-os ének szám alatti fordítással, amely József Attila tollából származik!

Dr. Kamp Salamon, egyházunk egyházzenei igazgatója a kántor hallgatókból álló ének- és zenekart vezényli istentiszteleti szolgálat közben.

Az evangélikus egyházzene legemblematisabb alakja kétségtelenül **Johann Sebastian Bach**, akit az „ötödik evangélista” névvel is szoktak illetni. Bár főleg egyházi műveket írt, még világi műveiben is megjelennek a bibliai alapokon nyugvó evangélikus egyházzene jegyei, korálbetétekkel, az evangéliumok szövegeire való rejtett zenei utalásokkal. Korszakos zsenialitása miatt vitathatatlanul az egyházzene legnagyobb mestere, akinek alkotásai megkerülhetetlenek a zenetörténetben. Műveit számtalanszor dolgozták fel Liszt Ferentől Sztravinszkijen át Bobby McFerrinig vagy a Metallicaig. Legnagyobb egyházi művei a – főleg korál alapú – kantáták (kb. 150 darab), orgonaművei (közel ezer), illetve passiói és miséi.

Szerinted?

Vajon mivel érdemelhette ki Bach a több mint elismerő „ötödik evangélista” címet?

Hallottál róla?

2

A Pest megyei Fóton található egyházunk Kántorképző Intézete, ahol évtizedek óta téli és nyári tanfolyamokon képezik egyházunk kántorait, de pár éve egyetemi szinten is van lehetőség egyházzenei és kántori tanulmányokat folytatni az Evangélikus Hittudományi Egyetemen. Az ezekben az intézményekben végzett hallgatók végzik országunk legtöbb gyülekezetében a különböző egyházzenei szolgálatokat.

Mozdulj!

3

Keressetek kortárs egyházzenei alkotásokat! Mi a véleményetek ezekről a műfajokról?

Hallottál róla?

3

Fassang László (1973–), korunk egyik leghíresebb orgonaművésze, a Zeneakadémia tanára, aki improvizációs technikájával világszerte elismerést vívott ki magának, szintén evangélikus. 2014 őszétől az a megtiszteltetés érte, hogy – első magyar művészként – a híres párizsi Conservatoire tanára lehet. Ehhez a rangos elismeréshez utoljára Liszt Ferenc volt a legközelebb, akit azonban nagy bánatára mégsem hívtak meg a nevezetes intézménybe.

40. Ifjúsági munka – Hídverés a jövőbe

„Én még fiatal vagyok, ti pedig öregek. Ezért hátrahúzódtam, és féltem elmondani nektek, amit tudok.” (Jób 32,6)

„A nevelés a felnőttek szervezett védekezése az ifjúság ellen.” (Mark Twain)

Szerinted?

1

Vajon milyen határkérdésekben nyújthat segítséget egy, a felnőtt világba belépni kívánó fiatalnak egy lelkész? Te magad milyen kérdésekben várnál el segítséget, támogatást, információt?

Szerinted?

2

Miben változhatott meg a kor felfogása a fiatalsággal kapcsolatban?
Vajon mi volt ezen programok népszerűségének oka?

Az ifjúsággal való külön foglalkozás a 19. századtól jelenik meg az egyházakban, elsősorban oly módon, hogy minél koncentráltabban nyújtsák számukra az egyháztagság eléréséhez szükséges ismereteket és készségeket.

XIII. Leó pápa *Rerum novarum* kezdetű enciklikájának (1891) kihirdetése után sorra alakultak a különféle katolikus fiú- és leányegyesületek. Részben ennek is köszönhető, hogy például a monarchiabeli Magyarország utolsó évtizedeinek fiú- és leány-középiskoláiban a heti összejövetelek, a havi közös szentáldozások és az éves lelkigyakorlatok mind elterjedtebbé váltak, azzal a céllal, hogy elkötelezettségre, mély vallásosságra és hazaszeretetre neveljék a csoportokban a fiatalokat.

Protestáns oldalon a nemzetközi **Keresztyén Ifjúsági Egyesület** (KIE) helyi szervezeteit országosan összefogó Nemzeti Szövetség megalakulását kell megemlíteni (1904), amely jelentősen előremozdította az ifjúsági belmissziós tevékenységet. Ki kell emelni továbbá az 1907-től működő **cserkészmozgalmat**, amely hazánkban a rendszerváltás után megújult: egyházunkban is aktívan jelen van, több evangélikus iskola ad otthon különböző cserkészcsapatoknak.

Az 1960-as évektől az ifjúság kezdett egyre erősebbé válni Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban. Az ifjúság, az egyetemi diákság kezdett kritikusan gondolkodni, s önállóbbá válásukat, kívülállásukat kifejezték öltözködésükben, zenei ízlésükben, megváltozott szokásaikban és újfajta életmódjukban is. Az amerikai hippimozgalom olyan eszmélést, ébredést indított el világszerte, amelynek hatása máig érezhető. Az ifjúsággal külön kezdtek foglalkozni kormányzati szinten, és nonprofit szervezetek, egyházak is új módszerekkel fordultak az ifjúság felé.

Ezalatt a keleti blokk országaiban élő ifjúság csak töredék-információkból értesült a Nyugaton zajló eseményekről. Csoportszerveződéseiket a pártállam vagy tiltotta vagy gyanakvással figyelte, és igyekezett a Kommunista Ifjúsági Szövetség keretei közé terelni a fiatalok közösségi igényeit. De a szabad nyugati világ hatása a közösségi életre – a pártállam minden igyekezete ellenére – egyre inkább feltartóztathatatlan volt.

Ennek eredményeként **újfajta találkozási lehetőségek** jöttek létre a fiatalok számára az egyházunkban is: olyan istentiszteletek, ahol másfajta énekeket énekelve, kötetlenebb formában lehetett Isten színe előtt együtt lenni. Felértékelődött a gyülekezetekben az a lelkész, aki gitározni tudott, és együtt focizott a gyerekekkel, azaz „meg tudja szólítani a fiatalokat”. Egy gyülekezet rangját meghatározta, hogy működik-e benne ifjúsági csoport.

A gyenesdiási ifjúsági konferenciák megrendezésére még Káldy Zoltán püspök idejében (az 1970–80-as években) nyílt mód, ahol a gyülekezetek aktív és érdeklődő fiataljai találkozhattak az ország más településein élő társaikkal egy héten keresztül. Ezek az **országos ifjúsági konferenciák** idővel más helyszínre kerültek, nyári turnusokban több száz főnek kínáltak lelki feltöltkezési lehetőséget minden évben.

A kétfévente megrendezésre kerülő Szélrózsa evangélikus ifjúsági találkozó 2014-ben Soltvadkerten ünnepelte tizedik alkalmát

Szerinted?

3

Ma milyennek kell lennie egy lelkésznek ahhoz, hogy azt mondják róla: „meg tudja szólítani a fiatalokat”?

A rendszerváltás után a nagyobb szabadsággal élve egyházunk létrehozta az Országos Irodán a **Gyermek- és Ifjúsági Osztályt**, hogy elősegítse a gyülekezetekben az ifjúsági munkát. Húsz évvel ezelőtt néhány lelkész szervezett egy **országos ifjúsági találkozót Szélrózsa néven**. Ez a fesztivál jellegű ifjúsági találkozó azóta kétfévente kerül megrendezésre, ahol a fiatalok megtapasztalhatják, milyen színes az egyházuk, és igen széles programkínálatból válogathatnak a négy nap során. Az evangélikus Szélrózsa sikerét látva a református egyház is létrehozta a maga rendszeres ifjúsági találkozóját Csillagpont néven.

Hallottál róla?

A Szélrózsa fesztiválokon a kezdetektől megjelennek az evangélikus középiskolák, általában önálló sátorral és színes programokkal. Az evangélikus középiskolák diákjainak részvételét az evangélikus egyház minden alkalommal külön támogatja.

Mozdulj!

1

Nézz utána, hogyan képviseltették magukat az evangélikus középiskolák a legutóbbi Szélrózsa fesztiválokon! Készítsetek interjút olyan diákokkal, akik részt vettek már ezen az ifjúsági találkozón! Milyen programokon vennétek ti is részt szívesen? Milyen új programokat vezetnétek be?

Tíz évvel ezelőtt – finn evangélikus hatásra – került sor először Magyarországon úgynevezett Tamás-misére. Elnevezése ellenére viszonylag kötetlen istentiszteleti formáról van szó, amely több lehetőséget nyújt a résztvevőknek az istentisztelet alatt interakciókra, kérdéseik megfogalmazására.

Mozdulj!

2

Nézzetek meg részleteket egy Tamás-miséből!

Milyen érdekességekre lettetek figyelmesek?

Mi az, amiben ti is szívesen részt vennétek?

Mozdulj!

3

Az evangélikus gyülekezetekben számos, kifejezetten gyerekek és fiatalok számára szervezett programokkal várják az oda érkezőket.

Gyűjtsétek össze, milyen programokat kínálnak a ti gyülekezteitek, és hasonlítsátok össze őket!

Keressetek országos szervezésű evangélikus és ökumenikus ifjúsági programokat is!

Tartsatok ötletbörzét, és ajánljatok további lehetőségeket iskolalelkészeiteknek, gyülekezeti lelkészeiteknek!

Hogy milyen jövő előtt áll egyházunkban az ifjúsági munka: erre a digitális eszközök egyre gyorsuló ütemű fejlődésének figyelembevétele nélkül nem lehetséges még csak keresni sem a választ. De az biztos, hogy egyházunk jövője nagymértékben azon múlik, hogyan tudjuk megszólítani a fiatalokat.

Összefoglalás

1. Keresd meg az alábbi mondatokban a hibát!

A türelmi rendelet miatt nem épülhettek protestáns templomok.

A türelmi rendelet partikuláris helyekre korlátozta a protestáns templomok építését.

Az evangélikus egyházban a szentségeknek nem mindig van látható jele.

Az evangélikus egyházban nem számít, hogy egy szentségben megjelenik-e az üdvösség ígérete.

Az evangélikus egyházban az istentisztelet rendje szigorúan rögzített, attól eltérni nem lehet és szabad.

A szó legszűkebb értelmében a gyónás a bűnöktől való elhatárolódás.

Az énekek eredetileg elsősorban művészi produkciók voltak, később váltak rituális cselekménnyé.

Luther így ír: „A zene a világon a legemberibb dolog.”

A népdalok gyülekezeti használatra írt vagy átírt énekek.

2. Készíts interjút egy gyülekezeti taggal arról, hogy mit jelentett számára a konfirmáció, és mit jelent számára most az egyházhoz tartozás!

Fogalmazzatok meg közösen egy konfirmációi vallástételt, amely „nem ígéret és nem fogadkozás, hanem egyrészt bizonyágtétel arról, hogy a konfirmandus hisz Krisztusban, és tudatosan vallja egyházunk tanítását, másrészt kifejezése annak, hogy szeretne megmaradni ebben a hitben a Szentlélek segítségével” (*Agenda*).

Mi lehet egy ilyen saját szöveg értéke?

3. Készítsétek el saját lelki tükrötöket!

A kora középkortól kezdve készültek úgynevezett lelki tükrök a gyónás gyakorlatához. Ezek célja, hogy a gyónásra készülő embernek segítséget nyújtson a lelkiismeret-vizsgálat során. A Tízparancsolat pontjaihoz kapcsolódóan gyűjtsetek olyan kérdéseket vagy példákat, amelyek az adott parancsolat számotokra fontos részleteire világítanak rá!

4. Készítsetek interjút egyházunk ifjúsági munkásaival, egyházzenészeivel, gyülekezetek vezetőivel, szociális munkásaival, milyen elképzeléseik vannak a jövő evangélikusságával kapcsolatban!

Hasonlítsátok össze saját elképzeléseitekkel! Beszélgetsetek arról, hogy ti mit gondoltok, hogyan szólíthatja meg az egyház a jelen és a jövő ifjúságát! Beszélgetsetek arról is, miért nehéz vagy miért könnyű ez!

5. Fogalmazzatok meg együtt egy olyan imádságot, amely a 12. évfolyam végén a szívetekben van, mindaz lapján, amit a hittanórákon, az iskolában átéltek, megéltetek.

Kéréseitekbe fogalmazzatok bele a jelen és a jövő evangélikusságát, szüleiteket, tanáraitokat! Keressetek olyan alkalmat, ahol az imádságot elmondhatjátok vagy felolvashatjátok!

EV-047

1400 Ft